

MUHARREM ÇELİK

ŞANLIURFA KÜLTÜRÜNDE DÜĞÜN VE EVLİLİKLER

ELVAN YAYINLARI

Muharrem Çelik
Şanlıurfa Kültüründe Düğün ve Evlilikler

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI	
Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölgesi	
Tarih	Kayıt No
	2907

Şanhurfa Kültüründe Düğün ve Evlilikler

Muharrem Çelik
muhamremcelik_063@hotmail.com
www.muhamremcelik.com

Elvan Yayınları: 15
Araştırma-İnceleme Dizisi: 1

Birinci Basım:
Nisan 2009 / Ankara
Baskı Adedi: 2000

Teknik Hazırlık:
Yelkovan Ajans
Tel: 0.312. 229 88 84 • Faks: 0.312. 229 88 24
E-posta: info@yelkovanajans.com
www.yelkovanajans.com.tr

Baskı:
Pozitif Matbaacılık
Tel: 0.312. 397 00 31
Faks: 0.312. 397 86 12

ISBN
978-605-60626-0-5

Muharrem elik

**Şanlıurfa Kültüründe
Dgn ve Evlilikler**

ELVAN YAYINLARI

Sümer 2 Sok. 30/11 Kızılay - ANKARA
Tel: 0.312. 229 88 84 • Faks: 0.312. 229 88 24
E-posta: info@yelkovanajans.com.tr

Muharrem Çelik

1974 yılında Şanlıurfa'da doğmuştur. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü mezunudur. 1999 yılında Şanlıurfa'ya öğretmen olarak atandı.

Ressamlığının yanı sıra izcilik, köşe yazarlığı, folklor ve tiyatroyla da uğraşmakta olan Çelik'in ulusal dergilerde yazıları yayınlanmaktadır.

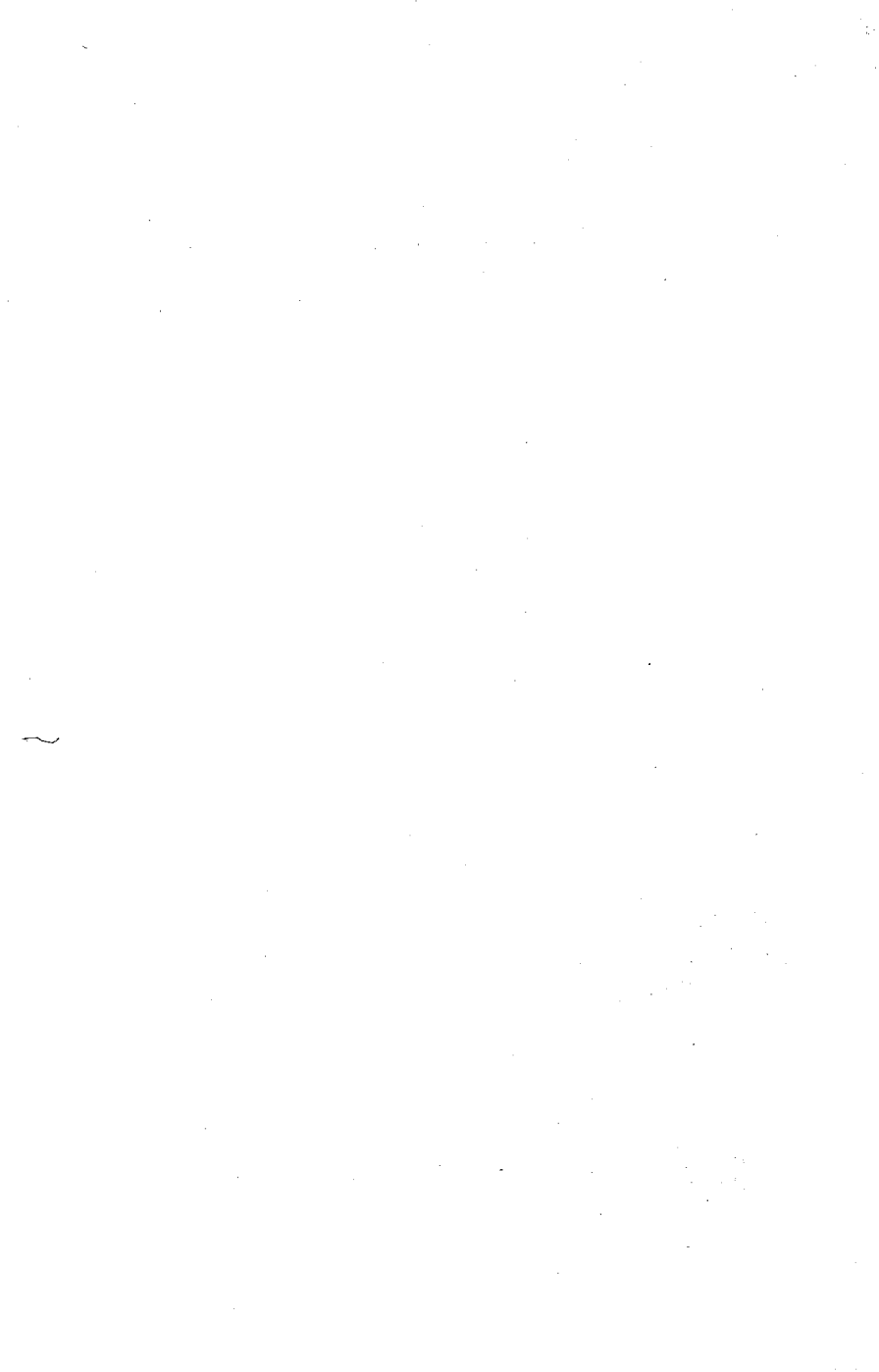
Denemelerinden oluşan "Dilara Gönül Bağları" adlı eseri bulunmaktadır. Çalışmaları mahalli ve ulusal basında yer almıştır. Birçok kuruluştan ödül almış olan Çelik, bu güne kadar 12 Kişisel, 40 Karma Sergi açmıştır. MEB'nin yapmış olduğu il yarışmasında 3.'lük derecesi elde etmiştir.

Ortadoğu ülkelerinden Mısır, Ürdün ve Suriye'deki tarihi eserleri inceleyip izlenimlerini çeşitli yazılarla yayınlamıştır.

Değişik kamu, kurum ve kuruluşların koleksiyonlarında eserleri bulunmaktadır.

Öğretmenlik mesleğine devam etmekte olan ÇELİK, evli, Dilara ve Fatma Didar adında iki çocuk babasıdır. Ayrıca kızı Dilara'nın yaptığı resimlerden oluşan 1. sergiyi 2. yaş gününde ve 2. sergiyi de 5. yaş gününde açmıştır.

Canım Annem İslim ÇELİK'e atfen...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
GİRİŞ.....	15

I. BÖLÜM

TARİH, MEDENİYET VE GENEL KAVRAMLAR

A- ŞANLIURFA TARİHİ'NE GENEL BİR BAKIŞ.....	22
B- İSLAM'IN EVLİLİĞE BAKIŞI.....	28
C- EVLİLİĞİN GELİŞİM SÜRECİ.....	32
1- Örf.....	33
2- Adet.....	34
3- Gelenek.....	35
4- Görenek.....	35
5- Töre.....	36
6- Kültür.....	37
7- Medeniyet.....	38

II. BÖLÜM

ŞANLIURFA'DA DÜNDEN BUGÜNE EVLENME ÂDETLERİ

A- ŞANLIURFA'DA DÜNDEN BUGÜNE EVLENME ÂDETLERİ.....	42
B- ŞANLIURFA DÜĞÜNLERİNDE YAŞANAN SÜREÇ.....	43
1- Gelin Adayının Tespiti Ve İstenmesi.....	43
2- Damat Kirvesinin Belirlenmesi.....	47
3- Söz Kesimi.....	48
4- Kesim Kâğıdı.....	49
5- Sakal Öpümü.....	50
6- Teşekkür Tatlısı.....	51
7- Hilat'a Gitme Günleri.....	52
8- Nişan.....	53
9- Çeyiz Alışverişi.....	56
10- Kız Evinden Damat Evine Örtü Götürme Töreni (Çeyiz Götürme).....	58
11- Nikâh Kıyma Âdeti Ve Şekli.....	61

12- Gelinin Saçının Kınalanması	62
13- Düğün Öncesi Gelin Hamamı	63
14- Damat Hamamı	64
15- Boş Gece	64
16- Aspap Gecesi	65
17- Gelin Kınası	66
18- Damat Kınası	70
19- Gelinin Damat Evine Götürülmesi	72
A- Yaya Olarak Götürülmesi (40-50 Yıl Öncesi)	72
B- At Ve Deve Sirtında Götürülmesi	74
C- Araba Konvoyuyla Gelinin Götürülmesi	76
20- Süpha Yemeği (Düğün Yemeği)	78
21- Güveğin Asbabının (Damat Elbisesinin) Giydirilmesi	80
22- Damadın Gerdeğe Girmesi	83
23- Güveğin Hamamı	84
24- Duvak Günü	84
25- (Gelin Göre) Gelin Cumaları	85
26- Davetler	96
27- İkinci Gelin Hamamı	87

III. BÖLÜM

ŞANLIURFADA YAPILAN DÜĞÜN ÇEŞİTLERİ

A- ŞANLIURFA'DA YAPILAN DÜĞÜN ÇEŞİTLERİ	90
B- SALONLARDA YAPILAN DÜĞÜNLER	90
C- MEVLİTLİ DÜĞÜNLER	91
D- ŞEHİR MERKEZİNDEKİ AĞALARIN VE BEYLERİN DÜĞÜNÜ	92
E- KIRSAL KESİMDEKİ AĞA, AŞİRET REİSİ VE BEYLERİN DÜĞÜNLERİ	94

IV. BÖLÜM

ŞANLIRFA'DAKİ EVLİLİK ÇEŞİTLERİ

A-ŞANLIRFA'DAKİ EVLİLİK ÇEŞİTLERİ	102
1- Berdel Evlilikleri	102
2- Dul Düğünleri	106

3- Çok Eşlilik Düğünleri (Kuma Getirme)	106
4- Kayınla Evlenme.....	108
5- Borç Yerine Kız Verme	108
6- Kan Yerine Kız Verme	109
7- Beşik Kertmesi.....	109
8- Yetim Üstüne Kız Verme.....	110
9- Evden Kaçma	111
10- İftiraya Ugramış Kişilerin Düğünü	112
11- Engellilerin Evlenmesi	113
12- Yetim Ya da Öksüzlerin Düğünü.....	113

V. BÖLÜM

ŞANLIURFA MERKEZ VE İLÇELERİNDE DÜĞÜNLERDE OYNANAN OYUNLAR

A- ŞANLIURFA MERKEZ VE İLÇELERİNDE DÜĞÜNLERDE OYNANAN OYUNLAR.....	116
B- HALKIN DİLİYLE FARKLI DÜĞÜN ÖRNEKLERİ	118
FOTOĞRAFLAR	132
KAYNAKÇA.....	139
TEŞEKKÜR	143

ÖNSÖZ

Çocukluğumdaki Cuma Günleri önümden geçen çeyiz alma töreni, Pazar günleri de çalgılı Damat Asbabı törenleri her zaman gözümün önündedir. Urfa düğün izlenimleri içimde bir yer edinmiştir. Hele yıllar önce düğününü dinlediğim Anneannem Rahmetli Fatma AKBAŞ, akabinde berdel-le evlenen annem İslim ÇELİK ve Rahmetli ablam Miyaser ÇELİK'in düğünleri bu konuya sürekli beni yönlendirmiştir.

Her şey merakla başlar. İnsanoğlu merak ettiği şeyi öğrenir. Öğrendiklerinden ders çıkararak hayatına yansıtmaya çalışır. 2002 yılında başlayan, Şanlıurfa yöresinin düğünlerine olan merak yedi yıl sonra eser haline getirilebildi. Merakla beraber ilgi, sevgi ve heyecan ile birçok Urfalının düğün öyküsünü saatlerce dinleyip kimi zaman hayallere daldım.

Her düğün kendi başına bir roman niteliğindedir Urfa'da. Bunları gün ışığına çıkarmak özel bir gayret ve zaman ister. Bir taraftan halk araştırması bir taraftan da kaynak araştırması için ciddiyetini ortaya koymaktadır. Bu yöntemle olabildiği kadar merkez ve ilçelerdeki hemşerilerimizin düğünlerini dinlemek ve onları kaynaklara dayandırmak bu çalışmayı ne kadar önemseydiğimi bir kez daha göstermektedir. Şanlıurfa'nın son yüzyılının ele alınan düğünlerinden birçok çıkarılması gereken dersler vardır. Ayrıca bu düğünlerde en çok dikkat çekilen unsurlar halkın ekonomik yapısı, eğitim düzeyi, dini inanışları, folklorik değerleri, yöre mutfağı, abartılıkları, aşırılıkları, manileri, hoyratları, psikolojik ve sosyolojik yapıları, eğlence geleneği bariz bir şekilde kendini göstermektedir. Bu konuların her biri akademik çalışma yapılacak niteliktedir. Bu çalışmada her birine değinildiğini göreceksiniz.

Urfa düğünlerinin geçmişteki güzel adetlerinin gittikçe yok olması, yabancılaşması ve yeni nesil tarafından unutulmasının önüne geçmek için böyle bir çalışma yapma gereğini hissettim. Bunu yaparken de düğünlerde gerek geçmiş gerekse günümüzdeki hurafe ve feodal yapının yanlışlıklarına değinmek, bunların da İslam ve Medeni Kanun çerçevesinde yerlerinin olmadığını okuyucuya hatırlatmaktır. Yok olmaya yüz tutan anonim söylemlerin kaynak altına alınmasıdır.

Bu amaçlar da belli başlı yöntemlerle ele alınmaktadır. Başta Şanlıurfa il merkezi olmak üzere sırası ile köyler ve kırsal kesim izlenimleri sunulmuştur. Belirlenen kişiler ile görüşülüp yazılı ve görsel materyaller kullanılmıştır. Ayrıca konu üzerine yayınlanmış kaynaklar taranmıştır. Görüşülen kaynak kişilerden bazılarının eser ortaya çıkmadan hayata veda etmeleri bizi duygulandırmıştır. Akademisyen bir yöntem kullanılıp eser herkesin anlayabileceği bir dilde ortaya konulmuştur.

Urfa yöresinin çok zengin bir kültürel yapıya sahip olduğunu müşahede ettik. Geleneklerin mahalle bazında bile değişiklik gösterdiğine şahit olduk. Bazı adetlerin değişmesi ve yeni adetlerin eklenmesi gözden kaçmayacak derecede ortadadır. Önceki zamanlara göre eğlence sürelerinin azalması yine dikkat çekici bir unsurdur. İnanışlardan ziyade gelenekler düğünlerde ön plana çıkmaktadır. Salon düğünlerinde yerel kıyafetlerin tercih edilmesi yöremize özgü bir davranıştır.

Şüphesiz bu çalışmada birçok eksikimiz olacaktır. Alanında ilklerden olan bir çalışmayı ortaya bize gurur vermektedir. Yazılı kaynakların eksikliği, araştırma için imkân yetersizliği, kaynak insanların konuşmama istekleri bu çalışmanın belli başlı zorlukları arasındadır.

Bütün bunlara rağmen elinizdeki bu eser titizlikle hazırlanıp bu günlere getirilmiştir. Çalışmanın şekillenmesinde

büyük emekleri geçen dostlarım Çevre Mühendisi Ahmet ÖZDEMİR Bey'e, fikir ve inceleme boyutunda emeği geçen Öğretmen Ziya POLAT Bey'e, her sıkıntıma katlanan ve yazım aşamasında büyük katkıları olan eşim İsmet ÇELİK Hanımefendi'ye içtenlikle şükranlarımı sunuyorum. İsmi zikredemediğimiz bütün gönül dostlarımıza teşekkürü bir borç biliyorum.

Muharrem ÇELİK

GİRİŞ

Evlilikte küçük bir sabır, biraz anlayış ve hoşgörü, kötülükleri görünmez eder.¹

Evlilik, mutluluk sanatını inşa etmektir. Mutluluk şalını ilmek ilmek örmektir. Sabır aşımı, hafif ateşte pişirmek sonra da sevgi ve hoşgörüyle yemektir evlilik. Yolunun üzerindeki “ene”leri, kaprisleri, kin, nefret ve olumsuz duyguları ayıklayarak mutluluk sarayına ulaşmaktır. Bu mutluluğu oluşturacak kurum ailedir. Tüm insanlığın atası olarak bilinen Hz. Âdem ile Havva’nın beraberliği ile evlilik süreci başlamış olur. Onların Çocuklarıyla devam eden bu süreç günümüze dek gelmiştir. Nitekim Hz. Âdem’in de Harran Ovası’nda belli bir zaman yaşam sürmesi Urfa toprakları ve kültürel yapısı açısından önemli bir bulgudur. Şanlıurfa’da Hz. Âdem’le başlayan peygamber halkası diğer birçok peygamberle de süre gelmiştir. Böylece inanç ve kültür merkezi olan Şanlıurfa, düğün ve evlilikleri de çok çeşitli kültürleri beraberinde sergiler. Son yüzyılda evlilik açısından kaybolan güzel kültürel değerlerin yanı sıra olmazsa olmazları da değiştirmiştir. Başlık parası karşılığında evlenmeye çalışan gençler ekonomik açıdan adeta çökmüşlerdir. Günümüzde anlamını yitiren bu unsur, evliliğin kolaylaşmasını sağlamıştır.

Urfa düğünlerinin her biri birer efsane gibi ilgi çekmektedir. Her gencin evliliği ayrı ayrı işlenmesi gereken bilimsel tez niteliğindedir. Dünün küçük yaşlarda evlendirilen kızları, bu günlerde yaş itibarıyla yirmi beş yaş sınırlarındadır. Büyük aile olgusunu koruyan evlilikler, zamanla modern aile yapısı-

1 Hizmet Gazetesi, 22 Kasım 2006, s. 4.

na dönüşmüştür. Gelin tespitinin bin bir çile ve araştırmalarla gerçekleştirilmesi de insanların evliliğe bakışındaki titizlik ve hassasiyetini ortaya koymaktadır. Mahalleler arasında evlilik çeşitleri ve düğün tertiplerinin farklılaşması kırsalda daha belirgindir. Töre kurallarının ağır bastığı kırsalda evlilik ve düğün kente göre oldukça farklılık gösterir. Egoların tatmini için yapılan büyük masraflı düğünlerin ihtişam yayması, düğün sahibinin isminin öne çıkarılması için onlarca hayvanın kesilmesi, binlerce kurşunun patlatılması, davulcu ve zurna-cıya verilen milyonlarca bahşiş günümüzde şekil değiştirerek varlığını devam ettirmektedir. Her ne kadar vekil ya da iş adamı olan bazı yöre insanların düğünlerinde dolarların havada uçuşması, kadınların kuyumcu dükkânını anımsatması geçmiş ile günümüz düğünlerinin özdeşleştiğini gösterir. Düğün için ayarlanan kirve'nin ailenin bir parçasıymış gibi evin içine girip çıkması ve bu yapısını düğün haricinde de devam ettirmesi insanı ayrıca düşündürür. Geçmişte yaya, deve ve at sırtında götürülen gelinler ve bu süreçte düzenlenen eğlenceler ise maziyi yeniden yaşama isteğini doğurur. Urfa düğününü anlatan yaşlıların maziyi özlemelerini gözlemlemek mümkündür.

Manilere, türkülere, efsanelere, filmlere, resimlere konu olan Urfa düğünleri ve evlenme çeşitleri her zaman ilgi odağı olmuştur. Hele birçok kültüre ait özelliklerin düğünde sergilenmesi daha da heyecanlandırır insanı. Yöre düğünlerinde birçok inançla beraber İslam inancının da gelenek ve göreneklerle harmanlandığı görülür. Önceleri kadın ve erkeğin bir araya gelmesinin mümkün olmadığı düğünler, sonralarında düğün salonu kültürünün hayata geçmesiyle şekil değiştirmiş ise de salon kültürü düğün adetlerini bir türlü geleneklerinden koparamamıştır. Belki Anadolu'da salon düğünlerinde görülmemiş bir unsurdur. Urfa salonlarında davul zurna eşliğinde çekilen halaylar ve yöre kıyafeti ile çiftlerin dans etmeleri

kültürel değerlerini koruduklarını ve ortaya karma bir şeyler çıktığının göstergesidir.

Bir elinde ayna, bir elinde ekmelekle gelini karşılayan kayınvalide kollarını köprü yapıp gelinin oradan geçmesinin sağlanmaya çalışılması Urfa düğünlerinde adet haline gelen bazı hurafelerin ilginç bir temsilidir. Gelinin duvak altında elindeki nar yâda bardak gibi her hangi bir cismi fırlatması da ayrı bir inancı sergiler. Yüzyıl öncesinde gelin alayının önüne koyulan koçun, deve ya da at sırtındaki gelinin tek eliyle kaldırması sınaması ise çoktan mazilerde kalmıştır.

Yörede özellikle kırsal kesimlerde evlilik çeşitlerinin farklı olarak görülmesi yöredeki evliliklerde ortaya çıkan zenginlikleri gösterir. Çocukluğumda evli olan komşumuzun mercimek borcu yerine bir kız getirmesi hala zihnimde yerini korumaktadır. Anne ve babamın berdel geleneği ile evlenmesi günümüzde de bu geleneğin kısmen korunmuş olması berdel konusundaki bilgilerimi somutlaştırmaktadır.

Küçük yaşta evlenmek istemeyen bir kızın zorla evlendirilmesi gerdekte ellerinin ve ayaklarının bağlanması öyküsünü dinlediğimde Urfa kırsal kesiminin evliliğe bakışı ve beklentisinin İslam'ın unsurlarıyla bağdaşmadığını gördüm. Kan yerine masum kızların verilmesi yine Urfa kırsalında kadının toplumsal alandaki yerini göstermektedir.

Kent hayatı ile kırsal hayat çok farklılık gösterir. Özellikle son on beş yılda Urfa da yenilik olarak kabul edilen evliliklerin yayılması oldukça sevindiricidir. Eşlerin birbirlerini görmesi, düğün öncesinde konuşmaları hatta bazı ailelerde nişanlılık sürecinde adayların gezmelerine müsaade edilmesi Urfalı kızların eğitime yönelmesi, evliliğe bakış açısını değiştirmiştir. Burada altı çizilmesi gereken bir unsurda geçmişte evlenen çiftlerin ayrılması ancak mezarla sonuçlanırdı. Günümüzde ise bu durum tamamıyla yön değiştirmiştir. Anla-

şamayan çiftlerin boşanması doğal karşılanmaktadır. Ancak geçmişte yoğun olarak istenen başlık ve hılat günümüz evliliklerinde altın ve çeyize dönüşmüştür. Urfa'da evlenen erkek, düğünün hemen tüm masrafını üstlenmesi yörede erkek ve kız cinsiyetinin hala ayrı tutulduğunun gizli göstergesidir. Yıllar öncesinde dışa kapalı olan Urfa, gelin olarak alınacak kızın akraba ya da ilinde olmasına özen gösterirken Birecik Köprüsü'nün yapılmasıyla Urfalı yabancıyla evlenmeyi de kabullenmiştir. Yine son yıllara kadar düğün gününün de sadece damadın akrabaları düğüne katılırken günümüzde özellikle salon ve mevlitli düğünlerde gelinin akrabaları da düğüne katılmaktadır. Bir başka gelişme ise önceleri ikinci evliliği yapan kadın veya erkeklerin düğünü sessiz sedasız iken şimdilerde bu kişilerin düğünü de bekâr düğünlerinden farklılık göstermemektedir.

Urfa düğünlerinin vazgeçilmez unsurlarından yöre oyunları ve çalgı aletleri ile hoyrat ve hoyratçıların özünü koruyamadığı görülmektedir. Bir kanıtlama ve kendini gösterme merkezi olan düğün gecelerinde sahne alan kişilerin daha sonraları ulusal ve uluslar arası müzik alanında çalıştığı, bununda temelinin düğünler olduğunun altını çizmek gerekir. Dörtlü değnek oyunu, çoğumuzun kulağına bir yabancı kelime gibi gelir. Urfa kurtuluşunu canlandıran bu halay günümüzde bazı yerlerde görülmektedir. Kırsalda köçek ve gösteri oyunlarının anılarla anlatılması ayrıca insanda merak uyandırır. Damat tahtı, güveği hamamı ve süpha yemeği çoktan şekil değiştirmiştir.

Urfa'daki evlilik ve düğünleri ciddi ölçüde değişmelerini etkileyen unsurların başında Harran üniversitenin kurulması ve Atatürk Barajı'nın bir bölümünün hayata geçmesidir. Tarlada çalışan kadın bu süreçte sosyal hayatın farklı alanlarında çalışma hakkını elde etmiş, düne kadar erkeklere görünme-

yen kadın ve kızlar bu gelişim sürecinde fabrikalarda, mağazalarda erkeklerle beraber çalışma ortamına girmiştir. Bu durum evliliklere de yansımıştır. Ayrıca televizyon kanalları aracılığıyla batılı hayat standartlarına özentisi; yöredeki kızlar tarafından benimsenmiş, model alınmaya başlanmıştır. Sosyal alandaki bu değişmelere rağmen bazen düğün adetlerinde eski alışkanlıkların devam ettiğini izlemekteyiz. Yakın tarihte kan bedeli olarak verilen genç kızlara ve berdel örneklerine tanık olmaktadır.

Sosyal dayanışmanın öne çıktığı Urfa düğünlerindeki şavaş (bağışta bulunma) geleneği salon düğünlerinde gelin ve damada takılan altın ve dolar yarışıyla yön değiştirmiştir. Gelişen müzik aletleriyle artık kaval, davul, zurna, cümbüş gibi müzik aletleri etkisini eskisine nazaran yitirmiştir. Bir hafta boyunca sürdürülen düğün geleneği bir iki günle sınırlandırılması ekonomik nedenlerle izah edilebilir. Urfa merkez düğünlerinin özellikle kadınlar için özgür bir ortam oluşturduğu, avrat düğünü diye adlandırılan bu düğünlerde kadınların bir arada eğlendiği, kadının modern kıyafetler içerisinde kendini sergilediği, moda takibi açısından adeta yarış halinde olduklarını bilmekteyiz. Salon düğünlerinde çok katlı yaş pastaların kesilmesi, damadın gelini dansa kaldırması yine özentisi hayat biçiminin bir tezahürüdür.

Çalgıcıların düğün gecelerinde bahşiş toplamak adına bin bir yonteme başvurduğu, düğüne katılanlardan bolca bahşiş aldığı düğünlerde kendini göstermeye başlayan kabul edilme-
yen bir uygulamadır.

Düğün ve evliliklerin, anonim halk edebiyatı açısından önemi büyüktür. Özellikle mani, türkü ve hoyratların okunması bunun en büyük kanıtıdır.

Eserin tümünü incelediğimizde ayrıntılarda insanı şaşırtacak örneklerin bulunduğu görülecektir.

I. BÖLÜM

TARİH, MEDENİYET VE GENEL KAVRAMLAR

A- ŞANLIURFA TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Konumu itibariyle Dicle ve Fırat nehirleri arasında bulunan Şanlıurfa yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda 13500 yıllık bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Ebla, Sümer, Akad, Hitit, Babil, Kalde, Huri- Mitanni, Aram, Med, Pers, Roma ve Bizanslılara ev sahipliği yapan Urfa, adını Sümerlerden almıştır. Sümerler etrafı sur veya hendeklerle çevrili şehirlerine Ur derlerdi. Urfa'ya baktığımızda şehrin dört tarafını çevreleyen surların ve kapıların olduğu, kent merkezindeki kalenin ise etrafında hendeklerin kazıldığı görülmektedir. Bu durum yapının Sümerlerden kaldığını doğrulamaktadır. Ebul Farac'a göre tufandan sonra Şanlıurfa, kurulan 18 kentten biridir. Haliliyle birçok medeniyetin yaşadığı bu topraklarda çok zengin ve renkli kültürlerin görülmesi doğaldır.

Peygamberler diyarı diye bilinen Şanlıurfa'nın; başta Hz. Adem olmak üzere bir çok peygamberin burada yaşam sürdüğü, kimi peygamberlerin de uğrak yeri olduğu İslami kaynaklarda belirtilmektedir. İlk tarımcılığı Harran Ovasında yapan Hz. Âdem, hastalığı ile mücadele eden sabır timsali Hz Eyyup, Nemrut ile hak-batıl mücadelesini yaşayan Hz. İbrahim, mendili ile şerefliendirdiği İsa Aleyhisselam, Harran'daki Musa Kuyusu ile bize haberini veren Musa Aleyhisselam, Şuayip peygamberin yerleşik hayata geçtiğini gösteren kalıntılar ve mekânlar şehri peygamberlerle özdeş hale getirmektedir. Ayrıca Hz. Elyesa (as), Hz. Nuh (as), Hz Lut (as)'m bu bölgeye uğradığı bilinmektedir. Farklı kavimlerin inanç ve ibadetleriyle birlikte düşünce yapılarıyla da şehrin kültüründe derin izler bıraktığı görülmektedir.²

Urfa, 1094 yılında Selçuklu topraklarına katılmıştır. 1098'de Haçlı Kontluğu idaresine girmiştir. Eyyubi, Memluk,

2 YILDIZ Selami, Peygamberler Diyarı Urfa, Ankara, 2006.

Türkmen aşiretleri, Timur Devleti, Akkoyunlular, Dulkadirbeyliği, Safevilerden sonra, 1516'da Osmanlı sınırları içine katılmıştır. Önce Diyarbakır Eyaleti içinde yer alan Urfa, 1876'da Halep vilayetine bağlanmış, 1916'da bağımsız bir sancak olmuştur. 1919 yılında önce İngilizlerin, daha sonra da Fransızların işgaline uğramış, 11 Nisan 1920'de İşgalden kurtarılmıştır. Cumhuriyet sonrasında 1924'de il durumuna getirilmiştir. 1984 yılında da Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından "Şanlı" unvanı verilmiştir.

ŞANLIURFA'DA MEDENİYETİN İZLERİ

Bu denli köklü bir tarihe sahip olan Şanlıurfa'nın kültürel yapısının temel öğelerinde kentteki geçmiş tarihin izleri zengin kılıp bu günlere taşımıştır. İnanç diyarı olarak bilinen Urfa ili Balıklıgöl civarında kurulmuştur. Nitekim bu bölgede bir tapınağın da olduğu tespit edilmiştir. Cumhuriyet ilköğretim okulunun bahçesindedir. Medeniyetler genellikle su kenarında oluşur ve böylece gelişir. Urfa'da bu özelliklere sahip bir kenttir. Urfa'yı medenileştiren nedenler ise Doğu-Batı ticaret yollarının kavşağında bulunması, tüccarların uğrak yeri olması ve zengin topraklara sahip olmasıdır. Yahudi ve Müslümanlar tarafından İbrahim (as)'in oturduğu kent olarak kabul edilen Ur, bu anlamda hem yazılı dönem öncesi, hem de yazılı dönem sonrası çağlara ait bir çok bulguyu sergilemektedir. Arapçada Ur, suyu bol anlamına gelir. Nitekim Fırat Nehri, Cılap Suyu, Habur Nehri, Halil-ür Rahman Gölü, Aynzeliha Gölü'nün Urfa'da olması bunu doğrulamaktadır.

Kenti medenileştiren bir diğer önemli etken şüphesiz inançlardır. Paganizm'den tek tanrılı dine kadar birçok inancın izlerinin bulunduğu Urfa, Tapınak, Kilise, Havra, Cami, Zaviye, Medrese örnekleri ile oldukça zengindir. Paganizm'in

izlerini taşıyan Harran'da ki Sim Tapınağı (ay tanrısı) ve kent merkezinde olduğu söylenen Yıldızlara Tapma Tapınağı (Bu günkü Ulu Camii'nin ilk yeri olduğu rivayet ediliyor) tespit edilmiştir. Bu iki tapınakla beraber burada Yıldızlara Tapma, Ay'a Tapma, Güneşe Tapma (Somatra), gök cisimlerine tapma olduğu ve buna bağlı olarak da Astronomi ilminin geliştiği bilinmektedir. Edessa Okulu'nun yetiştirdiği bilim adamları bu alanlarda eserler ortaya koymuşlardır. Urfa'da çok tanrılı dinin dışında Zerdüştlük, Yahudilik, Hıristiyanlık, Samilik gibi birçok inanç görülmüştür.³

Hız Ömer döneminde İslam'la şereflenen Urfa, Emevi, Abbasi, Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı döneminde ise önceden var olan inanç izleri üzerine İslami yaşam biçimiyle tanışıp hızla fikir ve düşünce dönüşümüne uğramıştır. İslam'la tanışan Urfa, bu alanda da birçok yeniliklere ev sahipliği yapmıştır. Burada Harran Okulu ve Harran Akedemisi'nin İslam âlemine hizmetleri oldukça büyüktür. Hadis, Kelam, Fıkıh gibi dini alanlarla beraber bu dönemin fikir adamları Tıp, Matematik, Astronomi gibi alanlarda oldukça fazla eserlere imza atmışlardır. İbn-i Teymiye, Meymun Bin Mihran, Ebu'l Hasan el-Harrani, Cabir Bin Sinan el-Harrani, Hayat Bin Kays el-Harrani gibi isimlerin bu okullardan yetiştiği eserlerde geçmektedir. Şehir başta Moğollar olmak üzere, Haçlı Seferleri, Yahudi ayaklanmaları, İsyenlar, kabile kavgalarının zararlarını fazlasıyla görmüştür. Ancak bu dönemde şehrin imarı değişiklik göstermiştir. Tarih boyunca Urfa ve Harran düşünce merkezi, cazibe merkezi olmaya devam etmiştir. Bundan dolayı da ticari ve kültürel zenginlikler her dönemde hiç eksik olmamıştır. Bu anlamda kentin dört bir tarafında hanlar, kervansaraylar, hamamlar buranın ticari zen-

3 EKİNCİ Abdullah, Ortaçağda Urfa, Ankara, 2006.

ginliğini göstermektedir. Özellikle İslam öncesi dönemlere ait kışlık ve yazlık hamamların olması dikkat çekmektedir. Dönemin insanların sapmalara gidip aşırılığa kaçması sonucu tanrıların onları cezalandıracağı düşüncesi ile bu hamamların yapıldığı yayınlarda geçmektedir. Bu düşünceleri göz önünde bulundurmakla beraber İslam'ın temizliğe verdiği önem ve günün teknolojik şartlarına dayanarak Kervan ve tüccarların yolculuk esnasında temizlik ihtiyaçlarını gidermek için İslam medeniyetinin hamam kültürünü yaygınlaştırdığını bilmekteyiz. Nitekim günümüzde bile Anadolu'nun terminallerinde dahi duş yerleri bulunmaktadır.

Ayrıca Urfa birçok inançla efsaneleşmiştir. Hz. İbrahim'in zalim Nemrut tarafından ateşe atılması olayı, Aynzeliha ve Balıklıgöl mevkiinde yakılan ateşin suya odunların balıklara dönüşmesi, yine bu dönemde yakılacak odunun bulunmaması ile beraber avcı bir adamın ceylan etini eşine dövdürterek Çiğ Köfte'nin yapması, Hz. Eyyüp'ün yedi ya da on iki yıl çile çektiği mağaradan çıkıp şifalı su ile iyileşmesi, Hz. İbrahim'in doğduğu mağarada bir ceylan tarafından beslendiği, serçe parmağından emerek beslendiği efsaneler kentteki bir çok mekânla örtüşmektedir. Bunların başında Hz. İbrahim'in doğduğu mağara, Balıklıgöl, Hz. Eyyüp'ün çile çektiği mağara, Şanlıurfa Kalesi gelmektedir. Bununla beraber Şanlıurfa Peygamberler, evliyalar, enbiyalar diyarı olarak da bilinir. Hz. İsa'nın yüzünü silip mendilini gönderdiği kutsal şehir, Hz. İbrahim'in hak – batıl mücadelesi anlamında hakkı tebliğ ettiği şehir, Hz. Adem ve Havva validemizin cennetten çıktıktan sonra takriben üçyüz yıl ayrı kalıp Allah'ın onları bağışlaması üzerine Harran Ovasında buluşup tarımın ilk başlatıldığı şehir, Hz Nuh'un tufandan sonra gemisinin bu bölgede durduğu rivayet edilen şehir ve Hz Şuayb'in Şuayb

Şehri, Hz. Musa'nın Haran'a yerleşip hayat kurması ve Musa Kuyusu'nun olduğu şehir, işte bu şehir Şanlıurfa'dır.

Kentin medeniyetini gösteren diğer izler ise sanat, edebiyat, şiir, düşünce, eğitim iç içe olup şehre güzellik katmasıdır. Urfa gazelleri, gazelhanları, yanık sesi, ağıtları, manileri ve Hz İbrahim geleneği olan misafirperverliği de kent medeniyetini göstermektedir.⁴

Urfa medeniyetinin diğer öğeleri insan çeşitleridir. Bölgede çok çeşitli kabileler, aşiretler, aileler, azınlıklar ve farklı diller bulunmaktadır. Ayrıca ağalık, aşiretçilik, şeyhlik, ahi-lik, Mevlevilik, Nakşibendilik, Kadirilik ve kavim geleneği şehirde kendini gösterir. Bu gelenek doğumdan ölüme kadar olan tüm sosyal ve kültürel hayatı etkisine almıştır. Böylece değişik bir yaşam biçimi ortaya çıkmıştır. Bu da toplum içinde farklı statüler ve güç dengelerini oluşmasına neden olmuştur. Gelişen bu durum yaşamın bir parçası haline dönüşmüştür. Kimine göre töre, kimine göre tutuculuk, kimine göre de cehalet diye tanımlanır. Bu durum kırsalda daha da yaygındır. Kent merkezinde ise farklı açılarda görülür. Kimi zaman toplu siyasi partiye geçme, kimi zaman ise aşiret derneğini kurma kimi zaman da gövde gösterisi yapılan yemek veyahut düğün törenleri ile kırsaldaki mantık varlığını devam ettirmektedir. Bu çeşitlilik aynı zamanda ile olan bağlılıklarını tarihin değişik zamanlarında cesaretle göstermişlerdir. İlk çağlarda başlayan bu tür görüntüler kimi zaman Ermenilere karşı, kimi zaman Franklara karşı, kimi zaman Haçlı kontluklara karşı, kimi zamanda Moğollara karşı gösterirken en son Kurtuluş Mücadelesinde İngiliz ve Fransızlara karşı göstermişlerdir. 11 Nisan 1920'de şehri Fransızlardan kurtaran halk, kendi kendini kurtaran topluluk olarak ün kazanmıştır. Bunu da Şanlı unvanı ile belgelemişlerdir.

4 YETİK Zübeyir, Harran Dergisi, Şanlıurfa, sayı 51.

Nu denli ehemmiyetli şehir üzerinde birçok misyonerlik oyunları da oynanmaktadır. 1895 yılında Amerikalı kadın misyoner Corinna Shattuck, Urfa'da yetimhane ve dantel atölyeleri kurar, ürünlerin satışı gerçekleştirir; bir sanat okulu ve körler için bir eğitim merkezi açar.⁵

1883 Fransız Rahibeler Urfa'da Dikiş-Nakış Atölyesi ve Kızlar Okulu Açarlar ve 200 kız bu okuldan mezun edilir.⁶ 1896 da Alma köy papazı olan Dr. Johannes Lepsius tarafından Urfa'da Ermenilere Yardım Hayır Kurumu adında bir örgüt kurulur.⁷

Bu misyonerlik çalışmalarının günümüzde hala devam ettiğini görmekteyiz. Bu çalışmalar kimi zaman İbrahim'i Buluşmalar Projeleri adı altında, kimi zamanda Dinler Bahçesi ve Dinler Arası Diyalog Sempozyumları ile ilimizde devam etmektedir. Urfa sokaklarında duvar resim sanatında Kabe ve Hat Sanatının somut örnekleri kentin estetik dokusu ve inanç kimliğini belgelemiştir.⁸ İnsanların vücutlarına çeşitli şekillerdeki dövmeleri yapmaları inanç ve estetik anlayışına ip ucu vermektedir.⁹

Bu denli köklü medeniyete sahip kentin aile yapısı, düşün ve evlilikleri de oldukça önemlidir. Keza inanç, ticaret, sanat ve ilim'in hareketli olduğu il, tüm bu etkileri evliliğe ve düşünlere de yansıtmıştır. Ancak bu kültürel gelişimin İslam'la bütünleşmesi neticesi ile İslam'ın insana verdiği önem, kadın ve erkek haklarının gözetimini ortaya koymuştur. Ailelerde bu anlamda şekillenmiştir. Bundan sonra da bu bölgenin GAP Projesi ve halkın bilinçlenmesi ile önünün açık olduğu dünyanın turist ve ticaret merkezi olacağı kaçınılmazdır.

5 GÜLER E. Selâhaddin, Urfa Tarihi, Şanlıurfa, 2004, s. 59.

6 GÜLER E. Selâhaddin, Urfa Tarihi, Şanlıurfa, 2004, s. 59.

7 GÜLER E. Selâhaddin, Urfa Tarihi, Şanlıurfa, 2004, s. 59.

8 ÇELİK Muharrem, Anadolu Gençlik Dergisi, sayı: 92.

9 ÇELİK Muharrem, Anadolu Gençlik Dergisi, sayı: 96.

B- İSLAM'IN EVLİLİĞE BAKIŞI

Milletlerin temelini oluşturan yapılar içinde karı kocadan ve çocuklardan oluşan aile kurumu insan neslinin sürekliliği için İslami açıdan oldukça önemsenmiştir. Dolayısıyla temiz insanın yeryüzünde yayılması, nikâhla meşru kılınan evlilik sonucunda gerçekleşir. Kadının erkekle, erkeğin kadınlı saadet ve şeref bulduğunu beyan eden Allah-u Teâlâ “Onlar (kadınlar) sizin için siz de onlar için birer libassınız”¹⁰ buyurmuştur. Peygamberimiz de bir hadisi şerifinde “Kadınlar, erkeklerin (tamamlayıcısı) parçalarıdır”¹¹ diye bildirmiştir. İslam, evliliği Peygamberin sünneti olarak görmektedir. Ve ilk evliliği de Hz. Âdem ile Havva validemizin evlilikleriyle başlatır.

Her anne babanın; doğan çocuğuna güzel isim koyma, erginlik çağına erişinceye kadar besleme, eğitmenin yanı sıra evlendirme mecburiyeti vardır.

Evlilik bir nimet, bekârlık ise bir mihnettir. Evlilik iki (karı-koca) kişinin hayat boyunca birlik ve beraberlik, sıkıntı ve mutlulukta birbiri ile hareket halinde olduğunu kabullenen İslam, evliliğin cinsel ihtiyacın yanı sıra duygusal ve sosyal gibi yönlerinin olması gerekliliğini kabul etmiştir. Neslin devamlılığı için evlilik gerekli görülmüş ve tavsiye edilmiştir. Evlilikte aranacak özellikler ise takva ve ahlaka bağlılıktır. Nitekim Peygamberimiz (sav) bir kadınla dört şey için evlenilir: “Mal, güzellik, şan-şeref ve dindarlığı için” sizin için tavsiye edilen dindar olanıdır. Diğer unsurlar ise insanı helake götürebilen unsurlardır. Hatta “kara kuru ama dindar olan” daha üstün olarak nitelendirilmiştir.

Evlilik çağına geldiğinde uygun eş bulunduğu takdirde acele edilmesi gerektiği görüşü İslam’da hâkimdir. Özellikle

10 Bakara Suresi, Ayet 187.

11 Ahmet Bin Hanbel, Tirmizi.

kızların taliplisinin çıktığında, manevi ve ahlaki yönden uygun görüldüğü takdirde fazla kurcalanmaması aksi takdirde o kızın evde kalabileceği düşüncesi mevcuttur. Evlilik yaşına gelen genç kızların, meşru dairelerde süslenmeleri, varlıklarını hissettirmeleri yine evliliğin kolaylaşması ve gerçekleşmesi için birer tedbirdir. Evlilikte evlenecek kızın eş olarak gideceği kişiden “mehir alma” hakkına sahip olduğunu İslam bildirmiştir. Allah-u Teala Kur’an-ı Kerim’inde: “Aldığınız kadınlara mehirlerini efendicesine verin, şayet ondan birazını kendileri gönül hoşluğu ile bağışlarsa onu da içinize sine sine yiyin”¹² şeklinde buyurmuştur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus mehir’in evlenecek kıza verilmesi ve miktarını da onun belirlemiş olması gerekir. İslam öncesi cahiliye toplumlarında mehir adı altında evlenecek kişilerin baba ya da ağabeyleri yüklü bir mal veya parayı damattan alırlardı. İslam, ailenin bu para ya da malı kızın adına alıp yenmesini yasaklamıştır. Oysa mehir evlilik sürecinde meydana gelebilecek herhangi bir boşanma hastalık ya da erkeğin ölmesi durumunda kadının belirli bir süre için nafakası durumundadır. Bunun içinde Allah, mehir’i kadının kendisine hak kılmıştır. Kadın rızası ile mehrinin bir kısmını ya da tamamını kocasına hediye edebilir. Aksi takdirde kadının bu mal varlığı zorla elinden alınamaz.

Evlilik çağına gelip de evlenemeyen gençlere ise Peygamberimiz (sav) nefislerini terbiye etmeleri için zaman zaman oruç tutmalarını önermiştir. Zira oruç nefsi terbiye eder.

Evlilikte önerilen bakire kızlarla evlenmektir. Zira bakire olan bir kız ilk defa evleneceğinden dolayı kocasına bağlı olmakla beraber ona sevgisini samimi olarak verecektir. Boşanmış bir kadının tekrar evlenmesi tereddütlerle doludur.

12 Nisa Süresi. Ayet 4.

İslam evliliği birçok açıdan faydalı görür. “Dünya varlık dünyasıdır, onu en hayırlı varlığı Ahiret hususunda kocasına yardım eden kadındır. Karısı olmayan kimse ne kadar zavallıdır. Kocasını olmayan kadın da ne kadar zavallıdır¹³ hadisi şerifinde evliliğin önemi bir defa daha vurgulanmıştır. “Nitekim evlenen kimse şeytanın ve nefsin hem şerrinden hem de vesveselerinden her türlü desiselerinden korunmuş olur.

İslam’a göre evlilikte uyulması gereken birçok adâb vardır. Daha önce isteklisi ya da nişanlısı olan bir kızın istenmesi, talipli olan kıza dürüstçe yaklaşılması, hor görülmemesi, kızın istenmeden önce iyice araştırılması, talip olunan kıza düşünme zamanının verilmesi bunlardan bazılarıdır. Kız ailesine düşen görev ise; talipli olan kişinin maneviyat değerlerini araştırıp uygun gördüğü takdirde kızını vermeleridir. Bir babanın oğlu için uygun kız bir kız araması doğal olduğu gibi bir kız babasının kızını için, hayırlı bir damat araması da doğaldır. Burada ki amaç mutlu bir evliliği İslam’a göre yapmaktır.

Evlenme kararı alındıktan sonra ailelerin gösterişe kaçmadan, birbirlerini borç altına sokmadan temel ihtiyaç eşyalarının alınması hoş görülmektedir. Hatta kız istendikten sonra nikâhının kıyılması, bununda duyurulması da önerilmektedir. Nitekim Peygamberimiz (sav) de kızını Fatma’yı Hz. Ali ile nikâhlendirirken bunu camii de şerbet ikramı ile duyurmuştur. Kız ve erkeğin vekâletinin alınması veya kız ve erkeğin nikâha katılması ile nikâh kıyılabilir.

Düğünde meşru dairede kadın ve erkekler isyana, şirke ve harama bulaşmadan kendi aralarında eğlenebilirler. Şiir, kaside okuyabildikleri gibi def de çalabilirler. Düğün yemeğini gücü olanların vermesi caiz olduğu gibi borç altına girerek verilen yemek doğru görülmemiştir. Gücü nispetinde yemek

13 Et-Terğib, C. 3, s. 41.

vermek gerekir. Yemeğe de eş dost akraba ve fakir ailelerin çağırılması tavsiye edilmektedir.

Gelin almada kadınların olduğu bölgeye erkeklerin girmemesi hatta gelinle önceden nikâh kıyılmış olsa bile başka toplumlara benzememe açısından damadın gelini koluna takıp arabaya bindirmesi ahlaki açıdan dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bilhassa gelinin bu anda giydiği kıyafetler ve tesettürü oldukça önemlidir. Gelinin, damadın evine geldikten sonra damat tarafından evliliğin mutluluğu, birlik ve beraberliği koruması için bir miktar para saçması ise sadaka olarak görüldüğünden bu davranışın yayılması ile beraber, bu gelenek önemini kaybetmemiştir.

Gerdek ise damadın yatsı namazını cemaatle kılması ve cemaatle beraber kapıya kadar getirilmesi, hoca efendinin Gerdek Duasını yapması gerektiği, ayrıca gelinin yanında önceden hala, teyze herhangi birinin bulunması, damadın sağ ayakla besmele çekerek içeri girmesi, içeridekilere selam vermesi, gelinin duvağına hediye takması, gelinin de efendisini ayakta karşılaması, selamına karşılık vermesi gerektiği ve bu anda bir şeyler yiyip içilmesi uygundur. İçeri de bulunan teyze ya da hala müsaade alıp gittikten sonra damadın geline yatsı namazını kılıp kılmadığını sorması, geline herhangi bir şiddet uygulamaması, belli bir zaman karşılıklı sohbet edip kaynaştıktan sonra müsaade alınarak iki rekât namaz kılıp dua ettikten sonra Besmele ile ilişkiye girilmesi İslami açıdan tavsiye edilmiştir. Erkek hanımına, hanım da beyine sevgiyle baktıklarında Cenab-ı Hak da onlara rahmet nazarıyla bakar¹⁴.”

Bu süreçten sonra damada düşen görev, eve yeni gelen geline, ailesi hakkında bilgiler vermek, ailesinin hoşuna gidecek davranışları anlatmaktır. Geline düşen görev ise ailesinin mutluluğunu koruması, kocasına bağlılığını sürdürmesi, mec-

14 Cemilü's Sağır, 1977.

bur olmadığı halde kocasının ailesine gönüllü olarak hizmette bulunmasıdır. Bunu yaptığı takdirde Allah'ın rızasını ve kocasının sevgisini ve bağlılığını kazanır. Gelinin yaptığı hizmet kendi anne ve babasının şerefini artırır. Kayınvalide ye düşen görev ise aile fertlerinin aralarına giren yeni geline evladı gibi muamele etmesi, onun davranışlarını hor görmeden doğrularını pekiştirmesi, yanlış davranışlarında da kırmadan ve üzmeden düzeltmektir. Böyle olan bir ailede hem mutluluk pekiştirilir hem de süreklilik sağlanır. "Aile fertlerinin yapmış olduğu her iyilik onlara bir sadakadır"¹⁵".

C- EVLİLİĞİN GELİŞİM SÜRECİ

İnsanın biyolojik, ruhsal, fiziksel, kültürel, ekonomik, dinsel açıdan birçok ihtiyaca sahip olduğu bir gerçektir. Bu durum yeryüzünde gelmiş geçmiş tüm insanlar için geçerlidir. Toprakta yaratılan Hz. Âdem'in yalnızlığını gidermek için Allah-u Teâlâ tarafından Havva validemiz yaratılmıştır. Böylece insanın yeryüzündeki serüveni başlamıştır. Neslin çoğalması ile beraber topluluklar yeryüzüne hızla yayılmıştır. Bunlarda kendi aralarında değişik dönemlerde farklı gelenek ve görenekler oluşturup insan soyunu günümüze kadar getirmişlerdir. Toplumları farklı dönemlerdeki ilginç örnekleri ile ele aldığımızda farklı evlilik kültürlerini daha rahat gözlemleyebileceğiz. Evlilik kültürü aile kavramını geliştirmiştir. Ve her kültürde aile dokunulmaz yapı olarak sürdürülmüştür. Aile kültürünü devam ettiremeyen toplulukların sadece isimleri kalmıştır.

Sibirya'da, Ostiaklar'da evlilik akrabalar arası değil yabancı fertlerle gerçekleşmektedir. Hindistan'da ise kast sistemi çerçevesinde evlilikler gerçekleşir. Evlenmek isteyen kişi kabilesinden biriyle evlenmek zorundadır. Avrupa'da ise soy-

15 Cemilü's Sağır, 6339.

lular soylularla, işçiler işçilerle evlenebiliyorlardı. Yunanlılarda ise Firavunların evlilik mantığı hâkim idi. Her ne kadar halk kardeş evliliklerine hoş bakmasa da bu krallar arasında görülen bir gelenektir.

More'de bir defaya mahsus boşanma hakkı var. Evlenecek olanlar, sağlıklı olduklarını ispatlamak adına çıplak vücutlarını üçüncü bir kişiye göstermek zorundadırlar.

Çin, Hint ve Arap topluluklarının evliliklerine baktığımızda farklı uygulamalar görmekteyiz. Çinlilerde evlenme yaşına gelen kız evlenecek gencin ailesi tarafından adeta satın alınır. Gelin baba evinden koca evine çeyiz götürmelidir. Hintliler de ise evlenmenin temel amacı babanın günahlarını sildirmek, onu cehennem azabından kurtararak ona bir erkek evlat verme mantığı yatar. Cahiliyet dönemi Arap topluluklarında evlenecek kızın babasına ya da erkek kardeşine yüklü bir mehir verilir, gelin adayını her hangi bir söz sahibi değil evlenecek genç erkek ise verdiği mihirden dolayı son derece rahattır.

Evlenme çeşitleri ve şekilleri toplumlara ve tarihin gelişim sürecine göre çeşitlilik gösterse de ortak özellikleri de beraberinde getirmektedir. Her dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını ile dini değerlerine bağlılığını ve eğitim düzeyini evlilik olgusunda görmek mümkündür. Zira bu örnekler bu dönemler hakkında fikir üretme ve bilgi sahibi olmak için önemli birer bulgudur. Bu durumda Şanlıurfa yöresi evlenme adetleri ve düğün çeşitlerinin incelenmesinde belli başlı kavramlara bakılması konu açısından önem teşkil eder. Zira bu kavramlar yöredeki evlenmeleri ve düğünleri ciddi anlamda etkilemiştir. Bu nedenlerden dolayı bu kavramların tanımlarına bakmakta fayda vardır. Bunlar;

1- Örf: Kanun olmadığı halde, halk tarafından alışkanlık olarak uyulan, bulunulan yere ve hallerin icabına göre teşek-

kül eden, akla aykırı olmayan, dince kötü karşılanmayan davranış, töre ve adet diye tanımlanır¹⁶.

Örf, toplumların gayri resmi uyulması gereken temel yasaları niteliğindedir. Her topluluk kendi toplumuna has belirli örfi kurallar geliştirmiştir. Örfi kurallara uyulmadığı takdirde toplumlar tarafından fertlere ceza uygulanır. Örfi kurallara göre fertler, din, cemaat, aile içi ilişkiler, yöneticilerle olan ilişkileri belirlemiştir. Bu durum her dönem için geçerlidir. Özellikle Şanlıurfa yöresinde örfi kurallar ağır basar. Amcakızının, amcaoğluyula evlenme mecburiyeti, aşiretin almış olduğu kararlara, aşiret fertlerinin uyması, kan davalarına çözüm olarak alınan kararların yerine getirilmesi, özellikle 20 yıl öncesine kadar 13 yaşından itibaren kızların herhangi bir erkekle konuşmama, görüşmeme gibi örfi kurallar kendini belirgin olarak göstermekteydi. Bu durum Urfa evlenmeleri ve düğünleri içinde geçerlidir. Başlık alma, hılat alma, evlenen kızın muhakkak bakire çıkması vb.

2- Adet: Yapıla yapıla, işlene işlene tabii ve zaruri bir mahiyet kazanmış hal veya davranış; herkes tarafından uyulan şey; alışkanlık, görenek olarak tanımlanır¹⁷.

Başka bir kaynağa göre de adet, topluluk içinde eskiden uyulan kural olarak tanımlanır¹⁸.

Adetler; örflerin devamı niteliğinde olup onların uygulanmasını sağlar, her yörenin ve her topluluğun kendine has adetleri vardır. Adetler zamanla değişebilir. Urfa yöresindeki adetler ciddi olarak evlilik ve düğün merasimlerini etkiler. Ancak; yıllara göre bu adetlerin şekil değiştirdiği, bir kısmının da ortadan kalktığını görmekteyiz. Kız isteme, başlık parası verme, çeyiz alışverişi, kına gecesi, gelin alma, supha ye-

16 Dr. Doğan Mehmet, Büyük Türkçe Sözlüğü, s. 1046.

17 Dr. Doğan Mehmet, Büyük Türkçe Sözlüğü, s. 14.

18 Demiray Kemal, Türkçe Sözlük, s. 10.

meği, teşekkür tatlısı, gelin cumaları, Urfa yöresinde var olan adetlerdendir. Ancak; damadın gurupla gerdeğe konulması, gerdek çarşafının birbirine gösterilmesi, ağır başlık parasının istenmesi, gelin hamamları, asbap geceleri, sandık parası istenmesi, sabah kapısı parası istenmesi adetleri kalkmıştır. Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi adetler zamanla ortadan kalabilirler.

3- Gelenek: Bir toplulukta zaman içinde meydana gelen kültür birikiminin neticesi olan her şeydir diye tanımlanır¹⁹. Başka bir kaynağa göre gelenek, bir toplumda, bir toplulukta, eskiden kalmış oldukları için değer verilip kuşaktan kuşağa geçen manevi kültür öğelerinin her biri diye tanımlanır²⁰.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı gibi gelenek geçmişle günümüz arasındaki köprüyü birleştirmektedir. Kimi bilim adamları geleneğe farklı açıdan yaklaşır, çeşitli kategorilere ayırabilmektedir. Örneğin; geleneğin öncülülerinden olan Rene Guenon bunlardan biridir. Geleneği; kültürel değerler, dinsel ve kutsal unsurlar ve madde açısından olmak üzere üçe ayırabiliriz. Sosyologların üzerinde en çok durduğu boyut geleneğin kültürel açıdan tanımıdır. Ezoterizm anlayışına göre ise “Örf, adet, anane, mitoloji ile eş anlamlı sayılmakta” ifadesiyle geleneği belirler. Dolayısıyla insanlar kendi geleneğini ve normlarını kendisi belirliyor. Urfa kültürü içinde aynı durum söz konusudur. Her toplumun geleneği farklıdır. Bu yaklaşım tüm topluluklar için geçerlidir.

4- Görenek: Eskilerden görülerek yapılan deneme sonunda hâsıl olan alışkanlık; itiyat, adet, örf diye tanımlanmaktadır²¹.

Görenek eskiden yapılanların model alınması, eskiyi değişikliğe uğratmak, yeni yaşamları da benimseyip, var olan

19 Dr. Doğan Mehmet, Büyük Türkçe Sözlüğü, s. 461.

20 Demiray Kemal, Temel Türkçe Sözlük, İnkılâp Kitapevi s. 355.

21 Dr. Doğan Mehmet Büyük Türkçe Sözlüğü, s. 482.

yaşam biçimini değişikliğe uğratarak yaşamı sürdürmektir. Görenek bu anlamda Urfa yöresi düğünlerinde belirgindir. Gelinlerin gelinlik giymesi, damatların koluna takılması, çiftlerin dans etmesi, salon kültürünün benimsenmesi bunlara örnek gösterilebilir. Ancak; her ne kadar bu gelişmeler olsa da yine kılık kıyafet, oyun biçimleri, atılan zılgıt ve maniler eski geleneksel yapısını korur.

5- Töre: Ahlak dışı; yerleşik ahlak ilkelerine uymayan geleneklere ters düşen davranış ve düşünce ya da bunu ortaya koyan şey için kullanılır²². Başka bir kaynağa göre töre, bir toplumda uzun sürede alışılıp sürdürülen durum ve tutumların hepsi diye tanımlanır²³.

Töre, toplum tarafından benimsenmiş, kendilerine göre uygulanması gereken ve sosyal yaşamı ciddi anlamda etkileyen bir unsurdur. Töre kuralları toplumların yaşam ve değer biçimlerine göre değişir. Dolayısıyla ilk çağlardan beri var olan töre tutumu günümüze dek varlığını sürdürmüştür. Toplumsal olayları ve ilişkileri belirlemede önemli rol üstlenir. Doğal iklim, tarihsel yapı, dinsel inanç, cinsel hayat töreyle şekillenir, töre normları içinde barındırır. Prof. Ünsal Oskay ise töreyi şu şekilde yorumlar. “Töre, denenmiş belli bir hayat biçiminin işlenişini sağlamak için geleneğin geçerli olduğu anlaşılması kuralların halklaştıran bir tür töre değişiminin yavaş olduğu topluluğun ve o topluluğu kuşatan dış dünyayla ilişkilerini muhafaza edilmesi için içeriğinde kutsanması gereken bir manevi değerler manzumesini taşır. Bu karı koca ilişkisini kuşatan kayınvalide, kayınpeder, dayılar, amcalar vs. arasında olur. Çünkü modern kapitalist dönemden önceki tüm maddi ve manevi değerlerin üretimini denetleyip gerçekleştiren en asil organizasyon biçimi hanedir”²⁴.

22 Büyük Larus Sözlüğü ve Ansiklopedisi Milliyet c. 2 s. 201.

23 Demiray Kemal, Temel Türkçe Sözlük, s. 939.

24 www. Milliyet.com, Sanat, 07.03.2007.

Şanlıurfa yöresinde törenin yaşam biçimini ciddi anlamda etkilediğini söylemek mümkündür. Kan davaları, namus temizleme, miras paylaşımı ve cinsel hayat buna bağlı olarak evlenme ve düğünler töre kurallarına göre işlevsellik kazanır. Beşik kertmesi, ölen abinin hanımının küçük kardeşe nikâhlanması, berdel olma, boşanan bir kadının ikinci evliliğin sessiz sedasız olması, başlık parası, bunlara verilebilecek en güzel örnektir. Hatta son yıllarda birçok dizinin de konusu olan töre cinayetleri Urfa'nın bir gerçeğidir. Tecavüze uğramış bir kız çocuğunun, evli bir bayanın başka bir erkekle ilişkiye girmesi evden kaçan kızın genellikle hayatlarının ölümle son bulduğunu basında görmekteyiz. Şunu da belirtmekte yarar vardır: bazı genç kızların son yıllarda gençlerle çıktığı hatta bu çıkmalar esnasında bakireliklerinden oldukları ve bu durum karşısında ailelerin konuya yaklaşımlarının katı olmadığı örnekleri de bilinmektedir. Dolayısıyla töre Urfa düğünlerinde kendini gösterir.

6- Kültür: Bir topluluğun bütün fertlerinin sahip olduğu, olayları ve meseleleri karşılayan, duyuş, düşünüş şekilleriyle, tarih içinde meydana gelen fikir, sanat verimleri ve değer hükümlerinin bütünü²⁵.

Kültür, insanların yaşam biçimi ve bu yaşam biçimi sürecinde oluşturdukları değerler, bu değerler bağlamında meydana gelen renkli, sanatsal ve mutluluk verici hazlardır. Latin kökenli olan kültür, Kant'a göre "insanın kendi mantıklı doğasından ötürü özgürce gerçekleştirebileceği amaçların tümü" olarak belirlemiştir. Çağdaş kültür ise; 17. yy da başlar, 18. yy ın yarısında ise Kant'ın görüşüyle bugünkü tanımlamasına kadar şekillenir. Şanlıurfa yöresinde de yöreye has kültürel değerler vardır. Bunlar evlenme ve düğünlerde daha belirgin bir şekilde kendini gösterir. Giyim kuşam, oynama biçimleri,

25 Dr. Doğan Mehmet, Büyük Türkçe Sözlüğü, s. 834.

nameler ve naralar hepsi yöreye has kültürel değerlerle kendini sergiler. Dolayısıyla geçmişte var olan değerler zaman içerisinde insanın yaşamıyla o yaşamın bir parçası olarak varlığını korumuştur.

7- Medeniyet: Bir topluluğun maddi ve manevi alanlarına, edebiyat, güzel sanatlar, fikir ve felsefe, müspet bilgiler, teknik ve ahlak alanlarına, aynı yönü, aynı neşeyi, aynı hüznü, aynı hızı, aynı ölülüğü ve diriliği, aynı motifleri aynı dozlarda veren ruhi güçtür²⁶. Bir anlamda şehir ve şehir hayatı olarak da bilinen medeniyet ülkemizde Batı ve Doğu medeniyetleri olmak üzere iki şekilde incelenir. Batı medeniyetinden kasıt bugünkü Avrupa ve yaşam tarzıdır. Batıl üzerine kurulmuş olan bu yaşam ahlaki açıdan da çökmüştür. Doğu medeniyeti ise bütün doğu ülkelerini kapsayan medeniyetlerdir. Bunun içinde de İslam medeniyetinin şekillenmesi insanlığa Hak, adalet ve refah getirmiştir. İnsanı insan yapan temel değerleri sunmuştur. Dolayısıyla bu medeniyet, yaşam biçimimizi bu yaşam biçimimize bağlı olarak özel arzularımızı belirlemiştir. Bunların başında ise cinsel hayat önemli rol oynar.

İnsanın ve tüm mahlûkatın temel ihtiyaçlarından biri olan cinsel istekler ve bunların giderme yöntemleri bulunmaktadır. İlk insanın oluşundan günümüze dek süregelen coğrafik ve toplumsal konumuna göre değişiklik gösteren bu cinsel arzulara farklılıklar görülmemektedir. Kimi topluluklarda bu durum zamanla aileye dönüşmüş, evliliğin oluşmasını ve ailenin temelini bu cinsel arzular göstermiştir. Bu da bir anlamda insan neslinin devamı için önemli bir olgudur. Bu anlamda her yörenin kendine has değerleri, olmazsa olmazları vardır. Farklı dönemlerde ve topluluklarda evlenmenin çeşitli yöntemlerle sürdürüldüğü ve bu anlamda da Urfa evliliklerine de yansıyan yönlerinin olduğu Urfa bölümünü incelediği-

26 Karakoç Sezai, Edebiyat Metinleri, s. 46.

miz zaman sizler de göreceksiniz. Bunun en bariz örneği ise Arabistan'da cahiliye döneminde Mehir adı altında baba ve erkek kardeşin almış olduğu başlık parasıdır.

Ancak Urfa'nın evlenmelerinde ve düğünlerinde ise yörede yaşam sürdüren toplulukların dil yapısı (Kürtçe, Arapça, Urfa şehir dili ve ağzı) düğünleri ve evlenmeleri ciddi anlamda etkilemiştir. Urfa'da yaşam sürdüren ve farklı dillere sahip olan topluluklar kendine has değerler (dil, giyim – kuşam, oyunlar, ikramlar vs.) oluşturmuştur. Bütün bunları Urfa düğünlerinde görmek mümkündür. Bu anlamda da Urfa'da yapılan tüm düğünlerin her biri kendi başına bir araştırma konusu sayılabilir. Urfa'da ki düğün çeşitlerinin zenginleşmesinin, ayrıcalıklı olmasının altında bu unsurların olduğunu düşünüyorum.

II. BÖLÜM

ŞANLIURFA'DA DÜNDEN BUGÜNE EVLENME ÂDETLERİ

A- ŞANLIURFA'DA DÜNDEN BUGÜNE EVLENME ÂDETLERİ

Dünyanın ve yurdumuzun her tarafında çeşitli evlenme adetleri vardır Evlenme ve düğün adetlerinin var olması, insanlığın yaşayışı ve ihtiyaçlarından biridir. Aynı zamanda evlilik, insanlığın soyunu sürdürmesi için vazgeçilmez bir unsurdur.

Bu konu kapsamında Urfa'mızın evlilik durumlarını, gelenek ve göreneklerini incelemeye çalışacağız. Ancak Urfa'nın bir kıyı şehri olmaması nedeniyle yerli ve yabancı turistlerin hemen hemen yok denecek kadar az olması sosyal ve kültürel değişimleri kolay kolay kabul etmemesine neden olmaktadır²⁷. Şunu da unutmamak lazım ki Urfa'da son on yıl öncesine kadar yaşanan bazı güzel düğün adetleri günümüzde değişik düğün adetlerine dönüşmüştür. Bununla beraber evlilik çeşitleri de oldukça değişmiştir. Konu kapsamında Şanlıurfa yöresi evlenme düğünlerine son yüzyıl gibi bir tarihsel süreç içerisinde incelemeye çalışırken yörenin kendi içinde çok farklı örneklerde düğünlere yansıdığını görmekteyiz. Dolayısıyla merkez ilçe ve köyler hatta mahalleler arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu anlamda Urfa'da Aşiret ve Bey düğünü, Zengin Kürt düğünü, Harran yöresinde oturan ve Arap dilini kullanan halkın düğünü, şehirde yaşayan şehirli düğününü farklı başlıklar altında incelemek ve buralardaki temel farklılıkları görmek daha doğru olur kanısındayım. Nitekim konuyu halk bazında araştırdığımda da bu şekilde yaklaşımlar öne çıktı. Bunu da göz ardı etmek doğru olmayacaktır. Ancak düğünlerde benzerlik ve farklılıklar da şüphesiz olacaktır. Yeri geldikçe bunlara da tekrar vurgu yapılacaktır.

27 T.C. Şanlıurfa Valiliği Şanlıurfa İl Yılığ, 1997 s. 149.

B- ŞANLIURFA DÜĞÜNLERİNDE YAŞANAN SÜREÇ

1- Gelin Adayının Tespiti Ve İstenmesi

Urfa'da evlenme yaşma gelen gençler, öncelikle büyükten küçüğe sırası takip edilir. Büyük bekâr var iken bir küçüğü evlenemez. Evlenmeye kalktığı zamanda büyüğü lekelenir düşüncesi hem kız hem erkek için geçerlidir. Şimdi bu durum erkekler için söz konusu değilken kızlar için kısmen geçerliliğini korumaktadır. Büyüğü durup küçüğü evlenmeye kalkıştığı an, halk arasında büyüğünün herhangi bir kusurunun olduğu (özürlü, deli, erkelikten düşme ya da bakire değil) şeklinde düşünülürdü. Bunun için aileler bu kuraldan asla taviz vermezlerdi. Gençler evlenme isteklerini aldıkları aile kültüründen dolayı anne ve babalarına söylemezler, ancak bunu farklı hal ve hareketlerle belirtirlerdi. Bunlara; evdekilerle durduk yere küsülmesi, mahalledeki kavgalara karışılması, geç saatlere kadar ve gelinmemesi, kahve ve sinemaya gidilmesi, alkol alınması, annesinin yemeğini beğenmemesi, yıkadığı çamaşırlara temiz olmamış diye bahane bulması olarak örnek verebiliriz. Yalnız bu durum bekâr erkeler içindir.

Anne bu tavırlara bakarak oğlunun evlenmek istediğini anlar ve oğluna “Ben bu kadarını yapabiliyorum. Seni evlendirdiğimizde avradi (karın) daha iyisini yapar” diyerek mesajın alındığını bir şekilde ifade eder²⁸. Genç, annesine vermek istediği mesajların anlaşıldığına sevinir. Bu olaylardan sonra anne, durumu babaya aktarır. “Herif, oğlumuzu kulakları oyni, askerliğini de yapmış bunu baş göz edelim”. Ya da; ailesi durumu anlamamış ise bu sefer genç, durumu ya bir arkadaşına ya da kendisine yakın bulduğu yaşlı bir kadın ya da erkeğe anlatır. O arkadaşısı ya da o yaşlı kişiler gencin babasına giderek; “Allah ömürlü etsin yeğenimiz artık büyüdü, gözü damlarda, duvarlarda” der. Oğlunun evlenmek istediğini bir şekilde babaya

28 T.C. Şanlıurfa Valiliği Şanlıurfa İl Yıllığı, 1997, s. 149.

açıklamış olur²⁹. Bunun üzerine anne ve baba helal süt emmiş bir gelin bulalım derler. Böylece ayrı ayrı görücü usulüyle kız aramaya başlarlar³⁰. Daha çok bu görev anne ve tecrübeli kadınlara düşer. Önceleri Urfa'da kızlar 9 ile 20 yaş arasında evlene bilirdi. Erkekler ise 14 ile 20 yaş arsında evlenirdi. Hatta Urfa'nın köylerinde bu örnekleri oldukça fazla görebilmekteyiz. Günümüzde ise kızlar 20–26 yaşlarında erkekler ise 26–30 yaşlarında evlenmektedirler. Urfa'da evlilik yaşı ile ilgili şu tespit geçerliliğini korumaktadır. “16–20 yaşlarındaki kızların isteklileri çok olduğu için aileler damatta çok özellik arar ve yüklü başlık, ayrıca takılar ister. Bundan dolayı kızın isteklileri azalır. Kızlar 25 yaşma geldiğinde kızımı alan fakir olsun, namuslu olsun düşüncesine bürünür. 30 yaşlarına geldiğinde ise kızın annesi ziyaretlere düşer, kaderi bağlanmış, rızık açılmıyor diyerek çeşitli kader açma yollarına başvurur”³¹.

Genellikle gelin adayları pikniklerde, düğünlerde, hammamlarda, ziyaret bahanesiyle misafirlğe gidilen yerlerde tespit edilir³². Bunun yanında Urfa'da “indekçi” diye tabir edilen arabulucu bir kadın vasıtasıyla da gelin tespit edilirdi. Bu kadının temel özelliği; halk tarafından tanınan, sevilen ve sayılan bir kişi olmasıdır.

Urfa'da evlenme çağına gelmiş olan erkek gencin ailesinin tespit ettiği gelin istenir. Ancak genç kızların ailelerinin kızlarına koca arama gibi bir çalışması olamaz. Olduğu takdirde çok ayıplanır, dışlanır. Halk arasında bu durum halen öyle devam etmektedir.

Gelin tespit edildikten sonra erkeğin annesi ve gelin tespitinden iyi anlayan bir kadın bir bahaneyle genç kızın ailesinin

29 Uygurlüğün Doğduğu Şehir Şanlıurfa, Şirkav Yayınları, 2002, s. 252.

30 Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Urfa, 1973, s. 124.

31 Mutlu Ahmet.

32 Akbıyık Abuzer Sitesi, Şanlıurfa Düğün Adetleri, Makale.

evine giderler. Konuyu açmadan önce kızı iyice gözetirler. Kızın hal ve hareketlerini daha yakından kavramak için önce yanaklarını öpüp, çaktırmadan ağzını koklarlar. Ağzının kokup kokmadığını, konuşurarak kekeme olup olmadığını, kel olup olmadığını, cilt hastalığının olup olmadığını, sakar olup olmadığını ve akıl yapısını tespit edip ölçerler. Ondak bir bardak su isterler. Daha sonraları çaktırmadan o evin tuvaletini, hah altlarını, yastık altlarını ve kılıflarını, mutfak temizliğini kontrol ederler³³. Kafalarına yattıysa Allah bağışlasın deyip kızın nişanlı olup olmadığını, birilerine söz verilip verilmemesini bir engellisinin var olup olmadığını (amcaoğlu ya da babasının amcası oğlu) anneye sorarlar. Eğer kimseye söz verilmemişse anne susar. Bu da kızın kimseye sözünün verilmemesi demektir. Anne durumu anlar. Kız bakmaya gelen kişiler başka gün görüşmek üzere oradan ayrılırlar.

Erkek gencin annesi evine döndükten sonra kızı soruşturur. Eğer komşular tarafından tavsiye ediliyorsa “Bir şeyi yoktur, vebali boynumuza”, tavsiye edilmiyorsa “Biz onları tanımıyoruz ya da ilişkimiz yoktur” şeklinde görüş bildirilir. Urfa’da istenilen bir kızın kötülenmesi, kusurlarının söylenmesi, evliliğine mani olacağından dolayı halk büyük günah olarak inanır. Ve sözle gelin olacak kız kötülenmez.

Daha sonraki günlerde erkek gencin annesi ve akrabaları (teyze, yenge, hala, kız kardeşler vb.) gelir. Kızını isteyeceklerini söylerler. Bu arada kızın annesi “kimsiniz, kimlersiniz, oğlunuz ne iş yapar, hangi aşirettensiniz, hangi semtte, köyde veya ilçede oturuyorsunuz” diye sorup bir kaç gün mühlet ister. Bu defa dedektiflik görevi kız tarafındadır. Kızın annesi durumu kocasına anlatır. “Herif kızımızı istiler ne diyisen. Baba da kimdir, kimlerdendirler hele bir bahah”. Bundan sonra gidip erkek tarafının nasıl bir aile olduğunu, önceki ge-

33 Mahide Güllüoğlu, Nihat Kürkçüoğlu, Ressam Ali Korkmaz.

linlerine nasıl davrandıklarını, ekonomik durumlarını, gencin ahlakını, mesleğini iyi bir şekilde araştırıp öğrenirler. Komşuluk ilişkilerini, cimrilik ve cömertliklerini, soylarında herhangi bir bozukluk olup olmadığını, düşmanları olup olmadığı, gayri meşru bir yaşantısının olup olmadığı, içki ve kumar tutkusunun olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı gibi konuları iyice araştırıp öğrenirler. Bu sayılanlardan birisi olduğu taktirde o aileye ve aile gencine kız verilmezdi. Özellikle Urfa'lı kızını, delege, mütrübe (davul, zurna vb. müzik aletini çalanlara) tozcuya (çöpçü), berbere, hamal gibi insanlara vermezdi bu durum halen böyledir. Bu tür insanlar ise kendi yakın akrabalarının ve dengindeki insanların kızlarını alabilirler.

Bu araştırmalardan sonra gelen erkek tarafına, kız tarafı kızlarını vermek istiyorsa Allah kaderinde yazmışsa, kismetse olur, biz kadere karşı gelemeyiz derler. Vermek istemiyorlarsa kızlarının daha küçük olduğunu, emmisi oğlu istiyor, babasının iyi düşünmesi gerektiğini, amcaoğlu ya da teyze oğlunun birinin isteme gibi bir düşüncesinin olduğunu, bekâr büyük kız kardeşinin olduğunu, kızın daha okula gittiğini söylerler. Urfa'da amcaoğlu evlenme çağında olan diğer amcasının kızını istemeye kalkarsa o hak halk tarafından ona verilir. Bu durumda ikinci ya da üçüncü bir şahsın o kızını isteme gibi bir durumu olamaz. Bu durum halen Urfa'nın bazı yörelerinde, özellikle kırsal kesimlerde geçerliliğini korumaktadır.

Köylerde ve ilçelerde de evlenecek genç erkeğin ailesi gelin olarak isteyecekleri kızını genelde tarlada, beride ya da kuyudan su çekerken tespit ederler. Evlenecek gençler birbirlerini ya rast gele görmüş ya da hiç görmemiştir. Önemli olan aşiret ve aile yapılarıdır³⁴. Evlenecek gençler, kız isteme gerçekleştirdikten sonrada birbirlerini gerdek gecesine kadar göremezlerdi. Hatta istisna da olsa gelinin, gelin geldiği eye

34 Bozkurt İbrahim, Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri, 2003.

hangî erkek damat olarak içeri gelirse gelsin onunla ilişkiye girerdi. Çünkü dini nikâh esnasında da ikisi bir araya getirilmez nikâhı kıyacak kişi gidip gelinden vekâlet alır bu esnada gelin başını üç defa sallayarak vekâletini verir. Evlenecek genç erkek, evlenmeden önce evleneceği kızın mahallesinde ya da evinin civarından görüldüğü takdirde oradaki gençler tarafından iyice pataklanırdı ve bu durum adetlere göre çok ayıplanırdı. Şimdilerde ise görücü usulü de olsa hem ilde hem ilçe ve köylerde evlenecek gençler birkaç defaya mahsus birbirlerini görebilmektedirler. Keza kentte de evlenecek gençler kendi aralarında gizli de olsa konuşmaktadırlar. Nişan töreninde de bir araya gelip oynayıp, fotoğraf çektirmektedirler.

Urfa'da değişik illerden gelin getirilmediği gibi il dışına da kızlar verilmezdi. İl dışında gelin getirmeye kalkışanlarda hangi keplin kızıdır soyu sopu belli değildir diyerek aileler buna karşı çıkardı. Bu olay on beş yıl öncesinde gerçekleşmiş olsaydı büyük bir ayıp sayılırdı. Günümüzde ise il dışından kız getirildiği gibi il dışına da kız verilmektedir. Urfa da eskiden olmayan ancak son yıllarda görülen gelin adayı belirleme şekillerinden biri de üniversite tahsili gören, evlenecek çağda olan gençlerin birbirlerini beğenip karşılıklı konuşup tanıştıktan sonra, evlenme kararı alıp ailelerinin devreye girmesi sonucu belirlenmesidir.

2- Damat Kirvesinin Belirlenmesi

Şanlıurfa yöresinde sünnet olan erkek çocuklar ve evlenecek gençler için aileler muhakkak bir kirve belirler³⁵. Kirvenin yörede sevilen ve tanınan biri, dürüst ve mert olması, aşiretinin sayılı olması, ekonomik durumunun iyi olması gerekir. Ailenin önceden kirvesi var ise yaşamın diğer aşamalarında

35 Cumhuriyetin 50. Yılında Urfa, 1973 İl Yıllığı, s. 124.

kirve tutulmaz. Kirve olarak belirlenen kişiye kirvelik teklif edildiği zaman o kişi bunu bir şeref olarak kabul eder³⁶. Evlenecek gencin babası belirlediği kirveye ve hanımına bütün çocuklarına çeşitli hediyeler alıp gönderir. (halı, keçe, kürk, takım elbise, kundura, saat, tabanca) Kirve de gücüne göre kız istemeden gerdek sonrasına kadar üzerine düşen sorumlulukları ve harcamaları yapar. Yapmadığı takdirde de kimse onu sorgulamaz. Ancak bu tutumu alay konusu olur. Kirve olarak belirlenen kişi ve kirvesi olduğu aile kendi aralarında kız alıp vermezler. Evdeki mahremiyet boyutunu tamamıyla kaldırırlar. Kirve ve kirve çocukları bir birlerinin evlerine rahatlıkla girip çıkarlar. Nasıl olsa kirve çocuklarına töre kurallarına göre nikâh düşmez görüşü oldukça yaygındır. Günümüzde bu şekildeki inanç önemini yitirmiş, kirvelik geleneği de hemen hemen bitmiştir. Özellikle evlenme düğünlerinde kirvelik ayarlanmaz iken kısmen sünnet düğünlerinde bu adet görülür.

3- Söz Kesimi

Aileler birbirlerini iyice araştırıp sorduktan ve evlenmeye karar verildikten sonra bu sefer de oğlan evi bayanlardan ve erkeklerden oluşan bir heyetle kızın babasının evine giderler. Bu gidişte yanlarında tatlı götürürler. Kızın babası *evimize hoş geldiz, bizi şerefledirdiz* diyip misafirleri eve alır. Kadınlar ayrı bir odaya erkekler ayrı bir odaya geçer. Uzun süren muhabbetler ve tanışmadan sonra içlerinden en yaşlılarından biri konuyu açar. *Ağam biz sızı kendimize münasip göriyiğ Allah ın emri peygamberin kavli ile kızınızı istiyiğ* der. Kızın babası da gelen bu cemaatimi kıracağız, kaderse olur deyip böylece kızının karşı tarafa vereceğinin sözünü vermiş olur.

36 Çelik Muharrem, Fedakârlığın Sembolü Kirvelik Sistemi, Gap Gündemi Gazetesi, 2003.

Eskiden bu gecede gelin adayı erkeklere görünmez, sadece bayanların elini öper, onlara kahve, çay ikramında bulunurdu. Şimdi ise Urfa'da evlenecek kız, erkek tarafına da kahve ve çay ikram edip, hatta kahvenin bitimine kadarda başını önüne eğik bir şekilde kapı eşiğinde oturur. Köy ve ilçelerde de gelin adayı kapıdan ikramları kardeşine verir geri çekilir. Buradaki espri gelinin gelen erkekler tarafından da görülmesi ve beğenilmesidir. Kırk yıl öncesine kadar gelinin erkeklere görünmesi mümkün değildi. Bu geceden sonra oğlan tarafı sözü alma sevinciyle evine dönerler. Birkaç gün sonra yine bu topluluk kızın evine tekrar giderler. Bu seferde gidip alışır (takılar başlık ve çeyiz) öğrenmeye giderler. Yine uzun muhabbetler sonrasında durumu açarlar. Bu seferde de kızın babası size bir hafta sonra kesim kâğıdı göndereceğiz der. İkramlardan sonra bu grup evine döner ve bu arada oğlan tarafı merak içinde bekler.

Siverek ilçesinde ise bulunan kıza onayı aldıktan sonra şerbet içilir, bu aynı zamanda nişan anlamına da gelir. Belirli gün ve bayramlarda da kız evine hediyeler gönderilir³⁷.

4- Kesim Kağıdı

Kız ailesi bir araya toplanır, özellikle kızın babası bu arada kendi kardeşlerinin amcalarının ve dayılarının fikirlerini alır. Aile efradı kendi aralarında hem fikir olup isteklilerini ona göre belirleyip kâğıdı hazırlarlar. Eğer baba kızını bu aileye vermek istemiyorsa (fikrinden caymışsa), çok yüklü bir kesim kâğıdı hazırlar. Açıkta vermek istemiyorum diyemez. Vermek istiyorsa da ailenin ekonomik durumuna göre bir liste hazırlar. Hazırlanan bu kâğıt indekçi kadın aracılığıyla erkek evine gönderilir. Erkek evi, kabul ederse kâğıda "Hepsi ka-

37 Siverek Kültür ve Dayanışma D. Yay, Siverek'ten İstanbul'a Siverekli Rehberi, İmaj Reklâm, 1997 s. 110.

bulümüzdür” diye not düşüp indekçi kadınla kız evine geri gönderir. Son yıllara ait bir kesim kâğıdı örneği:

-Bismillahirrahmanirrahim-
Her iki tarafa hayırlı olsun.

Başlık, üç hılat, beş kat yatak, dört takım elbise, üç çift kundura, iki metre kordon, iki akıtma bilezik, beş çift burma bilezik, üç yüzük, gerdanlık, sekiz tane beşi birlik, misafir odası takımı, yatak odası takımı, beyaz eşya, kapkacak halı vb...”.

Günümüz kesim kâğıtları gelişen ve değişen teknoloji şartlarına göre değişime uğramıştır. On beş yıl öncesine kadar kesim kâğıtlarında beyaz eşya yer almazken günümüzde temel istekler arasında yer almaktadır. Mobilya olarak ise eskiden iki büyük, iki küçük sandık ve küçük bir büfe istenirken, günümüzde ise son model mobilya takımları istenmektedir. Bu da evliliklerin zorlaşıp gecikmesine sebep olmaktadır. Hazırlanan kesim kâğıdı kaybedilmez sözleşme beyannamesi niteliğindedir. Günümüzde başlık hemen hemen kalkmış yerine süt parası adı altında yeni bir başlık isteme modeli geliştirilmiştir. Kırsal kesimlerde ise başlık olayının görüldüğünü ama miktarının düştüğünü söyleyebiliriz. Söz konusu olan başlık geleneği çok kez çeşitli sanatsal etkinlikler ile halkı bilgilendirme amacı ile dile getirilmektedir. Bunlardan biri de Zenci Gelin adlı tiyatro oyunuydu³⁸.

5- Sakal Öpümü

Urfa’ımızda bir adet olan sakal öpümünün önemli bir yeri vardır. Gelen kesim kâğıdını damat ailesi hatırı sayılan kişiler, kirve, aşiret reisi, yaşlı insanlar, âlimler, hocalar ve damadın önde gelen yakın tecrübeli bayanları toplanıp tekrar kız evine giderler. Hatta bu durumla ilgili ilimizde kız evi naz evidir

38 Halkın Sesi Gazetesi, 7 Haziran 2005, Yıl 3, Sayı 683.

diye bir deyiminde yaygın olduğu bilinmektedir. Bu gidişteki asıl amaç kesim kâğıdındaki eşyalardan ve istenen başlıktan indirme gitme, pazarlık yapma, rica da bulunma, gerekiyorsa kızın babasının elini öperek istenen indirimi gerçekleştirmektir. Kızın babası eğer kızını vermekten yana değilse asla kâğıttaki indirimleri kabul etmez. Eğer vermekten yana ise bir hayli indirim yapar. Bu gecede de yine kızın babası gelen misafirlere çeşitli ikramlarda bulunur. Bu adet eskiden Urfa'mızda yaygın imiş. Şimdi kent merkezinde böyle bir adet yoktur. Ayrıca bu günün akabinde de yine damat ailesi, kızın babasına teşekkürle giderlerdi ve gidilen bütün bu gecelerde asla damat katılamazdı. Damadı hatırlı sayılır kişiler ve yakın akrabaları temsil ederdi.

6- Teşekkür Tatlısı

Önceleri var olan sakal öpme âdeti günümüzde teşekkür tatlısı olarak görkemli ve değişik bir şekilde yapılmaktadır. İlçelerde ve köylerde de teşekkür tatlısı yaygın bir haldedir. Kız tarafı bugün için erkek ailesini ağırlar. Burada erkeğin ailesi kız ailesine kızlarını onlara verdikleri için bir teşekkürde bulunurlar. Günümüzde yaygın bir hal almıştır.

Bugün için gelin adayının ailesi ev temizliği yapıp bütçelerine göre ikram hazırlıkları yapar. Bu önemli günde gelin adayının aile büyükleri (Ana, baba, amca, dayı, teyze, hala) damat adayının ailesi gelmeden önce bir araya gelirler. Bu arada damat adayının aile büyükleri de bir araya gelmiş olur. Bu durumda damadın babası kendi kirvesini ve aşiret reisini, damadın amcaları dayıları ve annesinden oluşan bir heyetle (damatsız) gelin adayının evine giderler. Gelin evinde bayan ve erkekler ayrı ayrı odalarda otururlar. Damat ailesi gelince çiçek, elbise ve düğün takılarından bir kısmını yanlarında getirirler. Ayrıca günümüzde bu geceye özellikle kent merkezinde damadın ken-

diside katılır. Bugünde gelin ailesi çay, kahve, meyve, çiğköfte, çekçek, fıstık, şıllık tatlısı damat ailesine ikram eder. Gelin adayı bugünde akraları tarafından yeni kıyafet giydirilip gözlerine sürme çekilir, saçları taranır, başına güzel bir yazma örter güzel kokular sürülür. Daha sonra gelen insanlar birbirleriyle tanışıp uzun uzun sohbet ederler, çiğköfteler ikram edilir. Çiğköfteden sonra erkek tarafının getirdiği peynirli kadayıf (künefe) veya baklava tatlıları misafirlere ikram edilir. Havadan sudan konuşulan muhabbet geç saatlere kadar sürer. Damat adayının babasının yanında getirdiği başlık ve takılar gelinin babasına verilir. Fatiha'nın okunmasıyla misafirler dağılmaya başlar.

Aynı zamanda Urfa'nın misafirperverliği ve sosyal dayanışmanın bir göstergesi olan teşekkür tatlısı insanları biri birine bağlayan güzel bir adettir.

7- Hilat'a Gıtme Günleri

Hilaf

Hilat; evlenecek olan genç kızın damat ailesi tarafından dayısı, amcası ve abisine verilen bir miktar para ya da hediye-lik eşyadır. (Tabanca, saat, takım elbise, at vb.)

Hilat ödemek için ödenilecek kişilerden randevu istenir. (*Siye çay içmağa gelecağız hangi gün müsaitsen*). Verilen müsait zamanda damadın babası ve kirvesi yanlarına aldığı birkaç yaşlıyla hilat ödenecek kişinin evine giderler. (Kapıyı çalıp misafir *kabül edimısız* ev sahibi de buyurun *başım üstüne geldiz* der). Muhabbet ve ikramlardan sonra hilat'ın düşürülmesi konusunda ricada bulunulur. Ve hilat denilen para veya getirilen eşyalar (silah, takım elbise, saat) verilir. *Ağē bize müsaade et* deyip oradan ayrılırlar.

Hilat'lar aynı günde verilmez. Farklı günler ve tek tek verilir. Bu hilat'ı alan kişiler düğün sonrasında gelin ve damadı evine davet edip bu hilat parasının bir kısmıyla geline altın

alıp takarlar. Ancak bunu yapmayanlarda vardır. Haksız olan ve evliliği zorlaştıran bu adet hala az da olsa devam etmektedir. Eskilerden hilat'ı ve başlığı alınmayan kızlar için sahipsiz, evde kalmış, şeklinde kayınvalide ve görümceler tarafından dışlanılırdı. Bu davranış Urfa kadınlarının kültürel açıdan farklı bir göstergesidir.

Urfa'da başlık olarak paranın dışında keçi, sığır, koyun, tarla başlık olarak kızın babasına verilirdi. Günümüzde özellikle Urfa'nın Harran ilçesinde başlık olarak araba, kamyon verildiğini de bilmekteyiz. Şu espri Urfa yöresinde oldukça geçerlidir. Getir kargoyu, götür Fetuma'yı. Urfa'da başlık olayı İslam'daki Mehir olayıyla karıştırılmaktadır. Bu da insanların dini kendi çıkarları doğrultusunda istismar ettiğinin göstergesidir. Kimi babalar kızlarının sırtından zengin olma yollarına gitmektedir. Hilat olayı kırsalda daha çok görülmektedir. Hilat'lar öendikten sonra bu defa nişan hazırlıklarına başlanır.

8- Nişan

Nişan Urfa yöresinde kız evinde yapılır. Nişan duyurusu damat adayının görevidir. Sözlü ya da mektupla duyurulabilir. Nişan öncesi nişan alışverişi yapılır. Nişanda giymek üzere gelin adayına özel elbise diktirilir, ya da hazır elbise alınır. Nişan süresi üç ile altı ay kimi zamanda iki yıla kadar sürebilmekteydi bunu sebebi ise küçük yaşta evlenecek çiftlerin buluş çağına erişmesinin beklentisidir. Önceleri Urfa'da nişanlar müstakil evlerde yapılırken günümüzde kimi aileler düğün salonu tutmaktadır.

Eskilerde geline kadife ya da beyaz gözenekli elbise (kü-pür) diktirilirdi. Aynı zamanda gelin için pembe yazma alınır. Ancak son yıllarda Urfa'mızda yaygın hale gelen nişanlık elbise (Pembe, mavi, sarı tuvaletler) alınmaktadır. Nişanda da

Özel bir bohça hazırlanır. Olmazsa olmazlardan kına, bayram Şekeri, gl suyu, kolonya terlik, tarak, koku, ayna, sürme yazma, i elbise, değeri ağır kumaşlar, altın yüzük ve saat bulunur. Gelin bu günde yere serilmiş canlı bir kumaşın üzerinde iki kadın kolu arasında dolaŐtırılır gelen misafirlerde hediyelelerini ya bir *sıniye* (büyük tepsi) ya da kumaşın üzerlerine atarlarmıŐ. Bu Şekildeki adet günümüzde tamamıyla kalkmıştır. Gelin kendisinden büyük olan bütün bayanların ellerini öper. Eskiden nişana katılan erkekler ayrı bir oda da, bayanlar ayrı bir oda da otururlarmıŐ

NiŐanın olacağı gün herkes önce damat adayının evinde toplanır. Davul-zurna veyahut darbuka eşliğinde maniler söyleyerek gelin adayının evine görkemli bir Şekilde gidilir. Özelikle aşağıdaki maniler çokça söylenirdi.

***“İki tahta akarlar
Arasından bakarlar
Daha yaŐım küçükken
Biye nişan takarlar
Hala hala heyyyy...”***

***“Arpalar kara kılçık
Dama ıkma baş açık
Eger gyni bendeyse
Al bohanı yola ık
Hala hala heyyyy”***

***“Leplebi koydum tasa
El vurdum basa basa
Her yerini begendim
Azıpık boydan kısa
Hala hala heyyyy”***

Ancak bu gitme esnasında on yıl öncesine kadar damat adayları nişan törenine gitmezken günümüzde törene damat adayı da katılır. Damat adayı önce berbere gidip tıraşını yaptırdıktan sonra o gün için özel bir elbise giyerek gider. Gelen bu kalabalık gelin ailesi tarafından konuk edilir. Onlara önceden hazırlanmış olan nişan şerbeti (kırmızı ya da sarı renkteki boyaları şekerli suyun içerisine konması) ve kuru pasta, genç kızlar tarafından ikram edilir. Kimi aileler de nişanda çiğköfte ya da yemek ikram ederler. Çerez olarak ta kavrulmuş karpuz çekirdeği, nohut ve buğdayın karışımından oluşan kaynamış *Hedik* ikramlar arasındadır. Bu ikramları tüm masraflarda damat ailesine aittir. İkramdan sonra herkes eğlenir. Sonra damat ve gelin özel hazırlanmış bir masanın yanında otururlar. Bu esnada damadın kirvesi tarafından nişan yüzükleri takılır. Kurdele kesildikten sonra gelin ve damat karşı karşıya oynar, başlarına bahşiş atılır, bu bahşişler davulcu ve zurnacının hakkıdır. Eğlence bitiminde gelen misafirler kendi bütçelerine uygun altın, para, kumaş gibi hediyeleri geline verirler. Misafirler dağıldıktan sonra damat ailesi gelen tüm hediyelerin sayı tespitini yapıp altın ve paraları düğünde harcamak üzere yanlarına alırlar. Bugünü ölümsüzleştirmek için fotoğraflar çekilir. Kimi aileler de video çekimi yapmaktadır.

Urfa'nın eski düğünlerinde nişana katılmayan damada, kız evinden bir kadın şerbet dolu sürahiyi, beyaz ipek örtüyle kapatıp kırmızı kurdele ile bağlayarak nişan yüzüğünü götürür. Şerbeti damada içirip parmağına yüzüğü takarak onu da nişanlamış olurdu. Yine Urfa'nın eski nişanlarında nişan süresine denk gelen kurban bayramlarında damat adayı nişanlısına bir koç alıp boynuzuna kırmızı eşarp ve buna bağlı bir çeyrek altınla süsleyerek hediye ederdi. Buna "gelin kurbanı" derlermiş.

Nişan yaz aylarında olunca damat adayı nişanlısına bir merkep yüklü has (marul) gönderir. Gönderilen hasın üzerine

iç açıcı rengârenk kumaşlar atılır. Buna “gelin hası” denilirdi. Şimdilerde bunlar sadece büyüklerden dinlediğimiz, şehir merkezine has eski ve güzel adetlerimizdendir. Nişan gününün temel esprisi evlenen çiftin duyurulması, geline başka taliplerinin engellenmesi ve düğünde damat tarafının bütçesine katkıda bulunmak üzere belli bir yardımın toplanmasıdır. Bu da Urfalı halkımızın birlik, beraberlik ve yardımseverliğini ortaya koyar.

Kimi aileler dokuz on yaşındaki kızları 13–14 yaşındaki erkek çocuğuna nişanlayabilmekteydiler. Bu sürede genç biraz daha olgunlaşıp askerliği de bitirdikten sonra evlenir. Kimi aileler de askerlik öncesi oğullarını evlendirebilmektedir. Uzun süren nişanlarda yılda gerçekleşen iki dini bayramda (Ramazan ve Kurban Bayramı) nişanlanan kıza damat tarafından bayramlık elbisesi ve çeşitli hediyeler götürülür. (Kına, sürme, şeker, eşarp, elbise, terlik vb.)

Urfa'nın eski geleneğinde, nişandan sonra pazar ve perşembe olmak üzere haftada iki gün oğlan evi tarafından kiralanan faytonlarla gelin adayı ve hanım akrabaları şehirde gezdirilirdi. Şimdi ise bunun yerine piknik ve ziyaret gezileri yer almıştır.

Nişanlı kalma süresinde uyum içinde olmadıkları anlaşılınca, çiftler evlenmekten vazgeçip nişanı bozarlar. Bu da halk arasında “İyi ki nişanları bozuldu. Evlenip boşansaydı nasıl olurdu” düşüncesi hâkimdir. Eğer nişan bozulmadiysa bütün bu süreçten sonra çeyiz alışverişine geçilir.

9- Çeyiz Alışverişi

Çeyiz için pazara çıkılmadan önce kesim kâğıdına bakılır. Ve kesim kâğıdını sürekli yanlarında bulundurlardı. Aileler çeyize götürecekleri kişilere haber verir. Genellikle Urfa'da

günümüzde çeyiz olarak şunlar alınır. Gelin için 3—4 takım elbise, gece elbisesi pardesu ve dört çeşit başörtüsü, iç elbiseleri, 2 çift kundura, 1 çift gelin terliği gibi giyim ihtiyaçlarının alındıktan sonra altın olarak da (Bilezik, yüzük, kordon, akıtma, Frenk bağı, altın kemer) damat adayın bütçesine göre altın oranı düşük ya da yüksek olabilir. Yatak odası, misafir odası, halı, perde, gibi eşyaların yanı sıra kız tarafının akrabalarına verilmek üzere 3 metreden oluşan yedi veya on kumaş topu (Urfa yöresi hediye yol) istenir. Gelin tarafı da damat adayına yüzük, iç elbise, gece elbisesi, damatlık, kol saati alır. Ayrıca gelin tarafı kızlarına bütçelerine uygun yatak, halı, sandık, kilim ve kap- kacak da hazırlamasını gönüllü olarak üstlenir. Genellikle Urfa da, evin hazırlanması damat tarafına yüklenir. Kız tarafı daha çok alınan eşyaların alınmasından seçicilik görevini üstlenir.

Ancak gelin adayının ağabeyleri ve erkek kardeşleri bu alışverişe katılmadıkları gibi gelin adayı ve damat adayı da bu alışverişlere gitmezlerdi. Hatta eskiden Urfa'nın köylerinde gelinin ayak, el parmağı, kol bileği ve boyunun ipe ölçüp o ölçü iplerini de pazara yanlarında getirilmiş. Tüm alışverişleri katılanlar zevklerine göre yaparlarmış. Eve giden bu çeyizlere gelin ve damat utançlarından bakamazlardı. Son yıllarda kısmen de olsa kırsal kesimlerdeki gelin ve damatların gittikleri çeyiz alışverişleri ilimizde görülmektedir. Kent merkezindekiler ise günümüzde bu alışverişe katılmaktadırlar.

Çeyize çıkma olayı genellikle düğünden 1 hafta önce yapılır. Satın alınan tüm eşyalar öncelerde gelin adayının evine getirilir. Daha sonra törenle damat adayının evine götürülür. Ayrıca bu törene birazdan değineceğiz. Bu alışverişte söz kesimde kararlaştırılan eşyaların hepsi alınır. Ancak alışveriş esnasında kaliteden dolayı gelin ve damat tarafı sözlü çatışmalar yaşayabilmektedirler.

Çeyiz alışverişi bittikten sonra damadın babası alışverişe katılan tüm kişileri lokantaya götürüp güzel bir ziyafet çeker. Ayrıca alışverişe katılan herkese bir hediye de alır. (gömlek, ayakkabı, kumaşlık elbise). Bu alışverişler yapılırken bir taraftan da gelin adayının evinde hummalı bir çalışma başlar. Yün yıkaması, döşek, yastık, yorgan hazırlanması dikilmesi ve nakışlandırılması gerçekleşir. Aynı şekildeki çalışma damat evinde de görülür. Taraflar yapmakla yükümlü oldukları yatakları hazırlarlar. Yatak hazırlama esnasında en çok dikkat çeken unsurlardan biri yorgan ve döşeklerin dört köşesine birer bayram şekeri gizli olarak yerleştirilmesidir. Bunun sebebi ise evlenecek çiftin bu şeker tadı kadar birbirine bağlanıp tatlı bir hayat geçirme düşüncesi ve inancıdır.

Yatak hazırlama esnasında eğlenceler de tertip edilir. Genç kızlar zaman zaman iş ortasında kalkıp halay çekip, maniler söyleyerek sevinç ifadesi olarak zılgıt çekerler. Bu hazırlıklardan sonra örtü günü töreni tertip edilir. Ancak günümüzde çarşıda alınan bütün mobilya, beyaz eşya, halı, koltuk takımı direk damadın evine getirilir. Kızın ailesinin satın aldıkları eşyalar kız evine götürülür.

Siverek ilçemizde ise evlenecek genç kızların yoğunlukla altın istemesi onların sosyal güvencesi niteliğindedir. Genellikle bilezik gerdanlık set aldırılır³⁹.

10- Kız Evinden Damat Evine Örtü Götürme Töreni (Çeyiz Götürme)

Urfa'da gelin adayının evinde bulunan çeyizlerin damat adayının evine getirilmesine örtü götürme denir. Bu olaya önceleri Aspap Gecesi de denilirmiş. Ancak bu konu çoğu kez damat aspabıyla (elbisesiyle) karıştırılır. Damat aspabı ayrı

39 Gap Gündemi Gazetesi, Kültür Sanat Eğitim Sayfası, 15 Mayıs 2007.

bir konudur. Bugün için özel bir eğlence tertip edilir. Damat ailesi tüm dost ve akrabalarını evlerine çağırır. Gelen bu misafirler burada birkaç saat eğlendikten sonra, topluca gelin adayının evine giderler. Bu esnada tutulan at arabaları ile birlikte gelin evine varıldığında gelinin ailesi tarafında atların kulaklarına, boynuna bağlamak üzere renkli mendiller at sahiplerine verilir. Verilen bu mendiller atların kulak ve boynlarına bağlanırdı. Kimi atların boynuna daha önceleri sahibi tarafından mavi iri boncuklar, çan zilleri takılırdı. Hatta elli yıl öncesinde şehir merkezinde ki çeyiz (örtü götürme) töreni sade iki ya da üç atın sırtında olurmuş. O zamanlar gelinin temel ihtiyaçları alındığı için fazla israfa girilmezmiş⁴⁰.

Örtüye gelen misafirler bir müddet gelinin evinde eğlendikten sonra çeyizleri at arabasına yerleştirirlerdi. Ancak gelin sandığının üstüne küçük bir çocuk oturup bahşiş alana kadar sandığı vermezdi. Bu durum köy ve ilçelerde daha da yaygındı. Ancak gelinin annesi daha önceden yemek tepilerine dizilen çanakları (bir sürü tepsi içine renkli bohçalar yerleştirir, tepsinin etrafına bohçalar sarkar bir şekil alır) ücret karşılığı tutulan gençler veya damadın genç arkadaşlarına verirdi. Bu tepsiyi başlarında kız evinden damat evine kadar taşırlardı. Bu işlemlerden sonra damat evine doğru yol alınır. Çalınan davul ve zurnalar eşliğinde erkekler önde bayanlar arkada olmak üzere maniler söyleyip, alkış ritmiği tutularak eğlene eğlene damadın evine gelinirdi. Burada amaç gelin çeyizinin tüm konuk komşu tarafından görülmesi ve çevreye hava atma, gösteride bulunma, ailenin gücünü gösterme şeklinde düşünülebilir. Ancak bu eğlenceye gelin ailesinden kimse katılmazdı. Yalnız evi dizmek üzere gelinin ablaları ve amcakızı, dayıkızı bu törenle beraber damat evine gelirdi.

40 Çerçi Fatma, 72.

Gelen bu kişiler gelin odasını dizdikten sonra akşam yemeğini yiyip damadın ailesi tarafından evlerine götürülürdü. Şimdiye kadar anlattıklarım Urfa'mız da 15 yıl öncesine kadar yaygın bir şekildeydi. Ancak gelişen teknolojik şartlara ve kültürel değişimler sonucu çeyiz götürme töreni aslından uzaklaşıp yapmacık bir şekil almıştır. Günümüzde at arabalarının yerine kamyonet, pikap veya traktör yer almıştır. İnsanlar yürüme yerine bu araçlara binmektedir. Tepsilere dizilen çanaklarda artık tepsilere dizilmemektedir. Çanaklar kapalı kutular içinde taşınmaktadır. Düğün haftasının perşembe gününe denk getirilen örtü günü değişikliğe uğramasına rağmen bu eğlenceli gelenegimiz halen varlığını korumaktadır. Bu günden sonraki gün ise (Cuma günü) gelinin hamama götürülme günüdür. Buna da gelin hamamı derler. Şunu da vurgulamadan geçmeyeceğim. 60-70 kilometre mesafedeki bir yerde oturan kızın şehre gelin gelmesi durumunda örtü günü düzenlenemezdi. Aynı durum ilçeden merkeze gelen gelinler içinde geçerlidir. Bunların çeyizleri genellikle gelin alma esnasında özel bir araçla getirilir. Ancak eski düğünlerde ise (30-40 yıl önce) bu çeyiz binek hayvanlarla gelinin getirildiği esnada getirilirdi. Örtü almada söylenen manilere örnek verecek olursak;

“O yanı hıttı
Bu yanı hıttı
Gelin ağlama
İşimiz bitti.
Hala.. Hala heyyy.”

Şişe şişeye benzer,
Köşe köşeye benzer,
Bu mahlenın kızları
Ölmüş eşeğe benzer.

Hala.. Hala Heyyy..”

“O yanı saçak,

Bu yanı saçak,

Gelin anasının saçına

Hala.. Hala.. Heyy..

Bu söylenen maniler gelin ailesinin kızlarını verirken çıkarmış olduğu tüm zorluklara karşı olarak birer rahatlama, öç alma niteliğindedir. Buna karşılık olarak da gelin ailesi de kendisini savunan ve saldırılan bu sözlere karşılık olarak maniler söylediği gibi kimi zaman da damat ailesine sözlü olarak sataşabilirler. Burada da yine olgun kişiler devreye girip tansiyonu düşürürlerdi. Bu maniler aynı zamanda zengin bir eğlence kültürünün de mevcudiyetinin göstergesidir.

11- Nikâh Kıyma Âdeti Ve Şekli

Urfa’da eskiden sadece dini nikâh yapılmış. Aileler resmi nikâh Urfa ağzıyla saray nikâhı istediği takdirde ailelerin birbirine karşı güvensizliği şeklinde algılanırmış. Eskiden nikâh kız evinin avlularında yapılırdı. Damadın vekâleti alınırdı. Orta yaşlı birkaç insan bu vekâletle beraber kız evine giderlerdi. Orada da bir kişi gidip gelinin vekâletini alırdı. Bu iki vekil ve diğer cemaat imamın huzurunda otururlardı. Bu şekilde dini nikâh kıyılırdı. Ekseriyette gelin ve damat bu nikâha katılamazdı. Hatta gelin ve damat vekâletini verdiği kişilerin huzurunda ayağa kalkarlardı. Gelin olacak kızlar çoğu kez dilleriyle değil başını sallayarak kabul ettiklerini belirtirlerdi. Nikâh merasiminden sonra kız ailesi gelen konuklarına çeşitli içecekler ikram ederdi. Kızların baş sallama durumu kırsal kesimlerde daha da yaygındır. Hilvan ilçemizde ise nikâh durumu farklıdır. Kız ‘falanın oğluyla evlenmeye razıyım’ diye sözlü olarak belirtir. Daha sonraki yıllarda Urfa

merkezde aileler evlilik sözleşmesi adı altında noterde sözleşme imzalarlarmış. Bu noter beyannamesinde kızın çeyizi, boşanma durumundaki alacağı eşyaları kaydederlermiş. Evlendikten bir kaç yıl sonra bu beyannameyi aileler kendileri yok ederler⁴¹. Daha sonraki yıllarda aileler resmi nikâha kıymaya başladılar. Kimisi düğünden sonra kimisi de düğünden önce yaparlar. Son yıllarda ise aileler resmi nikâhtan sonra yanlarında getirdikleri imam ile dini nikâhı da belediye evlendirme salonunda büyük kalabalıklar önünde yapmaktadırlar. Gelin ve damat tarafı düğünden önce kendi dost ve ahbablarını bu nikâh gününe çağırmaktadırlar. Nikâha katılan herkese nikâh çikolatası ikram edilir. Özellikle düğün davetiyesinde nikâh tarihi özenle vurgulanır. Kimi ailelerde resmi ve dini nikâhı düğün esnasında kiralamış oldukları park ya da salonlarda bu töreni coşkulu bir şekilde yapmaktadırlar. Eskiden köylerde kızların dini nikâhı babasının evinde kıyılmış. Çünkü bu nikâh kız açısından bir güvence anlamındaydı.

12- Gelinin Saçının Kınalanması

Bu kına normal kına gecesinden farklı ve hamam öncesi günü yapılır. Estetiğin sembolü bu kınanın yakılması gündüz gerçekleşir. Bu kına damat adayının ailesinden birkaç bayanın katılımıyla yapılırdı. (Damadın kız kardeşi yengesi vb.) Bu gelen bayanlar yanlarında kına getirirler. Getirdikleri bu kınayı yoğurup gelinin saçına yakma sorumluluğu da taşırlar. Bu kına yakılırken maniler, türküler söyleyip ve zılgıtlar çalarlardı.

Bu kına yakılma işlemi kına gecesinden kısa tutulur. Ve az kişi katılır. Buradaki temel amaç gelinin saçlarının renklendirilmesi, damat için çekici hale getirilmesidir. Günümüzde gelin saçının kınalanması olayı hemen hemen kalkmış yerine kimyasal boyalardan oluşan saç boyaları geçmiştir. Bunu da gelin

41 Kürkçüoğlu Nihat

adayları evleneceği günün erken saatlerinde gerçekleştirirler. Kimi aileler de gelinin saçını damat ailesi katılmadan düğün öncesinde yaparlar. Köylerde bu durum daha yaygındır.

13- Düğün Öncesi Gelin Hamamı

Düğün hazırlıklarından biri de gelin hamamıdır. Damat ailesi hamamın bir bölümünü ya da tamamını kiralayıp bu güne hazırlık yapardı. Ya da hamamda taht kiralardı. Bunu da önceden hamamcıya bildirme durumundaydı.

Urfa düğünlerinde hamam sefasının özel bir yeri vardır. Hamama kadınlar kendi aralarında gittikleri gibi erkekler de kendi aralarında giderlerdi. Kadınlar, gelinin ailesi ve yakın arkadaşlarının yanı sıra damadın bayan tarafı da gelir. Bu katılımla bir grup haline gelip hamam sonrası için herkesi giyecekleri kıyafetleri ve hamam bohçası yapıp yanlarına alırlardı. Özellikle kimi aileler bu günde geline şıllıklı aba ya da çarşaf giydirdi. (Kırmızı ve sarı ipeğimsi bu örtüde bulunan benekli şekiller Urfa şıllık tatlısına benzetildiğinden dolayı bu isim verilirdi) Bu çarşaf ya da aba Urfa'nın sayılı ailelerinde bulunmuş⁴².

Hamam bohçalarında; hamam taşı, sabun, kese, tarak, ayna, kurulanmak için havlu çeşitleri muhakkak bulundurulur. Ayrıca hamam çulunu da bulundururlardı. (Bezden dokunmuş 1 metre eninde 2-3 metre uzunluğundaki kilim). Bu günün masrafları (Yıkama temizlik ilacı, ücreti, yemek, içecekler) damat ailesi veya kirvesi tarafından ödenirdi. Düğün öncesi Hamam günü genellikle Cuma günü öğleden sonraya denk getirilirdi. Gelin hamamda bezenmiş tahta oturtulur, tüm takıları takılır, hamama gelen bütün misafirler geline bakar. Daha sonra yörede keyme (kadın tellak) diye isimlendirilen görevli

42 Görüşlerini aldığım Mehmet Çağlayan'ın evinde bu örtü bulunmaktadır.

tarafından gelinin kıyafetleri mani, türkü ve zılgıtlar eşliğinde çıkarılır. Gelin ve yanında bulunan tüm bayanlar hamamda güzelce yıkandıktan sonra bu defa da hamamda eğlenceler tertip ederlerdi. Çiğköfte yoğururlardı. Yanlarında getirdikleri hedik yenilirdi. Hedik misafirlerin dışında hamama gelen diğer kişilere de ikram edilirdi⁴³. Özellikle hamam sefası esnasında meyve ve çerez bulundurulardı.

Yine yanlarında getirdikleri darbuka eşliğinde alkışlar tutup, türkü ve maniler söyleyip doyusya eğlenirler. Daha sonra (Akşam namazından sonra) damat ailesi gelin adayının babasının evine bırakırlardı⁴⁴.

14- Damat Hamamı

Damat ve arkadaşlarının hamam sefası daha farklıdır. Damadın hamamı kına gecesinin bir gün öncesine denk getirilir. Bu hamam sefasında gelinin erkek tarafı çağırılmaz. Damat ve arkadaşları da benzeri eğlenceler tertipleyip çiğ köfte yoğurup hoyratlar ve türküler okuyup oynarlardı. Gecenin geç saatlerine kadar hamamda eğlenceyi sürdürürler. Gece olunca herkes evine dağılırdı. Düğünden sonrada da yine damat ve gelin hamamları düzenlenirdi. Günümüzde tamamıyla bu kültürümüz yok olmuştur. Gelinler ve damatlar düğün öncesinde kendi evlerinde başlarını yıkayıp temizliklerini yapmaktadırlar. Bu da mimari gelişmelerinin bir neticesidir. Zaten kırsal yerlerde bu adet eskiden de yapılmazdı. Daha çok şehir merkezindeki insanlara has bir gelenektir.

15- Boş Gece

Urfa'da önemli yer tutan boş gece diye isimlendirilen eğlence geceleri, evlenecek çiftlerin düğünden bir hafta önce,

43 Çerçi Fatma, 72.

44 Mahide Güllüoğlu.

kendi evlerinde bir akşam saatinde yakın dost ve arkadaşlarıyla müzik aletleri eşliğinde eğlenmesine denir. Gelinin kız kardeşi ya da annesi kendi evinde ya da bir salonda kadınlarla bir eğlence gecesi tertipler. Eğlenceye gelen tüm kadınlar yanlarında çerezlerini bulundururlardı. Aynı durum damat ailesi içinde geçerlidir. Damadın kız kardeşi ya da ablası tarafından böyle bir gece kendi evinde tertiplenirdi. Bu gecelerde dikkat edilmesi gereken husus gelin ve damat ikisi birden katılamazdı. Herkes evinde düzenlenen geceye katılabılırdı. Damadın evinde genç erkek arkadaşları tarafından da böyle bir gece düzenlenebilirdi. Bu gecenin özelliklerinden biri eğlenmedir. Boş gece zaman olarak kısa ve çalgıcılar dışında masrafsızdı. Düzenlenen geceler aynı güne denk gelmediği gibi taraflardan biri isterse yapmayabilirdi. Bu gecede insanlar sesini kanıtlama ortamını bulur. Bu gelenek kent merkezine ait olurken kırsal yerlerde de benzeri geceler kaval ya da leğenin dibine vurarak düzenlenirdi⁴⁵.

16- Aspap Gecesi

*Az önce yapılan
Damat ofisinde gök*

Farklı düğünlerde değişiklik gösteren kimi zaman düğün öncesi kimi zaman düğün anı damat giydirme sonrasında ki gece olarak bu gece tertiplenir. Damadın giyindirilmesi bir konu başlığı olarak işlenmiştir. Burada farklı olan kent merkezinde kimi aileler düğünden önce başlanan eğlence esnasında gidip damadın elbisesini gelin evinden getirip törenle giydirirler. Sonra aynı günün gecesi aspap gecesi olarak erkekler arasında eğlence tertiplenir. Bu eğlence esnasında sesi güzel olan kişiler hoyrat okuyarak kendilerini kanıtlamaya çalışır. Böylece bazı isimler bu gecelerde ön plana çıkarlar. Daha sonra da bunların namı duyulur. İbrahim TATLİSES, Seyfettin SUCU, Kazancı BEDİH, Nuri SESİGÜZEL, Mah-

45 Okutan Ömer, Emekli Okul Müdürü

mut TUNCER bunlardan bazılarıdır. Bu eğlence esnasında kadınlar damda erkekleri uzaktan ve gizliden izlerler. Kimi aileler bu gecede gizlice içki ikram ederler. Çiğ köfteler yoğrulur⁴⁶. Özellikle bu gecede şu türkü okunur.

Yoğurt koydum dolaba,
Bögün başım kalaba,
Küçücükken böyüttüm
Seni vermem araba

Kalaylı tas ayranı
Sürmeli göz hayranı
Seni doğuran ana
Eder çifte bayramı
Ellere vay...⁴⁷

17- Gelin Kınası

Önceleri damadın evinde tertiplenen kına geceleri eğlencenin sürdüğü geç saatlerde bir grup davul zurna eşliğinde gidip gelini evinde kınalayıp tekrar bu grup damadın evine dönmekteydi. Şimdilerde ise kına gecesi; gelinin ve damadın evinde ayrı ayrı törenler düzenlenmektedir. Ancak bu iki farklı yerde yapılan kına geceleri de iki ayrı mekânlarda yapılır. Erkek ve kadınlar için ayrı ayrı yerlerde yapılır. Evlenen iki çiftin kına gecesi böylece dört ayrı mekânda yapılmış olur. Gelin evindeki kına gecesi damat ailesinden gelen bir grup damat akrabası, kirvesinin gelmesiyle olur. Gelen bu grup yanlarında kına, mum ve kırmızı duvağı getirmeğe zorunludur. Ayrıca gelinin avucuna koymak için altında getirirler. Grup geceleyin davul zurna eşliğinde gelin evine gidebildiği gibi darbuka, kaval ve keman eşliğinde de gidebilir.

46 Şanlıurfa Hoyrat ve Manileri, S. 30 – 43.

47 Şanlıurfa Valiliği, Şanlıurfa İl Yılığ, S. 97 – 152.

Bu grup yolda eğlenirken Urfa'nın meydanlarında durup bir fasıl yapar hoyratlar okunur özellikle kadınlar:

“Çakmak çakmağa geldik
Kına yakmağa geldik
Ayşe Dayze ağlama
Kızı almağa geldik
Hala hala hey”

Diğer bir mani ise;

Portakalı oyarlar
İçine kına koyarlar
Evvel ismi Fatma'dı
Şimdi gelin koyarlar
Bahçalarda pırpırım
Yaprağı dilim dilim
Biz Ahmet'i everdiğ
Hasan'a Allah kerim

Kah gidelim
Kınayı yak gidelim
Gözele doyum olmaz
Üzüne bak gidelim
Merdivana
Sarıl çık merdivana
Yar sevmek yiğit karı
Be nilir her divana

Daha sonra bu grup eğlene eğlene, yürüye yürüye gelin evine varır. Gelin grubun kadınları kendi aralarında toplanır. Bu arada gelinin yakın akrabaları komşuları ve akranları da gelmiştir.

Gelen erkekler gelinin babasının bulunduğu me-kânda toplanıp oturup güzel sohbetlere dalarken kadınlar grubunun bulunduğu yer ise tamamıyla eğlenceyle geçer. Gecenin geç saatlerinde artık kınanın yoğrulup yakılma saatidir. İşte bu esnada ortaya bir kilim serilir. Kilimin üzerine minder ve iki yastık konulur. Bu esnada damadın kirvesi kına leğenini eline alıp çevrede bulunan kadınların arasında dolaşıp bebekli kadınlar tespit ederek kınanın içine Anne sütü sağılır. Daha sonra kilimin üstüne gelip yastıkların karşısında oturup kınayı yoğurmaya başlar. (sütün kınaya katılma sebebi kadının göğsünün çocuğu tarafından çok sevildiği bu sevginin gelin ve damadın hayatına da geçme inancıdır) Bu esnada diğer kadınlarda alkış tutup;

*“Kınayı getir aney
Parmağı batır aney
Bu gece misafirem
Koynida yatır aney..”*

Meşhur kına gecesi türküsünü hep birlikte söyleyip zılgıt çalınıp hala hala heyyy çekilir. Benzeri türkü ve maniler söylenir. Varsa davul ve zurna, söylenen türkü ve manilere eşlik ederler.

Daha sonra içerde ağlamakta olan gelinin başına kırmızı duvak geçirilip iki kadının kollarının arasında getirilip yastığın üzerinde oturtulur. Ağlamakta olan gelinin üzerinde bir tepsi içinde yakılmakta olan rengârenk mumlar tutulur. Anne-kız, boyun boyuna sarılmakta ve çevreye duygulu anlar yaşatmaktadırlar. Bu kınadan biraz alınıp damadın eline sürmeye götürülür. Eskiden kına esnasında evin küçük yaramaz çocukları da boş durmazdı. Ellerine aldıkları jilet parçalarıyla gelen kadınların gizliden elbiselerini kesebilmektedirler. Ya da ipe dizdikleri koyun dışkılarını meyve kabuklarını damat ailesi tarafından gelen kadınlara çaktırmadan kuyruk yapabilmektedirler.

Bu davranışların sebebi gelinin onlardan olması ve gidişine hazmetmeyip bunu da bir şekilde gurur meselesi yaparak damat ailesinden öç almak diye yorumlayabiliriz. Ancak bu hareketi küçük çocuklar (8-12 yaş) yapsa da gerçek manada çocukları yönlendiren ve çocuklarla aynı duyguları paylaşan yetişkin gençlerin çocuklara yaptıkları telkinler sonucudur. Bu davranış daha çok Urfa'nın köylerinde yaygın idi.

Bakalım gelin nasıl kınalanır.

Kına gelinin eline yakılmak istenirken bu seferde gelinin elini açmama inatlığı tutar. Kınayı yoğuran kadın, yanında getirdiği altını gelinin avucuna koyduktan sonra gelin avucunu açar ve kına ele sürülür. Bu arada gelin babası da öbür tarafta gelen erkek misafirlere, misafirperverliğini en iyi şekilde göstermek için önceden hazırladığı ikramları (meyve, koku, sigara çay ve mırza) görevlendirdiği kişiler aracılığıyla sunar. Diğer tarafta da kına yoğuran kadın gelen tüm kadınlara yumaklar şeklinde kınayı ikram eder. Bu ikramları almak isteyen çocuklar büyük izdihama sebep olurlar. Kınaya gelen damat tarafının bayanları fırsat buldukça gelinin annesine ait tabak, çatal, kaşık gibi kap-kacakları gizliden yanlarına alarak gelinin evinden uzak mesafe aldıktan sonra ellerinde birbirlerine vurarak ve sallayıp eğlenirler. Gelin kınası burada biterken asıl renkli geçen diğer kına ise damadın evinde yapılan kınadır. Günümüzde kimi aileler düğün salonu tutup geline özel kına elbisesi giydirip kına sepeti içindeki kına keselerine yerleştirilen kınalar misafirlere ikram edilmektedir. Gelin kınasına asla erkekler katılmazlar. Sadece çalgıcılar bayanların içinde bulunurlar. Hatta düğün salonunda bu çalgıcıların oturduğu bölüme perde çekilmiştir. Özellikle Urfa kadınları bu tür eğlence esnalarında başörtülerini çıkarıp, (bir kısmı) en can alıcı elbiseler giyip, var olan altın takılarını da üzerle-

rinde sergilerler. Urfa'da bu tür geceler avrat düğünü diye de isimlendirilir. Eskiden bu geceye gelen bayanlar, çantalarına mutlaka çerez bulundurlardı. Şimdilerde ise damat ailesi bu tür çerezleri ikram etmektedir. Geceye katılan bayanlar komşularında geçici olarak elbise ve takı alabilmektedirler.

İki katlı olan Şanlıurfa müzesinin ikinci katındaki kıyafetlere baktığımızda yörenin gelin ve kız kıyafetlerini görmek mümkündür⁴⁸.

18- Damat Kınası

Kız evinde olduğu gibi damat'ın evinde yapılan kınada da erkekler kendi aralarından kadınlar kendi aralarında eğlenirler. Ancak köy ortamındaki kınalar köy meydanında kadın-erkek karışık olurdu. Köy meydanındaki kınalarda orta oyunu şeklinde oyunlar sergilenirdi. Bir grup insan farklı kostümler giyerek (kurt, köpek, eşek, kedi, tilki vb.) kına alayı arasında çeşitli canlandırmalar yapardı. Örn: Kız kaçırma oyunu. Aynı şekilde erkeklerin kadın kılığına girip sergiledikleri türlü oyunlar (KÖÇEK) meşhurdu. Kız kaçırma oyunu, kadın kılığında olan bir kişinin bir grup tarafından kaçırılmak istenmesi ve diğer bir grubun da sopalarla kaçırmak isteyenleri kovalaması şeklindedir. Ayrıca Âşık ile Maşuk diye bilinen kişilerin başına elek koyup göbeğini açık bırakmak şartıyla baş ve kolların ince bir tül perdeyle bağlandığı, göbeğe ise yüz şeklinin çizilip, alta da şalvar giydirilerek bu kişilerin düğün ortamında oynaması sağlanır. Bu da düğüne coşku katar-
dı. Bugün için namı duyulmuş âşıkların (sazbend, dengbej) bu geceye çağrılıp onların da gecenin önemine binaen kaval çalıp türkü ve maniler söylemesi sonucu çevredekiler de tempoya ayak uydurup halay çekerlerdi.

48 Kürkçüoğlu A.Cihat, P. Şehri Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür Yay, 1995 s. 32

Köy yerlerinde kına geceleri bu şekilde devam ederken Şehirdeki damat kınası ise erkeklerin kendi aralarındaki eğlenceler, türkü-hoyrat söylemeleri, çiğköfte yoğurmaları, kadınların da kendi aralarında eğlenip oynamaları ile devam eder. Gecenin geç saatlerine doğru damadın arkadaşları damadı alıp kadınların bulunduğu mekâna götürürler. Orada yoğrulan damat kınası yine eğlence ve manilerle sürdürülür. Damat ya bir sandalyeye ya da bir yastık üzerine oturtturulur. Damat kına yakma esnasında arkadaşları tarafından tokatlanır, kirvesi onu korumaya alır. Daha sonra damadın serçe parmağına gelinin evinden getirilen içinde süt olan kına sürülür. Bu arada leğende bulunan kına kimi düğünlerde bir savaş malzemesine döner. Büyük küçük demeden herkes birbirinin yüzüne sürme yarışına girer. Bu da çok eğlenceli olur. Arada un da bu eğlencenin bir malzemesi haline gelir, yüzler kar gibi olur.

Urfa'da köylerde ve şehir merkezinde yapılan zengin ailelerin (Ağa, aşiret reisi, eşraf) düğünleri davullu ve zurnalı olur. Buna bağlı olarak çok kalabalık bir grubun düğüne katılması, düğünün bir hafta gibi uzun bir süre devam etmesi ve konukların bu uzun sürede ağırlanması bu zenginliğin bir göstergesi idi.

Uzaktan gelen misafirlerin uyuması yakın yerlerde yaşayanların da evlerine dönmesi sonrası yeniden damadın eline kına yakılır. Kına gecesinde dikkatimizi çeken hususlardan biri de gelen misafirlerin diğer komşu ve akrabalar tarafından ağırlanmasıdır. Bu da halkımızın misafirperverliğinin güzel bir göstergesidir. Köy ortamındaki kına gecesinde misafir ağırlama şekli ise köylülerin köyün merkezi bir yerinde misafirlere gerekli ortamı hazırlamasıyla olur. Köylüler bunun için gerekli kap kacak ve yatakları evlerinden getirip misafirlerin hizmetine sunarlardı.

Zevkli geçen bu geceden sonraki sabahta gelin alma hazırlıkları başlar. Ancak bu gece yemek görevlileri sabaha kadar

uyumazlar. Köylerde genellikle evin hizmetini gören görevliler ve düğün sahibinin yakın akrabalarından birkaç bayanın işbirliğiyle yemek hazırlıkları yapılır. Şehir merkezindeki yemek hazırlıkları ise aşçı ustaları tarafından yapılır. Sonraki sayfalarda günün yemekleri ayrı bir başlık altında ele alınacağından gelin alma konusuna tekrar dönersek; Urfa'nın 50 yıl önceki gelin alma törenleri ile son 10 yılki gelin alma törenleri araçlar açısından farklılık gösterir. Bu farklılıklar köy ve şehir açısından da kendisini göstermiştir. Son yıllarda Urfa merkezinde damat kınalama esnasında damadın üstüne de kırmızı duvak atıldığı ve tepsi içinde renkli mumların yakılıp üstüne tutulduğu görülmektedir.

19- Gelinin Damat Evine Götürülmesi

A- Yaya Olarak Götürülmesi (40–50 Yıl Öncesi)

Şehir merkezinde eskiden geline kına yakıldıktan sonraki günün gecesi gelin damat evinden gelen kalabalıkla birlikte damat evine götürülürdü. Gelin evden çıktığında şu mani okunurdu.

Evleri şekillidir.
Toprehan ekilidir
Eğer babası yoksa
Dayısı vekilidir
Hala hala hee...

Bu da yaya olarak gerçekleşirdi. Bazı erkekler gelin alayının geçeceği yolu aydınlatmak için ellerinde fanus tutarlardı. Diğer erkekler önde yürürken gelin ve yanındaki kadınlar arkada yürürlerdi. İnce ve dar sokaklarda devam eden bu yolculuk esnasında bazen grup olduğu gibi durur erkekler sokak ortasında hoyrat okur, hoyrat okuyacak kişinin başına kırmızı mendil atılırdı. O kişi bu kırmızı mendilin altında hoyrat söylerdi bu üzerine mendil esprisi ise o kişiye önem ve değer ve-

rildiğinin göstergesi imiş. Darbuka çalar, kadınlar zılgıt çalar, böylece tekrar yola devam edilir. Özellikle kadınlar bu maniyi söylerler:

“Oy nazina nazina
Buğdamız karazına
Gelin bir zılgıt çalın
El alem karazına
Hala hala heyyy”

Renkli geçen bu gecenin gelin alma yürüyüşü damadın evinde sonlanırdı.

Su koydum su tasına
Gül koydum ortasına
Biz gelini getirdik
Ağamın odasına

Damadın evine gelindikten sonra misafirler sabah damadın evinde buluşmak üzere dağılır. Ancak bu gece damat ve gelin ilişkiye girmez. Gelin bu gece damadın misafiridir. Hatta ikisi ertesi günün gecesine kadar aynı odada bile uyumazlar. Sabah olduğunda yine misafirler gelir düğün programı (süpha yemeği, damat giyindirmesi) olduğu gibi devam eder. Hatta gelinle beraber iki yakın bayanda beraber gelirdi. Geceyi damadın evinde gelinle beraber geçirirlerdi.

Her yönüyle renkli ve bir o kadar da ilgi çeken Urfa düğün ve düğün adetleri aynı zamanda Urfalı birçok ressamın tablolarına da konu olmuştur. Kimi tabloda yerel kıyafetler dikkat çekerken kimisinde de takı ve makyaj konusu öne çıkmıştır. Kimilerinde ise eğlence anı resmedilmiştir. Kendim de daha çok gelinlerin hüznü halini tablolarıma yansıtmışım⁴⁹.

49 1- Güneş Şefika, Art The British Council Gallery Resim Sergisi Kataloğu, 1998.
2- Güneş Şefika, T.C Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Sanat Hizmetleri Kitabı s.15-16
3- Rastgeldi Hasan, Şanlıurfalı Ressamlar, S. 38, 2001. 3- Kürkcüoğlu Nihat, Renk Renk Urfa, Şanlıurfa Belediyesi, 4- Çelik Muharrem, Ağlayan Gelin, Afyonkarahisar Valiliği Koleksiyonu, 2006

Ç. Çelik

B- At Ve Deve Sirtında Götürülmesi

Ayrıca 50 yıl öncesi kadar Urfa köylerinde gelini “deve” ya da “at”la damadın evine getirildiği bilinir. Örneğin 91 yaşında 5 yıl önce rahmetli olan ninem Fatma AKBAŞ, yine 75 yaşında 16 yıl önce vefat eden babaannem PERİŞAN ÇELİK de atla gelen gelinler arasındaymış. Bu düğün törenlerini geniş geniş onlardan da dinlemiştim. Düğün sabahı damat tarafı deve ve atlara binip gelini almaya giderlermiş. Ancak töde dedikleri devasa bir kilimi oturak şeklinde devenin sırtına bindirip her iki yanına ikişer bayanın oturabileceği bir şekle getirirlermiş. İşte günümüz otomobil görevini gören bu deve üzerindeki töde’ye bayanlar binerlerdi. Gelin evine varıldığında deve yere çöktürülür, kadınlara yerel elbiseler giydirilmiş. (kaftan, entari, peştamal, şal) Üzerinde kırmızı veya boyca duvağın atıldığı gelini içerden çıkarmak o kadar kolay değildir. Bu sefer kapı görevlisi diye bir engel ile karşılaşılır. Gelin alayıyla gelinin erkek kardeşi ya da hizmetlileri karşı karşıya gelir. Onun istediği verilene kadar gelini vermemekte ısrar eder. Peki, bu kişilerin genellikle ne ister? Tabanca, para veya altın isterler. İsteği verilmediği takdirde diye düşünsek tabii ki evlenme töreni iptal olabilecek duruma gelirmiş. Bu yörede sabah kapısı parası diye isimlendirilir. Bu kişinin isteği verildikten sonra gelin babasının elini öpüp deveye bindirilir. Bu arada gelin almaya gelinmişken köy muhtarının hediyesi unutulmamıştır. (Şeker veya oğlak) Bu meşakkatli geçen tartışmalardan sonra damat tarafı yine eğlene eğlene gelini götürür. Hatta yolda Cirit Oyunu da oynanmış. Bir kervan şeklinde bulunan bu grubu içindeki atlılar kendi aralarında zaman, zaman at yarışları yaparlar. Gelin damat evine doğru gelirken başka bir köyden geçtiğinde bu sefer o köyün erkekleri gelinin önüne bir sınav niteliğinde engel koyarken deve ya da at’a binmiş olan gelin ona doğru uzatılan oğlak

ya da koyunu kaldırıp önüne koyması gerekir. Kaldıramadığı takdirde gelin güçsüzdür diye alaya alınır. Kaldırdığı takdirde de o hayvan geline ait olur. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki bu esnada gelinin arkasında, 4-5 yaşında bir erkek çocuğu, önünde de bir yastık bulunmaktadır. At sırtında şimdi heyecanlı an başlıyor. Herkesin meraklı bakışları arasında gelin bu hayvanın yüzünde duvaklı olmasına rağmen bineğin üstüne hafif eğilerek hayvanı kaldırmasıyla hayvanı kendine ait olduğunu herkese göstermiş olur. Şayet hayvanı kaldıramadıysa bu sefer gelin o kişilere belli bir miktar bahşiş ödemedi bulunur. Derken gelin damadın evine yettiğinde bu sefer sevinç tabancaları patlatılır. Bu an düğünde heyecan ve mutluluğun zirveye ulaştığı andır. Bu adet günümüzde halen devam etmektedir. Bu âdetin zaman zaman yaralama ve ölümlere neden olduğu bilinmektedir.

Deve veya attan inen gelin eline bardak, yumurta, soğan, buğday mevsimine göre nar vb. şeylerden bir tanesi verilir. Yüzü duvaklı gelin sağ eline aldığı bu cismi bütün kuvvetiyle karşısındaki duvara fırlatır. Fırlatılan şeyin her bir parçası bir yere dağılır. (Günümüzde bu gelenek köyde ve merkezde halen devam etmektedir.) Peki, bu adetle ne amaçlamıştır. Şimdi de onu irdelemeye çalışalım.

Bu adetle düğün esnasında yoğun ilgiden dolayı gelebilecek bir nazar ya da kötülüğün bertaraf edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu nesnelere her biri farklı anlamlar içermektedir. Buğday bereketi, nar taneleri erkek çocuklarını, bardak parçaları aydınlığı, soğan da acısız bir hayatı sembolize etmektedir. Urfa'da bu inanç (özellikle bardak, cam gibi kırılan bir nesnenin hayırlara vesile olduğu, bir kötülüğün önüne geçildiği inancı) sosyal hayatta varlığını devam ettirmektedir.

Gelin bu cismi fırlatırken aynı zamanda güçlü olduğunu, her türlü zorlukla mücadele edebileceğinin işaretlerini çev-

redakilere vermiş olur. Bu arada gelinin başına şekerler saçılır. Daha sonra eve alınan gelini minder, ya da yastık üzerine oturtmaya çalışırlar. Ancak bu sefer de gelin oturmamak için direnir. Gelin bu hareketiyle geldiği evden bahşiş almayı amaçlar. Bu esnada düğün sahipleri gelinin zekâsını değişik yöntemlerle ölçmeye çalışırlar. Buradaki amaçlardan biri eğlenmek diğeri de gelini zor duruma düşürüp bahşiş vermekten kaçmaktır. Bu ise şifreli sözler, bilmecelemler ve deyimlerle yapılır. Burada gelini oturtmak damadın erkek kardeşlerine düşmektedir. Gelinin kayını geline hitaben şöyle der.

“Evimizin en güzel koçunu sona veriyoruz”. Ya da “evimizin en güzel danasını sana veriyoruz yeter ki otur.” Buradaki espri şudur: Damadın kardeşinin kastettiği koç ya da dana damadın ta kendisidir.

Eğer gelin uyanık ise oturmamakta direnir. Uyanık değilse oturur bu arada oturduğunu gören kayın “zaten kardeşimi sana vermiştik” der ve etrafındakiler gülererek eğlenirler. Bu arada gelin uyanık ise altın ya da parayı alıncaya kadar oturmaz. Ancak bunlardan birisini alıp öyle oturur. Oturduktan sonrada kucığına bir erkek çocuğı oturtulur. Buradaki amaç ise gelinin ilk çocuğunun erkek olması isteğidir. Ayrıca düğüne katılan yoksul bir kadında gelinin ayakkabılarını ayağından çıkarır, gelin annesi tarafından ayakkabıya önceden yerleştirilen parayı kendisine alır. Bu paranın amacı ise gelin geldiği eve onunla beraber bereket bolluk ve zenginlik getirilmesi düşüncesidir. Kimi aileler binekten inen gelinin ayakları önünde bir ya da iki koçta kesebilmektir.

C- Araba Konvoyuyla Gelinin Götürülmesi

Önceleri ciplerle, daha sonraları otomobillerle alınan gelin yukarıda anlatılan yöntemlere benzer özellikleri yanında farklı

yönleri de vardır. Örneğin burada gelin yerel kıyafetlerin dışında son 20 yılda tüm dünyada bilinen gelinlik kıyafetini giyer. Ancak gerek gelinlik, gerekse yerel kıyafet giyen gelinin kuşağı erkek kardeşi tarafından bağlanır. Bunun manası ise gelinin yarın kocası ya da herhangi biri tarafından hakarete uğraması, boşanması, vb. durumlarda erkek kardeşinin ona bel çıkması, sahiplik yapması güvencesini vermesidir. Arabalar konvoy halinde damadın evinden gelinin evine gelirler. Bu esnada gelenler şu maniye söyleyerek düğüne farklı bir hava katarlar:

“Kırmızı taksi geliyor
Çimentoyu kırıyor
Ayşe gelin gidiyor
Anası arkasından ağlıyor.
Hala hala heyyyyy”

Masa üstünde bekmez
Bı bekmez biye yetmez
Şu Urfanın kızları
Taksisiz gelin gitmez

Ay doğar ayazlanır
Gün doğar beyazlanır
Gelin olacak kızlar
Hem gider hem nazlanır

Giydirilmiş gelini (yerel kıyafetler ya da gelinlik) yüzüne kırmızı duvak sırtına da muhakkak aba giydirilir. İki kadının kolu arasında gelin babası ve annesiyle vedalaşır. Bu arada maniler, zılgıtlar ve silah sesleri eşliğinde gelin arabasına bindirilir. Burada görülen şey sabah kapısı engelinin olmayışıdır. Günümüzde bu âdetin kalktığı görülmektedir. Yapanlar küçümsenip alaya alınır. Gelinin annesi, gelin arabasının ön camına bağlaması için 2 metre kırmızı kumaşı şoföre verir.

Şoför bunu arabaya bağladıktan sonra konvoy hareket eder. Gelin arabası hareket ederken, gelinin ailesi kızlarının uğurunun açık olması ve kazasız belasız damadın evine varması için arkadan su döker. Bu kumaşın esprisiyse gelin mutlu bir hayat toz pembe yaşantısı istemesidir. Bu esnada gelinin ailesinden iki kişinin dışında kimse düğün evine gitmez. Çünkü gitmeleri halk tarafından ayıplanır.

Bu tür gelin alma törenlerine 10 yıl öncesine kadar damat katılmazdı. Şimdi damat ta gelinin yanında konvoya katılmaktadır. Şehir turu yapan konvoy özellikle Hazreti İbrahim ve Hz. Eyyüp makamlarının etrafında tur atarlar. Bunun sebebi, bu Peygamberlerin yüzü suyu hürmetine Allah'tan iyilik dilerler, Salih evlatlar, huzurlu, sıhhatli, sağlıklı ve İslami bir hayat istemektir. Önceki gelin alma adetleriyle aynı özellikleri gösteren cisim kırmak, oturmama, adetleri burada da görülür. Burada araba konvoyu çok önemlidir. Düğüne gelen herkes araba kiralar. Hatta bazı aileler birleşerek araba tutarlar. Araba sayısının çok olması ailenin gücünü, ailenin sevilmesini, sayılmasını simgeler. Düğünlerde kim araba tutmuşsa mutlaka karşılığı bir şekilde verilir.

? karşılığı nedir.

20- Süpha Yemeği (Düğün Yemeği)

Düğün şölenlerinde çalardı davul ile zurna

İster yabancı olsun, ister misafir, ikram edilirdi mırra

Süpha yemekleri gümbür gümbür kaynardı kazanlarda

Artık her şey kolay olmuş yemekler pişer oldu fırınlarda ⁵⁰

Urfa düğünlerinde genellikle misafirlere süpha yemeği denilen düğün yemeği ikram edilir. Ancak Urfa il merkezi ve köylerdeki düğünlerde farklı yemek çeşitleri de ikram

50 Gazi Lisesi Kültür Edebiyat Kulübü Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, Şanlıurfa, Nisan 2007.

? Saoran bitki:

ediliyor. Örneğin Urfa merkezinde düğün günü süpha yemeği dedikleri etli ve nohutlu pirinç pilavı veya kuzu içi pilavı (sarı ile renklenmiş pirinç pilavı üzerine haşlanmış et suyu ile birlikte üzerine dökülür) ile bu iki yemeğin yanında tatlı görevini üstlenen zerde bulunur.

Zerde ise kaynamış sulu pirinç içine sarı boya ve şeker katılarak yapılır. Sarı bir görünüm alan bu tatlı diğer yemeklerle birlikte düğüne gelenlere ikram edilir. Yemekler kişi başına göre 3'er tabak olmak üzere ayarlanır. Bu yemeği hazırlayanlar genellikle kiralanmış aşçılardır. Yemek devasa kazanlarda hazırlanır. Ayrıca yemek masrafı için sini sürme geleneği şehir merkezinde uygulanırmış. Bu âdete göre damağın babasının arkadaşları yemek için kendi aralarında para, şeker, pirinç, et vs. toplayıp düğün evine gönderirler. Sonra bu yemekten sevap kazanma amacıyla istedikleri kadar insanı doyururlar⁵¹. Düğün yemeğinden sonra gelinin annesi tarafından misafirlere verilmek üzere sandığına koyduğu çorap ve mendiller düğüne katılan herkese dağıtılır.

Aşıl
Jm.

Günümüzde ise genellikle il merkezinde lahmacun ve ayran misafirlere ikram edilir. Bu değişimin sebebi hem paradan tasarruf etmek hem de işin basitine kaçmaktır. Köylerde ise düğün günü siyah kıl çadırları kurulur. Misafirlere bu çadırlarda yemekler ikram edilir. Geçmişte daha çok su kabağı, bamya ve kazan kebabı, (eğri eğri kesilmiş patlıcanın arasına et domates ve soğan karışımından oluşur) kuru fasulye, üstü etli pilav misafirlere ikram edilirdi. Pilavlar sini denilen geniş bir daire şeklindeki büyük kaplarda ikram edilirdi. Urfa'nın Harran yöresinde ise saç kavurma, sacın içinde tereyağı ile pişirilen kuzu etleri sacı olduğu gibi misafirin önüne konuyordu. Maalesef günümüzde köylü kesiminde de düğünlerde misafirlere lahmacun ayran ikram edilmektedir. Köylerdeki

51 Uluyardımcı Ali, Cumhuriyetin Ellinci Yılında Urfa, 1973 İl Yıllığı s.155

düğün yemekleri genellikle düğün evinin hizmetçileri tarafından yapılırdı. Baş aşçı rolünü alan ise düğün evinin hanımlarıydı. 10 yıl öncesine kadar varlığını sürdüren o leziz yemeklerin tadı günümüzde hemen hemen yok olmuş durumdadır. Ancak kimi zengin büyük aşiret aileleri düğün yemeklerini Urfa merkezindeki konuk evlerindeki patlıcanlı, sade ve domatesli kebabların yanında Şıllık tatlısıyla misafirlerine ikram etmektedirler.

21- Güveğin Asbabının (Damat Elbisesinin) Giydirilmesi

Önceleri kayınvalide evinden törenle getirilen damat asbabı gelin gelmezden önce düğün esnasında kirvesi tarafından damada giydirilirdi. Sonraki yıllarda ise farklı şekillerde bu tören değişti ise de halen bu adet Urfa'mızda görülmektedir. Düğün günü gelin eve getirildikten ve yemek ikram edildikten sonra sıra damadın damatlıklarını giydirmeye gelir. Ancak burada önceden yapılan hazırlıklar vardır. Damat tahtının hazırlanmış olması. Urfa divanı diye isimlendirilen damat tahtı önceden hazırlanır. Dört ayaklı yüksek bir oturak 3 tarafı da yine parmaklıklar şeklindeki tahtalarla çevirili olan tahtın önüne bir masa konur. Tahtın üstüne ise yumuşak yünlü bir minder etrafına köşe yastıkları ve sap yastıkları yerleştirilir. Tahtın etrafına zeytin ağacının dalları bağlanır bu dalların üzerine mumlar durdurulur ve yakılır. Kadife ile örtülmüş masanın üzerine ise bir buket canlı gül konulur. Bu güle Peygamber Efendimiz'i ve kokusunu anımsattığı için **Muhammedi gül** denir. Damat ve kirvesi yan yana bu tahtın üstüne otururlar. Buradaki zeytin dallarının bağlanmış olmasının sebebi barış ve hoşgörüdür. Bu düşünce Yunan mitolojisinde ve düşünce biçiminde oldukça yaygındır. Bundan sonra damadın arkadaşları damatsız davul zurna eşliğinde gelinin annesi-

nin evine doğru giderler. Eğlene eğlene gidilen bu yolculuk sonrası gelin evine varılır. Gelinin annesi önceden hazırlamış olduğu tepsinin içine renkli bir bohça serip bu bohçanın üzerinde açıkta görülebilecek şekilde damatlık elbiseleri yerleştirilmiştir. (takım elbise, iç çamaşır, çorap, kundura, gömlek, mendil, bazılarında kol saati, kemer ve bir miktar para içinde bulunan cüzdan) Bu elbiselerin dışında tepsiye fıstık, bayram şekeri, koku, mevsimine göre meyve ve bir demet gül yerleştirilir. Damadın kiralamış olduğu neşeli, hareketli, güldürme yeteneğine sahip bir kişi siniyi başının üzerine koyar. Önde davulcu ve zurna arkada tepsi ve en arkada ise damadın arkadaşları mani ve türküler söyleyerek zaman, zaman durup halay çekerek yollarına devam ederler. Bu yolculuk esnasında kadınlar durdukları yerlerden şu maniyi söylerler.

Oy pırpırım pırpırım
Dağları dilim dilim
Biz Ahmeyi everdik
Allah Halleye kerim
Hala hala hey⁵²

Kadınlar dağları
örsdedi çoraklar sofler

Damadın elbiselerini eve getirirler. Ancak burada dikkat edilecek husus damadın elbiselerini almaya kadınlar katılırdı. Yine gelin tarafından kimse bu törene katılmaz. Gelen bu tepsi damat ve kirvenin önündeki masasının üstüne konur. Bu arada damadın sakal tıraşı ortada önceden ayarlanmış olan berber tarafından yapılır. İç elbisesi ve pantolon veya şalvarı kimsenin göremeyeceği bir yerde giyip gelen damadın gömleği ve ceketi ise kirvesi tarafından giydirilir. Bu arada damadın arkadaşları, damadı tokatlamaya başlarlar. Bu tokadın sebebi ise daha sonra gerdeğe girecek olan damadın önceden kuvvetli ve cesaretli olmasıdır.

Damatın çoraklar sofler

52 Manideki isimler damat ve bir küçük erkek kardeşinin ismine göre değişir.

Bu arada elbiseleri giyinmiş olan damat arkadaşlarıyla birlikte oynar başına şeker ve bahşişler saçılır. Urfa'da damat giydirilirken genellikle şu mani söylenir.

Çağırın hakkoyu
Geydirin sakkoyu
Mübarek olsun ağa kürve
Yengi de güveği
Getirin meleği
Geydirin yeleşti
Mübarek olsun ağa kürve
Yengi de güveği

blennme dyl
kelen aori cker kelen
gri o-karade.

Damat utanmasın diye kadınlar damat giydirme törenini uzaktan veya damdan seyreder. Zılgıt ve manilerle bu ana eşlik ederler. Damadın kız kardeşleri ise şu manilerle kadınları eğlendirirler:

Oy hışır hışır hışır
Abimin şalvarı düşür
Kurban olam o boya
Ne giyerse yakışır
Hala hala heeey

Masa üstünde hurma
Kaynana karşımda durma
İki gözi şıllıktır
Mağdemi bulandırma
Hala hal heeey.

Günümüzde halen damat giydirme olayı yaygın olarak Urfa'mızda yapılmaktadır. Genellikle köy düğünlerinde gelinin annesinin almış oldukları damatlık elbiseler gelinin sandığında yer alır ve o esnada tepsiye dizilip damada giydirilir. Salon düğünlerinde ise yine damadın kayınvalidesi tarafından

alınan elbiseleri damat kendi başına giyip salona gelir. Burada da anlaşıldığı gibi düğün salonlarında yapılan düğünlerde damat giydirme âdeti tamamıyla terkedilmiştir. Bu uzun eğlencelerden sonra misafirler evlerine dağılır⁵³.

22- Damadın Gerdeğe Girmesi

Urfa yöresinde dünden bugüne evlenen çiftlerin gerdek geceleri de yine bölgenin ve ilin değişik törelerine ve dini unsurlara göre gerçekleşir. Urfa'nın her tarafında damat yatışı namazından sonra gerdeğe girer.

Bu esnada damadın gerdeğe girerken Hoca çağırılıp gerdek duası yapılır. Damadın gerdeğe girme esnasında 15 civarında yakın arkadaşı onun içeri girmesini izlemiş. Sonraki yıllarda ise girmeden önce ailenin bazı fertleri kapı önünde nöbet tutarcasına heyecanla beklerler. Damatla birlikte (tecrübeli bir bayanda içeri girer.) (10 yıl öncesine kadar). Gelin ile damadın ellerini birleştirir. Damadın heyecanlanmaması için biraz moral verir. Bunun sebebi daha çok görücü usulü olarak evlenen çiftlerin birbirlerini önceden görmeyip ya da görüp hiç konuşmamalarındandır. Bundan sonra çiftler namaz kılarlar. Damat var gücüyle geline bir tokat yapıştırır. Bunun sebebi ise ilk günde başlanan bu evlilikle hayat boyu gelinin kocasından korkup onun emirlerinin dışına çıkmaması içindir. Tabi bunun İslam'da evlilikle bağdaşmadığını da parantez içinde belirtmeliyiz.

Bu arada gelinin annesinin hazırlamış olduğu kuru yiyecekler ve tatlılar gelin tarafından damada ikram edilir. Bu aşamadan sonra gerçekleşen ilişki sonrası damat sanki büyük bir zafer elde etmişcesine gelinin odasından ayrılarak kapıda bekleyenlerin yanına giderek büyüklerin ellerini öper. Bu arada

53 Akbıyık Abuzer, İnternet Sitesi, Şanlıurfa'daki Düğün Adetleri Makalesi, Çağlayan Mehmet, Kürkçüoğlu Nihat ve kendi izlenimlerim.

da kimi aileler zafer silahlarını patlatabiliyor. Evin hanımları da gelinin odasına dalıp yöremizde çarşaf diye nitelendirilen ilişki anında kullanılan kanlı bezi görüp gelinin bakireliğine şahitlik eder gibi bir davranışta bulunurlar. Hatta gelinle beraber gelen bir kadın bu müjdeli haberi ve bir parça kanlı bezi götürüp gelinin annesi ve babasına da gösterirmiş. Çünkü yörede kızlar bakire olmadığı iftirasıyla töre cinayetlerine kurban gidebilirler. Günümüzde bu şekildeki gerdek gecelerin büyük bir kısmı değişikliğe uğramıştır. Hatta gerdeğe girecek gençler evde yalnız bulunduğu gibi çarşaf bezini de kimseye gösterme gibi bir mecburiyette hissedilmiyor. Ama Urfa'nın köyleri ve kırsal mahallelerinde eski adetlerin bir kısmı halen sürdürülmektedir.

23- Güveğin Hamamı

Gerdeğe giren damat o günün sabahının erken saatlerinde kirvesi tarafından evinden alınıp hamama götürülmüş. Kirvesi ve kirvesinin arkadaşları ve damat güzel bir yıkandıktan sonra bu sefer kirvenin hazırlatmış olduğu ziyafete gidilir. Yörede bu yıkama olayı **Güveğin Hamamı** diye isimlendirilir. Burada kirve üzerine düşeni yapma mutluluğunu yaşayarak tüm masrafları da kendisi öder. Bu ziyafette genellikle çorba, kebab çeşitleri zerde tatlısı acı kahve (mırza) ikram edilir. Buradaki durum temizliğe verilen önemin bir göstergesidir. Günümüzde yapılmayan il merkezindeki bu adet tamamen yok olmuştur. Evlenen çiftler kendi evlerinde duşlarını almaktadırlar.

24- Duvak Günü

Düğün bittikten sonra aynı haftayı takip eden pazartesi veya salı günü ikindi vakitlerinde damadın evinde damadın bayan

yakın akrabaları kendi aralarında yine bir eğlence tertip ederler. Göstermelik olarak gelinin başına duvağı koyarlar. Duvak iki küçük çocuk tarafından oklavayla kaçırılıp damada verilir. Bu esnada damat da kendisine duvağı getiren çocuklara bahşiş verir. Bu esnada kadınlar zılgıt çeker. Akabinde çiğköfte yoğrulur Hedik (haşlanmış nohut ve buğday) ve şerbet ikram edilir. Yine günümüzde bu adet kısmen kent merkezinde bazı aileler tarafından yapılırken birçok ailede de yapılmamaktadır. Köylerde ise bu âdetin adı kelle yemesi olarak düğünden sonraki pazartesinde sabah saatlerinde yapılırdı. Kadınlar kelle yemeğe geldiği esnada boş yemek tabaklarına para bırakırlardı. Gelinin kayın validesi katılan tüm kadınlara gerdek çarşafını (kanlı beyaz bez) gösterirdi. Duvak gününün amacı gelinin gelinlikten çıktığı o evin temel taşı olduğu anlamını içerir. Ayrıca kent merkezindekiler bu günün gecesinde gelin ve damat, gelin babasının evine el öpmeğe giderlerdi. Burada yemekler yenirdi. Baba da bu gece kızına bir hediye verirdi. Hatta yaptığımız araştırmalarda bugüne has eskilerden aileler duvak yemeği adı altında damadın evinde bayanlara yönelik bir yemek tertiplermiş. Bunun için koçlar kesilirmiş, günümüzde böyle bir adet (yemek âdeti) varlığını yitirmiştir⁵⁴.

25- Gelin Cumaları (Gelin Göre)

Düğünün bittiğini takip eden ilk Cuma günü öğle saatlerine doğru gelinin bayan akrabaları (Annesi, ablaları, teyzesi, halaları, arkadaşları) ve damat tarafının bayanları hepsi gelinin evinde toplanırlar. Gelen bütün bayanlar yanlarında geline çeşitli hediyeler getirirler.(Kap kakak, altın, kumaş, para vb.) Bu hediyeler geline verilirken, kim ne getirdi merakları başlar. Bu arada gelin de misafirlerini gelinliğiyle karşılar. Damat

54 Karataş Şemse, İslim Çelik, Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir Şurkav Yayınları 26. Baskı, s.257, 2003.

ise damatlıklarıyla başka bir odada oturmaktadır. Damat gelen bayanlara kapıda hoş geldin yaptıktan sonra diğer odada kadınların yemek vb. ihtiyaçları için bekler. Gelin ise gelen tüm bayanların kendisinden büyük olanların elini öper yaşıt-larının ise yanaklarından öper. Ve düğün şekerini kolonya ve koku gibi ikramlarda bulunur. Gelen bayan misafirlere öğle yemeği hazırlanır. Akşam saatlerine kadar bu misafirlik devam eder. Bu durum üç haftanın cuma günlerine denk gelen zamanında yapılır. Ancak ilk cumada hediye getiren kişiler diğer cumalarda hediye getirmezler. Zaten gelen hediyelerle birlikte gelin kaynana, görümce çatışmalarının ilk sessiz çatışma örneği oluşur. Çünkü gelinin kayınvalidesi kendi akrabalarının getirdiği tüm hediyelere el koyar. Gelinin akrabaları getirdiği ise onlara karışmaz. Burada kayın valide benim borcum bu insanlar üzerinde olduğu için bu hediyeler geldi kim seni tanır mantığını öne sürer. Bu tavır karşısında yine gelin adı kötüye çıkmasın diye sessiz kalıp durumu eşiyile paylaşır. Bundan sonrası damat ile annesi biri birine girer.

Bu da aile içi çatışmayı beraberinde getirir. İlk cumada damat evde bulunurken diğer iki cumada damat evde beklemez. Bu gelenek olduğu gibi Urfa'da halen yaşamaktadır. Köylerde farklılık gösterebilir. Cuma'ya gelen gelinin arkadaşları gerdeğinin nasıl geçtiğini sorarlar. Çünkü bu korku onların içindedir. Ayrıca bu cumalarda katılan tüm misafirlere yemek ikram edilir. Ama eğlence tertiplenmez.

26- Davetler

Evlenen çiftler ilk haftadan sonra önce gelinin babası tarafından yemeğe davet edilir. Bu yemek Urfa yöresinin kültürel yemekleriyle olur. Bu yemeğe damadın ailesi de katılır. Yemekte geç saatlere kadar oturulur. Yemeğe giden çiftler

yanlarına hediye olarak elbiselik kumaş götürürler. Yemeği veren aile de bütçesine göre yine geline hediye bulabilir. Bu yemek ziyafetleri diğer günlerde gelin veya damadın akrabaları, dost ve arkadaşları tarafından periyodik olarak devam eder. Davet edilen bu yeni çiftlerden gün sözü alınır. Bu âdetimiz günümüzde olduğu gibi devam etmektedir. Özellikle Hılat alan kişiler muhakkak gelin ve damadı yemeğe çağırıp aldığı Hılat karşılığı altın takı hediye eder. Edilmediği takdirde gelinin kayın validesi ve görümceleri başına kalkar.

27- İkinci Gelin Hamamı

Evlenen genç kızlar evliliğin on beşinci gününden sonra her iki tarafın kadınlar çağrılarak hamam sefası düzenlenir. Burada kimi aileler hamamı olduğu gibi kapatabilmekteydi. Hamam gününün tüm masrafları yine damat ailesine aittir. Gelen konukların sabunundan temizlik malzemelerine kadar tüm ihtiyaçlar karşılanır. Hamam saatinde katılan tüm kadınlara yemek ve çerez ikram edilirdi. Hamamda gelin için bir taht süslenir. Gelin taktığı takılarıyla bu tahta oturur. Özellikle gelinlere şıllıklı aba giydirilir. Şıllıklı aba zengin ve sayılı ailelerde bulunduğu için durumu zayıf olan aileler gidip onların abalarını ödünç olarak alırlarmış. Daha sonraları tahta oturan gelinin kıyafetlerini *kayme* denen kadın tarafından mani, zılgıt, türkü eşliğinde çıkartılır. Gelin güzelce yıkanır. Hamamda kadınlar kendi aralarında def veya darbuka çalıp eğlenmektedirler. Gelinin hamama getirilmesi ve götürülmesi faytonla gerçekleştirmiş. Hamam kapatılmadan gidilmiş ise hamama gelen diğer insanlara da Hedik ya da yemek ikram edilmekteymiş. Bu hamamın esprisi kızlıktan kadınlığa geçen gelinin temizlenmesinin sağlanmasıdır. Bu gelenek de son yıllarda görülmemektedir.

III. BÖLÜM

ŞANLIURFA'DA YAPILAN DÜĞÜN ÇEŞİTLERİ

A- ŞANLIURFA'DA YAPILAN DÜĞÜN ÇEŞİTLERİ B- SALONLARDA YAPILAN DÜĞÜNLER

Son yıllarda Urfa'mızda adeta bir moda haline gelen düğün salonlarında gerçekleşen düğünler önceki düğünlerden farklı olarak yapılır. Damat düğün sabahı erkenden gelini kuaföre götürür. Birkaç saat kuaförde kaldıktan sonra gelini saç ve makyajı yapılmış, üzerine beyaz gelinlik giydirilmiş, başına kırmızı duvak bağlanmış bir şekilde babasının evine geri götürür. Düğün saatinde önce misafirler salona gider. Urfa'da erkeklere ve bayanlara ayrı ayrı salonlar tutulduğu gibi erkek ve bayanların bir arada olduğu salonlarda da düğün yapılır. Ya da bayanlara salon tutulup erkekler ise damadın evinde toplanırlar. Daha sonra damat gelini otomobille salona getirir. Damat ve gelin salona girdiğinde büyük bir sevinç çılgılığı kopar. Orkestra eşliğinde çeşitli oyunlar oynanır. (çiftetelli, dans, Ankara misketi, Lorke, düz ve halay vs.) Damat ve gelin karşılıklı oynar. Başlarına paralar saçılır. Bu saçılan paralar orkestracıya ya da davulcuya verilir. Önceki düğünlerde de para saçma olayı vardır. Ancak para oradaki eğlendiriciye ve davul-zurnacıya verilir.

Oyundan sonra damat ve gelin salonun içinde yüksekçe bir yerde bulunan koltuklarda otururlar. Eğer salonda sadece bayanlar var ise damat belli bir zaman sonra salondan ayrılır. Bayan erkek karışık bulunuyorsa damat yerinden ayrılmaz. Sonra varsa ikramlar yapılır. (meyve suyu, pasta, yaş pasta) Bu ikramlarda büyük aşiretlerde kebab çeşitleri ve yemek olabilir. Bu ikramlardan sonrada misafirler doyusuya eğlenirler. Eğlence esnasında misafirlerin kendileriyle getirdikleri çerezler yenir. Ancak salondaki eğlencelerden yöre halkının giyim ve oyunları ile batı kültürüyle çatıştığı görülür. Gelen

misafirlerin bir kısmı dekolte elbiselerle salona gelirken bir kısmı da yöresel elbiselerle salonda eğlenirler. Eğlence esnasında dans etmesini bilmeyenler halay çekerek eğlenirler. Bu durum Urfa'ya has düğün törenlerinin yozlaşmasına neden olmaktadır. Hatta Urfa'nın olmazsa olmazlarından davul ve zurna eşliğinde bütün misafirler halay çeker. Eğlenceden sonra son yıllarda Urfa'da adet haline gelen takı törenine geçilir. Sırasıyla takı takan kişilerin ismi mikrofondan anons edilir. Bu takı olayından sonra damat gelinin koluna girer ve gelin arabasına binerler. Misafirlerde kendi tuttukları arabaya bindikten sonra büyük bir konvoyla Hz. İbrahim ve Hz. Eyüp makamlarını gezdikten sonra kornalar eşliğinde damadın evine gelinir. Burada da damat ile gelin birlikte yürür. Damadın annesi başlarına şeker saçar. Daha sonra gelinin eline kırması için bir cisim verilir. Ve gelin kendiliğinden sandalyesine oturur. Önceki anlattığımız tüm düğünlerde de şeker saçma olayı vardır. Ancak o düğünlerde genellikle şekeri damat ya da kayınvalide saçar. Misafirler gelin ve damadı tebrik edip ayrılırlar. Salon düğünleri genellikle gece yapılır.

C- MEVLİTLİ DÜĞÜNLER

Şimdiye kadar anlattığımız düğünlerin dışında Urfa'mızda bir de mevlitli, dini sohbetli, ilahi ve Ezgilerin söylendiği, deflerin çalındığı düğün türleri de vardır. Bu düğünlerde mekân olarak damadın evi veya damat tarafının tuttuğu salonlarda yapılır. Bu tür düğünlerimizde kesinlikle erkekler ve kadınlar ayrı mekânlarda olurlar. Düğün eğer salondaysa erkek tarafı gelini konvoyla evden alır kadınların olduğu salona getirir. Önce yemek yenir daha sonra mevlit okunur. Mevlit şerbeti dağıtılır. İlahi ve ezgiler söylenir. Def çalınır. Ancak tüm bu etkinlikleri erkekler kendi aralarında, bayanlarda kendi arala-

rında yaparlar. Bayanlar aynı zamanda çeşitli skeçler oynayıp şiirlerde okurlar. Etkinlikler bittikten sonra gelini damadın evine götürmek için ikinci bir konvoy oluşturulur. Kadın tarafına konvoyla katılmaları için hazır olmaları istenir. Manto ve çarşaflarını giyen kadınlar beyaz gelinlikler içinde bulunan gelinin üzerine aba denilen bir örtü atarlar. Bu aba genellikle kırmızı veya beyazdır. Gelini alan damat gelinle birlikte arabaya binerler. Diğer misafirler de yine kendi arabalarına binerler. Şehirde atılan turdan sonra (Hz. İbrahim ve Hz. Eyüp makamlarına gidilir) damadın evine varılır. Şeker saçma ve cisim kırma olayı burada da görülür.

Daha sonra erkek misafirler damatla vedalaşırken bayan misafirlerde damadın annesi ve gelinle vedalaşırlar. Yalnız Urfa'da düğün salonlarında gerçekleşen düğünlere gelinin erkek ve kadın tarafı da katılır. Genellikle kadınlar daha çok katılır. Görüldüğü gibi Urfa'mızda birçok gelin alma şekli ve bu gelin alma ile beraber birçok geleneğin terk edildiği görülmektedir. Bunun sebebi ise batı kültürü özentisi, kültürel değerlerin terk edilmesi, o değerlerin farkına varmama ve onlara sahip çıkmamadır. Örneğin günümüzde sandığa oturma, sabah kapısı, hamam sefaları, yürüyerek gidip çeyiz alma gelenekleri terk edildiği gibi yapanlar da hor görülmektedir. Daha önceleri bu adetler yapılmadığı için insanlar hor görülürdü.

D- ŞEHİR MERKEZİNDEKİ AĞALARIN VE BEYLERİN DÜĞÜNÜ

Bu aileler çok zengin oldukları için ve ailelerinin de önde gelenleri oldukları için kendi denginde gelin isterler. Hatta yörede "davul dengi dengine" diye bir atasözü de vardır. Kız istemeye gidince evin hanımları bütün takılarını takıp üstlerinde sergilerlermiş. Bu ailelerden çeyiz isteme listesi damat

tarafına verilmez. “Sizle şerefimize” denir. Damat tarafı da bu cümle üzerine normal alması gereken eşyaları kat kat fazlasıyla alırlar. Bu söz aileler arasında daha ağır basar. Baba aileyi önceden tanıdığı için ve o aileye de kızını vermek istediği için kızım bu heyete kurban olsun, bu tür ailelerde sakal öpme, el öpme gibi davranışlar görülmez. Onların düğünlerinde çeyiz alışverişine erkekler katılmaz. Tamamıyla kadınlar yaparmış. Ancak ziynet takıları kızın annesi babaya gösterirdi. Düğün uzun sürecek ise nişan yapılırdı. Burada nişanla beraber o kızın verildiğinin ilan etmek için bu tören yapılırdı. Zaten bu ailelerde söz vermek yeterliydi. Nişanda kına, hışır, nişan elbisesi olurdu. Nişan kızın evinde yapılır. İki tarafın kadını olur, kısmen damat tarafı erkekleri de katılabilir. Geline damadın kirvesi nişan yüzüğünü takardı. Ve kirve de kendi hediyesini de geline sunardı.

Bu ailelerin çeyizlerinde de şıllıklı çarşaf, ipekten metre üzerine elbiselik kumaş, zilli hap hap, iç çamaşırları, gelin kundurası, ağır kadife, beş on takım elbise kız tarafından oğlan için aile terzi ve aile kunduracısı gidip damadın ölçüsünü alır. Damadı ayağına çağırılmaz. Terzi ve kunduracı bizzat gidip damadı görür. Damada entari, zubun, kırmalı uzun tuban, külahı, kundurası, bel kuşağı, yeleş, sakosu, varsa köstek ve saati bunlar alınırdı. Yani aileler eşya seferberliğine ve yarışına girerdi. Bunlarda kına gecesinde ise damadın evinde yapılırdı. Ermeni müzisyenler, çirci bayraz müzik yaparlardı. Kınada bazı ailelerde müzik aletleri olduğu için (piyano, ud, cümbüş) kendileri müzik ziyafeti yaparlardı. Kadınlar ayrı bir evde erkekler ayrı bir evde eğlenirlerdi. Hatta geç saatlerde eğlencelerde tertip edilirdi. Erkekler başlarına un eleği geçirip göbeğine kadar olan bölgeyi bir örtü içine bağlar. Göbek kısmı insan yüzü şeklinde çizilir, alta da şalvar giyilirdi. Bunlar ortada dans ederdi. Bu kişiler parayla tutulurdu. Bunlardan

düğün öncesi hamam olduğu gibi kiralanır, kadınlar hepsi birden hamama gider, gelin tahtı süslenir, etrafına zeytin dalları ve mumlar bağlanır. Hamama gidenlerin tüm masrafları yine damat ailesine aittir. Bunlara yemeği de damat tarafı yapardı. (kebablar, kadayıf tatlısı ve hedik) Damat hamamına damadın arkadaşları da katılır, ancak burada gelinin erkek tarafı damadın hamam sefasına katılmaz. Hamam da yine hoyratlar okunur. Çiğköfteler yapılır. Bunların düğünlerine özel halk oyunu ekipleri getirilir. Dörtlü değnek, Urfalı'yam ezelden, düz gibi oyunlar oynanırdı. Bu düğünlere kadınlar uzaktan zılgıt ve naralarıyla eşlik ederdi. Bunların gelin getirilmesi genellikle faytonla olurdu⁵⁵.

E- KIRSAL KESİMDEKİ AĞA, AŞİRET REİSİ, BEYLERİN DÜĞÜNLERİ

Yöredeki Kürt vatandaşlarımızın çoğunlukla ikamet ettiği Bozova, Hilvan, Suruç, Viranşehir, Siverek ilçelerimize genel olarak baktığımızda aralarında pek farklılıklar göze çarpmaz. Kız tespiti ağa, bey, aşiret reisi her kimse atlarına binip günlerce asil, soylu bir gelin ararlardı. Gelini buldukları takdirde bu sefer de gelin ailesi de damat ailesini bu şekilde inceledi. Daha sonra da kararlaştırdığı zaman kızın isteme günü belirlerlerdi. Aileye hayırlı bir iş için (kız babasına) ziyaretinize geleceğiz. Kız istemeye giden insanlar (20-30 kişi) atlarına biner kız tarafı da bunları karşılamak için hazırlıklar yapar. Kızın babası cemaatini odasına çağırılmış azapları kapıda bekler gelen bu atlıların başını tutardı. Misafirler odaya giderken azaplar ise atları bağlardı. Böylece oğlan tarafının sözcüsü kızın babası tarafının sözcüsüyle kız alma sözünü alır. İkramlardan sonra misafirler ikinci defa gelmek üzere buradan ayrılırlar. Damat tarafı ikinci gelişinde aynı heyetle ancak

55 Çağlayan Mehmet'ten alıntı

yanlarında hediyelerle kız evine yine gelir. Kızın babasından bu sefer başlık miktarı alınacak eşyalar sorulur. Genelde iki deve, bir asil at, şimdiki parayla yüz milyar başlık, otuz koyun, bir deve yükü çeyiz, kızın akrabalarına kumaşlar, erkek kardeşlerine silahlar, kızın anne ve babasına elbiselik kumaş istenirdi. Aileler bu konuda anlaşıp bu seferde üçüncü defa görüşmek üzere ayrılırdı. Bu arada alışverişler yapılmış damat evinde yirmi gün yirmi gece düğün tertiplenmiş onlarca hayvanlar kesilip düğün yemeğinde kullanılmış düğüne saz bentler, (ozanlar) köçekler (günümüz tiyatroları kadın elbisesi giyen erkekler çeşitli oyunlar yaparlar) dumenler (bir kısım mutrup), gevendeler köye çağırılmış, düğüne gelen misafirler gevendeler tarafından davul zurnayla karşılanırdı. Bunlardan bahşış alınırdı. Bu eğlence amaçlı gelen kişiler genellikle düğünün geç saatlerinde “Hurç, (Ayı) Tırbacan ve deve oyunları” sergilenirdi⁵⁶.

Önceden gidip gelinin babasının evinde dini nikâh kıyılmıştır. Bu arada düğün öncesindeki günde birkaç kadın ve erkek atlarla gidip gelinin evinde gelinin kınasını yapmış, sabahında da gelini giydirmiştir. Damat ailesinden civar köylerine gelen misafirlerle beraber herkes atlarına binmiş, ellerinde birer çubuk ile gelin köyüne doğru yol alıp yolda cirit oyunu oynaya oynaya yolculuk yaparlarmış. En öne geçen at üstün at olarak kabul edilirmiş. Bu yolculuklarında çobanlar ve fakirler köylüler yolu kesip bahşış alırlardı. Kız köyüne yetiştikleri zaman kızın babasının adamları da onları karşılar atların başını tutar. Bu arada köy muhtarının hediyesi de unutulmamıştır. Kız ailesine verilmesi gereken başlıkta belirtilmiş olan tüm hediyeleri de bu arada verilir. Bu arada giyilmiş kuşanılmış gelin de hazırdır. Gelin ya süslenmiş ata, ya da tod'u bağlanmış deveye bindirilirdi. Önceden annesi

56 Bozkurt İbrahim, Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri, s.53, 2003.

ve babası ile vedalaşır, ellerini öper. Bu arada gelinin bindiği bineğin başını da bir erkek çeker. Gelin ailesi tarafından biri de bu düğün alayıyla katılıp, gelinin gerdeğe girişi sonrasında kadar orada kalır. Genellikle bu kadın gelinin kirvesi olur. Bu arada gelinin çeyizleri de deve at sırtına bindirilmiş, bu düğün alayıyla beraber getirilir. Hatta kimi aileler zahirelik bile gönderirlerdi.

Genellikle camlı sandık, normal sandık, beden aynası, hatta beşikte bu çeyizin içinde yer alırdı. Boynunda renkli kumaşlarla süslenmiş bineğin üstündeki kırmızı duvak sırtında beyaz aba olan gelin, damadın köyüne yaklaştığı zaman köydeki davullar ve zurnalar o heyete doğru koşup karşılarlar. Köydeki herkes damlara çıkar, tabancalar patlatılır. Düğünde düğün yemeği hazırlanmış, devasa kazanlarda kaynatılan pilavlar, fasulyeler, tiritler köylü kadınlar tarafından yapılır. Hatta kesilen koyunların başı da pilavların üzerine konulur. Gelin bineğinden indirilerek eline cisim verip kırdıktan sonra odasına götürülür. Ziyafetten sonra damadın elbisesi giydirilir. Kirvesi tarafından alınan cebeyle zubun ya da ipekten zubun kuşağı, tülbendi, ceketi, yelege, kundurası, köstekli saati kirvenin eline konulur. Damat samanlıkta kırmalı tumanı giyer, üst elbiselerini ise kirvesi giydirir. Daha sonra geç saatlere kadar devam eden düğün sona erer. Damat arkadaşları aracılığıyla gerdeğe girer. Kapıya kadar damat götürülür, köyde varsa hoca ya da din bilgini birisi gerdek duası yapar, damat içeri itilir. Bu arada damatla gelinin elleri birbirine tecrübeli bir kadın tarafından geçirilir. Sonra kadın oradan çıkar, damat ilişkide bulduktan sonra gerdekten çıkmış olur. Bu arada gelinle gelen kadın ilişki bezini (kanlı bez) ya da nişanı alıp kızın babasının evine götürür. Onlardan bahşişini alır. Damadın evinde ise zılgıt ve tabanca sesleri birbiriyle karışır. Hatta çevre köyleri de bu sesleri duyar. Bunlara şeref silahları da denir. Ertesi sabah gelin kayınbabası ve kayınvalidesinin elini öper, onlarda ona

altın verirmiş. On beş gün geçtikten sonra bu sefer gelinin babası damat tarafını evine davet eder. (gelin-damat-kayınbaba-kayınvalide) Baba gelen misafirlere hazırlıklar yapmış, koyunlar kesmiş, buna yörede davet denir. Kızın babası bugüne has kızına bir bağ ya da bir bahçe verebilir. Gelin burada on beş gün baba evinde kalır, yanındaki misafirler ise döner. Bu arada gelin ailesiyle muhabbet eder, hasret giderir, damat ailesi hakkında onlara rapor verir, onlardan memnun ise bu sefer de ailesi ona ekstra hediyeler verirler⁵⁷.

Harran, Akçakale, Ceylanpınar'da yaşayan Arap asıllı vatandaşlarımız aşiretçe çok hassastır. Aşiretler arasında ayrılıklar vardır. Bu sebepten kız verme, oğlan evermeyi sorun yaparlardı. Araplarda beylik hemen hemen yoktur. Ekseriyette Şihlik (cıddo) vardır. Araplar şihlarına bağlıdırlar. Bu durum onların evlenmesinde de görülür, bunlardan yüksek başlık istenir. Günümüz parasıyla yüz milyar, ikiyüz milyar, hatta nakitleri yoksa evlenecek gencin kamyonu başlık olarak alınır. Küçük veya büyükbaş hayvanları varsa onlarda alınır. Eskiden Araplarda evlenip bir çocuk dünyaya getirdikten sonra boşanan bir kadının ikinci evliliğinde o kadının isteklisi çok olduğu gibi başlığı da daha da çok olurmuş. Sebebi kadının doğurganlığının tescil edilmiş olmasıdır. Bunlardan fakir kesim (erkekler) hep bekâr kalır. Ya da berdel dengine uygun bir aile bulduğu takdirde kızlarının karşılıklı değiştirilmesine gidilir. Bunlarda da soylu kadın arama şarttır. Öncelikli evlenme sırası akrabalar arasındır. Gerek yabancı gerek akraba yüklü başlık ister. Gelin tespit edildikten sonra aşiret reisi ve şihlarıyla birlikte kız isteme, gelen misafirlere kız babası şerefine göre hazırlamıştır. Genellikle saç kavurması yapılır. Pilav üstüne dizilmiş etlerle kavurma ikram edilir. Kesilen koyunların kafası da mutlaka yemeğin üzerine koyulur. Burada

57 Çağlayan Mehmet, Rahmetli ninem Akbaş Fatma, Çelik Rabia'dan alıntı.

amaç kaç hayvanın kesildiğini anlatmaktır. Yemekten sonra çay veya mırra kahvesi içilir. Bu gelen heyetin içinde ekseriyette şıh veya aşiret reisi kız isteme meselesini açar. Kızın amcası oğlu var ise kız babası durumu anlatır. Böyle bir talip yoksa babası kızın başlık ve çeyizlerini açıklar. Gelen heyet bu istenilenlerden indirim gider, eğer baba indirim yapmıyorsa bu heyet o ailenin kahvesini içmez, mırmanın içilmemesi Arap aşiretlerine büyük bir hakarettir. Bunun için muhakkak uzlaşılır. Artık aileler düğün hazırlıkları yapmak için buradan ayrılırlar. Gerek Kürtlerde gerekse Araplarda gelinle damat hiçbir zaman birbirlerini görmezler. Araplarda istenen çeyizler halhal, hızma, zubun, melluta, elbisenin en ağır aba, püsküllü hüde, (ayakkabı) hışvalı, yaşmak, prinç, ipekten puşu ve yatak bunlar temin edindikten sonra kız evine gönderilir. Sıra nikâha gelir. Nikâh kız evinde yapılır, kızın babası kıl ya da ipekten çadır açar. Ve gelen misafirleri burada ağırılar. Hatta kendi adamlarına önceden kahve hazırlatır. Sonra sıra nikâha gelir. Damadın şahidi köy hocası ya da şıhı bu arada bir kişide gelinin vekâletini alır vekiller ve şahitler bir arada oturur. Böylece nikâh kıyılır. Daha sonra çeyiz alışverişine gidilir. Akabinde düğün başlar. Bunlarında düğünü on beş, yirmi, otuz gün sürmekteymiş. Beş nagarata on nagarata zurnalarla düğün başlar. Çevre köyündeki gençler düğünü izlemeye gelir. Kız evindeki kına gecesi ise kadınlar arasında olur. Genellikle damat tarafı gelin tarafına çok kına gönderir.

Araplarda iki tür köçek vardır. Birincisi ölü arkasından ağıtlar yakan köçekler, ikincisi evlenme merasimi için eğlence yapan köçeklerdir. Ölüm sonrası beş on bayan şin ve şivan yapar, bunlar kabiliyetli kadınlardır. Onlar eline iki taş alır. Usulen göğüslerine vura vura, saçlarını yolarak ağıtlar yakarlar. Elbiselerini yırtıp saçlarını açar ortada çember olup, taziyeye gelen tüm insanları duygulandırıp ağlatırlar. Bu kadınlar

parayla tutulur. Düğünlerde de ücret karşılığında yine çeşitli kostümler giyerek misafirleri eğlendirirler. Daha sonra gelini baba evinden damat evine götürmeye sıra gelir. Aynı Beyle-
rin düğününde olduğu gibi gelin bineğine biner yanındaki bir kadın ve düğün halayıyla damat evinde giderler. Bunlarda da cirit oyunu oynama vardır. Misafirlere saç kavurması ile sadeyağlı pilav ikram edilir. Yine kirve damadı giydirmektedir. Düğünün diğer akışı önceki düğünün aynısıdır. Eğer gelin bakire çıkmamışsa yüzüne siyah bir duvak takılıp bineğine bindirip babasının evine götürülür. Kız ne kadar kendini anlatsa da kimse ona inanmaz. Aşireti lekelenir. Masraflar ve başlıklar geri ödenir kızın erkek kardeşi ya da babası onu muhakkak öldürür. Bu durum önceki düğün içinde geçerlidir. Böyle bir şey yoksa zaten düğün normal işlevinde sürermiş. Bunlar elli yıl öncesine kadar Urfa yöresinde yaşanan gerçeklerdir.

IV. BÖLÜM

ŞANLIURFA'DA EVLİLİK ÇEŞİTLERİ

A- ŞANLIRFA'DAKİ EVLİLİK ÇEŞİTLERİ

1- Berdel Evlilikleri

Urfa'da berdel evlenmelerinin temel sebeplerinden biri başlık olayıdır. Aileler başlık bulmayınca berdele başvururlar. Berdel evliliklerinde ailelerde evlenme çağına gelmiş bir kız ve erkeğin başka bir ailenin evlilik çağına gelmiş kız ve erkeğin kendi aralarında anlaşarak kızlarının bekâr erkekleri için karşılıklı değiştirilmesidir. Bir anlamda takas yapılmasıdır. Kimi ailelerde bekâr erkek olduğu halde karşısında almak istediği kızın berdel şartı arandığı takdirde bu sefer bacısı bulunmayan genç de kendi yeğenleri var ise kendine berdel edebilmektedir. Ablasının veya abisinin kızı bunlara örnek verilebilir. Berdel mantığı daha çok Urfa'nın kırsal kesiminde yaygındır.

Urfa yöresinde evlenme yaşma gelen kızların farklı iki ailenin birbiriyle gönüllü olarak değiştirmesine denir. Dolayısıyla berdel olayında aynı anda dört kişinin evliliği söz konusudur. Berdelde evlenme çağına gelen erkek ve kız için ailesi tarafından kendi dengi olan bir aile tespit edilir. Ailelerin büyüklüğü karşılıklı oturup anlaşıktan sonra birbirlerinin aileleri soy bakımından araştırmalara girerler. Hemfikir olunduktan sonra aileler bu defa düğün çeyizlerinin listesini yapar. Her iki aile kendi oğullarının çeyizlerini hazırlama mecburiyetindedirler. Ancak bu evlilikte evlenecek olan çiftler daha önce birbirlerini tesadüfi olarak görmüş olabilirler. Ya da bir defaya mahsus evlenecek olan erkekler gelin adaylarını kahve ve çay ikramı vasıtasıyla görürler. Burada dikkat edilmesi gereken husus evlenecek olan çiftlerin muhabbet etme imkânları yoktur. Yine hazırlanan çeyizler her iki tarafın evinde durur. Ancak gelin olarak evden ayrılacak olan kızın çeyizleri var ise (nakış, dantel, örgü vb.) bunlar gelin adaylarının gideceği evlere götürülür.

Berdel düğünlerinde genellikle çeyiz alma olayı (törene örtü getirme) yapılmaz. Ya da yapılabilir. Her iki ailede eşit şartlarda kendi oğullarına çeyiz yapma mecburiyetindedirler. (yatak, kap kacak, döşeme, mobilya vb.) Bu düğün çeşidinde de damat ve gelinlerin hamam sefaları önceki düğünlerde de anlattığım hamam sefaları gibidir. Burada farklı olan şey her iki aile sadece gelin olacak kızlarını ve bayan akrabalarını ile hamama götürürler. Aileler bütün masrafları kendileri üstlenir.

Berdel düğünlerinde her iki aile evlenecek olan kızlarının kınasını ayrı ayrı kendileri yakar. Daha sonra geç saatlerde de damatların kınalarını yakarlar. Burada da anlaşıldığı gibi bu evlilikte de kına gecesi tertipleniyor. Berdeli gerçekleştirilecek aileler kına gecelerini ayrı ayrı kendi dost ve akrabalarıyla yaparlar. Berdel evliliğinde kız ve erkekler için ayrı kına geceleri düzenlenir. Bu geceler davullu ve orkestralı olduğu gibi mevlitli, defli ve ilahili olanları da vardır. Bu düğünde de kına gecesinde kınayla şakalaşma, hoyratların okunması ve halayların çekilmesi görünür.

Sabah düğünden önce aileler kendi kızlarını giydirirler. (Yöresel kıyafetler ya da gelinlik) Daha sonra her iki aile belirlenen saatte ve yerde gelinleri getirip berdeli gerçekleştirmek için harekete geçerler. Her iki konvoy gelinleri belirlenmiş olan noktaya getirir. Farklı iki cephe gibi görünen düğün alayı önce gelir. Her iki tarafta da ikişer bayan gelinlerin koluna girerek gelinler karşı karşıya getirilir. Duvak altında birbirlerine sarılan gelinler değiştirilir. Konvoylar gelinleri alıp damatlarının evine getirirler. Gelinin geldiği evde şeker saçma, cisim kırma gelinini oturmama durumu gibi adetler burada da görülür. Düğün sahipleri gelen misafirlere düğün yemeği olarak hazırlamış oldukları süpha yemeği ya da güveç, etli pilavı misafirlere ikram ederler. Önceki konuda anlattığım gibi burada da damat giydirme âdeti aynen yapılır. Yalnız günü-

müzde otomobillerin yoğunlukta olduğu bu dönemde berdel düğünleri otomobillerle gerçekleşirken daha önce deve, at ve at arabaları bu işlevi görürdü.

Buradaki gerdek geceleri önceki konu anlatmış olduğum evlenen iki gencin gerdek gecelerinden farklı değildir. Burada da kapıda bekleme, silah patlatma, çarşaf görme adetleri olduğu gibi devam etmektedir. Hatta geceyi takip eden sabahın erken saatlerinde damatların kirveleri damatları alıp hamama götürdükten sonra onların adına sabah yemeği ziyafeti verirler.

Bu düğünlerde gelin cuması âdeti yine üç hafta devam eder. Bu düğün çeşidinde diğerlerinde olduğu gibi herkes kendi gelinini görmeye gider. Farklı olan ise diğer tarafa sadece annenin gidip kızını görmesidir. Onun dışında da damatların bayan akrabaları damatların evine gelirler. Yine buradaki özellikler önceki düğünlerdeki gibidir. Burada da ziyafetler diğer düğünlerdeki gibidir.

Berdel düğünün avantajı ailelerin evlenmek isteyen erkeklerin başlık masrafını bedavaya halletmiş olması, çeyiz ve düğün masraflarının da aşırıya kaçmamasıdır. Bu tür düğünler yakın akrabalar arasında olduğu gibi hiç birbirini tanımayan aileler arasında da yapılabilir. Örneğin bu düğünün en somut örneği annemin düğünüdür. Annemin ailesiyle babamın ailesi birbirlerini tanımadığı halde tavsiye üzerine böyle bir âdeti uygulamışlardır. Burada diğer bir faktör de evlenecek olan taraflardan birinin oğlunun karşıdakinin kızını istemesi üzerine, kız ailesinin de şart olarak onlarında kendi kızlarının onlara vermesi koşuludur. Günümüzde yaygın olmayan bu evlilik çeşidinin nadir de olsa örneklerine rastlanır. Ancak taraflardan birinin problem yaşaması durumunda bu problem diğerlerine de yansır. Hatta geçinemeyen iki çift boşandıklarında bu durumda iyi geçinen diğer çiftlerde boşanmak zorunda kalır⁵⁸.

58 Sembol Gazetesi, Şanlıurfa, 24 Nisan 2008.

Aksi takdirde boşanmayan kızın abisi halk geleneklerine göre dışlanır. Yine taraflardan birinin (erkekler için) ikinci evlilik yapması durumunda diğer çiftler de ikinci defa evlilik yapma zorunda kalırlar. Bu evlilik çeşidinde mutluluğu yakalama diğer evlilik çeşitlerine göre daha yoğun ilgi ve dikkat ister. Hatta berdellerden biri öldüğü takdirde diğerinin babası kızını çocuğu olsa dahi evine götürür. Eşini göndermek istemeyen koca, kendi öz kardeşleri tarafından dövülmüştür⁵⁹.

Yeniden başlık aldık tan sonar kocasına verir. Bunun gerekçesi karşılık olarak aldığı kızın ölmesidir. “Gelinlerden birisi ölürse öteki taraf kızını geri alır. Gelin geri verilmek istenmiyorsa başlık alınır”⁶⁰. Berdellerden biri eşinden dayak yediği takdirde, bu durumun duyulması üzerine diğer berdel de durduğu yerde kocasından dayak yer⁶¹. Tabi bunlar İslam’da uygun görülmemektedir.

Berdel Arapça kökenli bir kelime olup bedel anlamına gelir. Yapılan bu evlilik türünün ismi yörede güher diye de geçer. Berdel evlilikleri kuvvetli akraba bağlarının gelişmesine sebep olur. Kadim mirasta hakkından vazgeçmek zorundadır. Berdeller arasında çocuk doğurma seferberliği başlar. Aşiretlerin klasik müziklerinden sayılan Delaller, Bimaller, Dirokler, Geribiler, Kilamlardan oluşan 500 besteden bir tanesinde Baki Hıdo’ya ait olan alanında berdel karalandığı tespit edilmiştir. Eskiden Araplar berdele şigar derlerdi, İranlılar ise “r” ekleyip berdel haline getirdiler⁶². Karşılıklı rıza dışında berdel ve berdel evliliklerindeki etki-tepki muamelesi İslam’da ki başkasının günahıyla yakını mesul olmaz anlayışıyla çelişmektedir. Yine çok eşlilikte de Kur’an-ı Kerim’deki ince mesajlar dikkate alınmamaktadır.

59 Gap Gündemi Gazetesi, Kadim Gözüyle Güllüoğlu Emine, 8 Mart 2007.

60 Güneydoğu Yayıncılık, İşte Urfa, 2.Baskı, s. 60, 1995.

61 Çelik Muharrem, Gap Gündemi Gazetesi, s.7, 8 Mart 2007.

62 Bozkurt İbrahim, Berdel Aşiret Töresi midir? Gap Gündemi Gazetesi, 26 Mart 2007.

2- Dul Düğünleri

Şanlıurfa yöresinde çok evlilik (çok eşlilik) erkeklere has olup bir erkeğin aynı anda iki-üç ya da dört eşi olabilmektedir. Kadınlarda bu durum ise eşinden boşandıktan sonra bir başka eşle evlenmesi olabilir. Buna da dul ya da iki defa evlenmiş kadın denir bu kadınında başlığı alınır ancak Harran ve Akçakale yöresi hariç. Buna düğün, kına gecesi gibi eğlenceler tertiplenmez. Ancak çeyiz ve giysileri alınır sessiz sedasız götürülür Harran ve Akçakale`de ki hemşerilerimiz dul kadınlarının düğününü bekâr kızlarınkinden ayrı tutmazlar. Şimdi ise kentte de dul kadınların düğünleri, bekâr kişilerin düğünleri gibi yapılabilmektedir.

3- Çok Eşlilik Düğünleri (Kuma Getirme)

Aynı anda çok eşi olan beyin eşleri yörede kuma olarak nitelendirilir. Bu çok eşliliğe sebep olarak kadının erkek çocuk doğurmaması her hangi bir fizikisel rahatsızlığının bulunması, geçimsizlik, cinsel açıdan doyumsuzluk, feodal yapının getirdiği nüfus artırma düşüncesi ve keyfi tavırlar sıralanabilir. Zenginlik ya da çiftlerin çok küçük yaşlarda evlenmiş olup birbirlerinden soğuması bu tür evlilikleri doğurur. Hatta yörede şöyle bir deyim kullanılır: “Zengin olan ya ikinci defa evlenir, ya da adam öldürür”.

Çok eşliliklerde düğün şekilleri bekâr bir çiftin berdel düğünlerinden farklıdır. Genellikle çok evlilik düğünleri gizli tutulur. Bunun sebebi ikinci defa evlenecek beyin ilk hanımının akrabaları tarafından yeni evlenecek olan gelinin akrabalarını tehdit edip evlendirme düşüncesinde vazgeçirme korkusudur. Bu nedenle iki ya da üçüncü defa evlenecek olan erkek, evleneceği kızın babasma ve ağabeylerine yüklü bir başlık, *hılat* verir. Bu durumda evli bir erkeğe varacak olan

kızın düşüncesi sorulmaz, şayet kız karşı çıkarsa kızın ailesi onu ölümle tehdit eder.

Çok evliliklerde genellikle çeyiz, düğün sonrasında yapılır. Evine kuma gelen evin reisinin ilk hanımı ise durumu öğrendiği gibi evini terk edip babasının evine kızarak gider. Ancak bir-iki ay sonra araçlar vasıtasıyla kadın yine evine getirilir. Kuma üstüne gelen gelinin düğünü, kimi zaman konvoylu ve yemek ziyafeti tertiplenmiş şekilde de olabilir. Ama bu düğünün çevredekilere, konu komşuya fazla bir eğlence getirisi olmaz. Çok eşli olan ailelerde genellikle sağlıksız aile yapısı görülür. Çifte standartlar, hakaretler, zulüm, üvey kardeşler arasında psikolojik savaş, babanın ilgisizliği, şiddet kendini iyice hissettirir.

Kumalar arası kavga erkeğin paylaşamazlığı, erkeğin kendine has belli bir ev adresini tam olarak vermemesi, (Evin erkeği her akşam farklı bir eşiyile gecesini geçirir.) Kimi erkekler son eşine bağlı kalıp önceki eşlerini cinsel açıdan tamamıyla terk eder. Kimi aileler de evlenen erkek önceden fark etmediği ilk hanımının değerini anlayıp tamamıyla ilk eşine dönebilir. Kumalar birbirine tuzaklar hazırlayabilir. Büyü, muska, sihir gibi bozuk inançlara başvurup, kumalarına uygulurlar. Kimi ev reisleri de (Ağalar) kendine has odası olup, kendi hanımlarını farklı gecelerde odasına çağırabilir. Hanımlar giyim, kuşam, konusunda birbirlerini taklit eder. Evin beyi çeşitli toplulukta çok eşli olmakla hava atar. Bu da çevredeki diğer insanları teşvik ettirir. Bu evlilik çeşitli Urfa'nın köylerinde ve kenar mahallelerinde yaygındır.

Her ne kadar medeni kanun yürürlükte olsa da insanlar daha çok dini nikâhla bu evliliği yürütmektedirler. Evin reisi ile resmi nikâhlı olan hanım hangisi ise çocuklarda o hanımın çocukları olarak nüfus kütüğüne kaydedilir. Bu da zamanla hukuksal problemler doğurur. Günümüz gençleri bu evlilik

çeşidine çok eşle beraber olma yerine önceki eşlerinden boşanıp yeni eş edinme mantığını uygun görmektedir. Bu da gelenek, görenek ve törelerle çatışıyor. Kadının boşandıktan sonra ortada kalmasına sebep oluyor.

4- Kayınla Evlenme

Urfa'da kocası ölen genç kadınlar özellikle çocuğu var ise ölen kişinin bekâr küçük kardeşine nikâhlanır. Eğer ölen kişinin bekâr kardeşi yok ise onun evli kardeşlerine hanımı nikâhlanır. Burada gelinin babasının rızasını alırlar. Kırsal kesimlerde eskiden bu gelinlerin babaları ikinci defa başlık alabiliyor imiş. Ancak bu şekilde evlenen kişiler çokta mutlu olamamaktadırlar. Eğer ölen kişinin kardeşi yengesi ile evlenmek istemediği takdirde babası ona baskı yapar, onu namussuzlukla suçlar, yengesinin gidip başka yabancıyla evlenmektense onun almasını sağlar. Hatta şu sözü de baba oğluna verir. Şimdi sen yengeni al sonra seni yine bir genç kızla evlendiririm der. Bu durum halk arasındaki atasözüne şu şekilde geçmektedir: “Kardeş kardeşi sevse, onun karısını nikâhlar mı?” Eğer bir kişi kardeşinin eşiyle bu şekilde evlenmediği takdirde bu sefer kızın babası kızını alır. Çocukları var ise ölen kişinin babasına bırakıp kızını başka bir kişiye verir. Bu tür düğünler genellikle sessiz sedasız eğlencesiz yemeksiz olur. Günümüzde bu durum yaygın olmasa da tek tük örneklerine rastlanmaktadır. Çok eşlilikteki adaleti temin edememe uhrevi mesuliyetleri de beraberinde getirmektedir.

5- Borç Yerine Kız Verme

20 Yıl öncesine Urfa'nın özellikle kırsal yerlerinde bu durum geçerliydi. Borçlanan bir kişi borcunu ödemeyecek olduğu takdirde borçlu olan kişiye ya kardeşine ya oğluna ya da onun ta kendisine kızını verebilmekte idi. Bunların düğünü

ise çok şaşalı geçmese de yine de belirli adetler yapılırdı (Gelin kınası, gelin giydirmesi ve çeyizini alınması gibi). Bu tür düğünün bir örneğini kapı komşumuzun ikinci evliliğindeki düğününde görmüştüm. O zaman ki komşumuz Mehmet Şah mercimek borcunu alamayınca o adamın kızını borç yerine ikinci hanım olarak kendine getirdi. O zaman baya bir şaşır-mıştık. Bir gece yarısı birkaç arabayla gelinin gelmesi ailece hepimizi şaşırttı. Daha sonraki günlerde de borç yerine getirdiği kadına işkenceler yaptı. Ancak son 20 yıldan bu yana bu tür örnekler rastlanmamıştır. Yine karşılıklı rıza olmadan yapılan zorlama mutsuzlukları da beraberinde getirmektedir.

6- Kan Yerine Kız Verme

Şanlıurfa'da daha çok kırsal kesimlerde aşiret kavgaları enasında ölen bir beyin ailesine öldüren aile tarafından barışı gerçekleştirme adına o aileye yüklü miktarda para ve bu paranın yanında da genç bir kız kan bedeli olarak verilir. Bu tür evliliklerde tören olmaz. Gelin olarak giden kız genellikle o evin bir bekâr gencine gider. Ancak; gelin olarak giden bu kız yılda bir ya da üç dört yılda bir, ailesini görme imkânına sahip olabilir. Gittiği aile tarafından hep dışlanır. İşkenceye maruz kalır, ikinci sınıf muamelesiyle karşı karşıyadır. Daha çok 40 – 50 yıl öncesine göre bu tür örnekler rastlayabilmekteyiz. Bu tür evliliklerde aile büyükleri ve aşiretin önde gelenleri kararı verir. Burada genç kıza konuşma hakkı verilmez⁶³. Bu olayda yine katı feodal yapının baskı mekanizmasının olumsuz sonuçlarındandır.

7- Beşik Kertmesi

Yakın ailelerin aynı günlerde doğan kız ve erkek çocukları arasında söz kesmesidir. Çocuklar ergenlik çağına kadar

63 1- Mehmet Çağlayan 2- Bozkurt İbrahim, Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri, s.74, 2003.

sözlü sayılırlar. Daha sonra da nişan ve düğünleri yapılır⁶⁴. Şanlıurfa'da hem merkezde hem de kırsal yerlerinde bu tür evliliklerin örnekleri görülür. Henüz anne karınlarında olan iki çocuğun babaları tarafından kendi aralarında almış olduğu bir karardır. Benim çocuğum kız olursa seninki oğlan olursa ben senin çocuğuna kızımı veririm. Yok, benim ki erkek olursa senin ki kız olursa sen bana kızını verirsin. Şeklinde ki anlaşmayla olur. İki kardeşte kendi çocukları için beşik kertmesi yapabilmektedir. (amca çocukları için) Kimi ailelerde de çocuklar dünyaya geldiği gibi o anda alıp verme sözünü aileler birbirlerine verir. Bunun neticesinde çocuklar büyüdüğünde sırf o geçmişe dayalı söze binaen bu tür evlilikler yapılır. Kimi aileler sonradan cayabilir. Bu da aile sözünü yediği için toplum tarafından hoş karşılanmaz. Bu tür kişilerin düğünü törenli olur. Kısacası Urfa düğün adetlerinin birçok özelliğini bu tür kişilerin düğünlerde de görülür⁶⁵.

8- Yetim Üstüne Kız Verme

Eşi ölüp de çocukları olan kişinin bir genç kızla evlenmesine yetim üstüne kız verme denir. Genellikle bu tür kişilerle evlenen kızlar yaşça büyük, halkın tabiri ile evde kalmış kızlardır. Bunların düğünleri çoğu kez şaşaalı olmasa da kına gecesi ve süpha yemeği gibi adetlerle gerçekleşir. Önceki anlatılan düğünlerin birçok özelliği burada da görülebilir. Gelin Cumaları, davetler vs. Ancak evlenen kişinin hanımı yakın tarihte ölmüş ise düğünün sessiz sedasız olmasına itina gösterilir. Ancak kız aileleri kızlarının ilk defa evlendireceklerinden dolayı buna fazla sıcak bakmaz, kendi aileleri arasında çeşitli eğlenceler tertipleyeabilmektedirler. Bunlarda da gelin konvoyu görülür. Yetim üstüne evde kalmış kızlar gidebildiği gibi dul kadınlar, engelli kişiler de olabilir.

64 Kapaklı Kemal, İşte Urfa, Güneydoğu Yayıncılık, 2.Baskı, s.59, 1995.

65 Şanlıurfa Anadolu Gazetesi, s.3, 24 Kasım 2006.

9- Evden Kaçma

Kız adın imhandır
Gözlerin ev yıkandır
Eğil bir öpüş alım
Ciğerim dolu kandır⁶⁶

Şanlıurfa yöresinde eskiden bir genç kızın sevdiğiyle kaçmasına evden kaçma yine bir genç erkeğin tek taraflı sevmiş olduğu bir kızı kaçırmasıysa kız kaçırma şeklinde ifade edilir. Bunların neticesi kan davası ile sonuçlanır idi. Yörede ailesinden izinsiz sevdiğiyle evden kaçan bir kızın durumu çok kötü sonuçlara varabildiği gibi bazen de uzlaşma yöntemleriyle çözüldü. Evden kaçan bir kız ailesini lekeler, onların namusuz şeklinde tanımlar. O kızın ağabeyi, babası ve sülalesi hep başı eğiktir ve girdiği toplulukta söz sahibi olamaz. Toplum geleneklerine göre kız öldürüldüğü takdirde o kişi başı dik namuslu yiğit olarak tanımlanırmış. Bu düşünce otuz kırk yıl öncesine kadar Urfa kırsal kesimlerinde ve aşiretlerde önem teşkil edermiş. Evden kaçan kız sevdiğiyle beraber muhakkak ailesi ve aşiretinin gücüne denk olan ya da üstün olan bir aşiret lideri ya da ağa, bey olan kişiye sığmır. Buna sığındığı takdirde bunlar güvence altına girmiş olur. Sığındığı kişiler bunlar adına ailelerle çözüm için görüşmeler yapar. Bunun neticesinde de kızı kaçıran gencin ailesine çeşitli cezalar da verebilir. Kız ailesine bir genç kızın verilmesi ya da çok yüklü miktarda başlık vermesi, zaten genç erkek başlık parasını bulamadığı için veyahut sevdiği kızın bir başkasıyla evlenmesi durumunda kaçırılmaya teşebbüs eder. Barış sağlandığı takdirde köy meydanında kıl çadırlar kurulur, barış yemekleri tertiplenir ve alınan kararlara aileler aşiretlerin gücünden dolayı uymak zorunda kalır. Bazı aileler her şeye rağmen kızlarını

66 Çeviren Kapaklı Kemal, Urfa Hakkında Salname 1927, Şurkav Yayınları, s. 48,1998.

öldürürler. Bu tür kişilerin düğün törenleri yapılmazmış. Bunun içinde yörede genç kızlar kolay kolay bu yönteme korkularından dolayı başvuramazlar. Halen bu korku geçerliliğini korumaktadır.

Evden kaçırılan kız ya da evli kadının durumu daha da vahimdir. Bunların zorla kaçırıldığı düşüncesiyle zina ile eşdeğer kabul edilir. Bu da töre kurallarına göre genellikle ölümle neticelenirmiş. Kaçan kadın ve kaçırılan erkeğin aileleri ayrı ayrı onları ta bulana kadar ararlarmış⁶⁷. Kaçırılan ya da kaçan kızlar kolay kolay baba evine gidip gelemez. Hatta onların göremeyecek uzak bir diyara göç ederler. Şanlıurfa'mızda bu tür hareketler son 15 yıl içerisinde hemen hemen yok denecek kadar azdır.⁶⁸

10- İftiraya Uğramış Kişilerin Düğünü

İftiraya uğrayan genç bir kızın kiminle iftiraya uğramış ise ona verilmeye özen gösterilir. Çünkü iftiraya uğrayan bir kızı başka bir aile adı çıktığından dolayı almak istemez. Bazen de iftiraya uğrayan kızlar, kiminle iftiraya uğramışlarsa kendilerini günahsız olduklarını ve bu yalanı kanıtlamak için onunla evlenmez. Evlenenler de sessiz sedasız, kınasız, düğünsüz bir şekilde evlenir. Ancak iftiraya uğrayıp da bir başkasıyla evlenen kızın düğünü normal düğünler gibi yapılır. Burada ki kızın başkasıyla evlenebilmesini sağlayan en büyük özellik, kızın fiziksel olarak güzel olmasıdır. Ancak iftiraya uğrayan güzel olmayan kızlar ise evde kalabilir. Son yıllarda iftiraya uğrayan kızlar için aileler, kızlarının bakire olduğuna dair

67 Çeviren Kapaklı Kemal, Urfa Hakkında Salname 1927, Şurkav Yayınları, s. 48,1998.

68 1-İslim Çelik, Rahmetli Abdi Çelik, Rahmetli Fatma Akbaş, Mehmet Çağlayan
2- Bozkurt İbrahim, Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri, s.72-78,
3- Laçınok Nevra Yaraç, Resmi Usul ve Skandal Uyarı Yazısı, Makale, Aktüel Dergisi, Mart, Nisan 2007.

sağlık kurulu raporu olarak bunu da verdikleri bir yemek ziyafeti ile halka anlatmaya çalışırlar. Bu durum daha çok kırsalda görülür.

11- Engellilerin Evlenmesi

Kent merkezinde ve kırsalda görme, ortopedik ve zihinsel engelli erkekler ve kızlarda evlenebilmektedir. Ancak engelli olan kız ise genellikle çocuğu olmayan evli birine ikinci eş olarak, ya da hanımı ölmüş yaşlı birine veyahut kendisi gibi engelli biri ile evlenebilir. Bu durum engelli erkekler için ise farklıdır. Onlar töre kurallarına dayanarak amcakızları ile evlenebildikleri gibi dul veyahut evde kalmış herhangi bir kızla da evlenebilir. Bunların düğünü de ailelere göre değişir. Evlenen gençlerin ailesi tanınmış bir aşiret ise düğünleri kusursuz olur. Sıradan bir aile ise düğünleri sönük geçer.

12- Yetim Ya da Öksüzlerin Düğünü

Evlenecek genç erkek fakir, yetim ya da öksüz ise bunun için dengi olabilecek bir eş tespit edilir. Bunların düğünlerine komşular gönlüne göre katkıda bulunur. Düğünü çok masraflı ve gösterişli olmaz. Ancak yetim oldukları için onu mutlu edebilmek adına kına gecesi, düğün gibi etkinlikler görülür. Gelin yetim ya da öksüz ise onun içinde aynı durum geçerlidir. Daha çok yakın akrabaları bu tür kızları sahiplenir. Kız güzel ise amcası onu oğluna almaya çalışır. Bu durumdaki kızların çeyizlerini genç kızlar ve hanımlar gönüllü olarak tamamlarlar. Bunların düğününde de gelenek ve göreneklerin çoğu kendini gösterir.

V. BÖLÜM

ŞANLIURFA MERKEZ VE İLÇELERİNDE DÜĞÜNLERDE OYNANAN OYUNLAR

A- ŞANLIURFA MERKEZ VE İLÇELERİNDE DÜĞÜNLERDE OYNANAN OYUNLAR

Yer yer konular içerisinde düğünlerde oynanan oyunların vurgu yapıp onlardan bahsetmiştik. Ancak bu başlık adı altında da oyunlarımızın genel bir isim şablonunu çıkarmak daha yerinde olur kanısındayım. Her ilçenin ve köyün oyun şekli ve hareketleri farklılık gösterebildiği gibi ortak yönleri de vardır.

Bu oyunlarımız Urfalıyam Ezelden, Gazale, Hasan dağı, Cezayir, Tek Ayak, İki Ayak, Beş ayak, Dellocan, Şevko, Terge, Kımıl, Abrani, Zava, Urfa Seylânisi, Teşi, Keçike, Mim, Koçeri, Kommetki, Dinge, Fasıl, Kılıç Kalkan, Gemi, Grani, Düz, Çeçen Kızı, Üç Ayak, Gelberi, Rıško, Karaçı, Keriboz, Çeçano, Soseh, Şujun, Suruç Seylânisi, Dik, Güliamede, Çepik, Temirağa, Nure gibi oyunlardır⁶⁹.

Geleneksel kültürümüz, yöresel ve otantik halk oyunlarının yaşamasında büyük bir paya sahiptir. Kültürümüzün ulusal ve uluslararası tanıtımında oyunlarımızın önemli bir yeri vardır. Bu oyunlardan biri dörtlü değnek oyunudur. Dörtlü değnek oyunu elli yıl öncesine kadar düğünlerde ilgi ve heyecan uyandıran kahramanlık mesajları veren Urfa'nın unutulmuş bir folklorik ögesidir⁷⁰. Bu oyun Urfa'yla ilgili boyutu Kültür ve Turizm Bakanlığının, halk oyunları şenliği katalogunda, Urfalıların yıllarca dörtlü değnekle düğünlerde sergilemiş olduğu oyun, şeklinde ifade ediliyordu⁷¹.

1- Halay

“Tokmak davula vuranda

Sağ el sol eli tutanda

Puşi gamzeyi saranda

Buna halay deriz hey

69 Üzümcü Şükrü, Şanlıurfa Halk Oyunları, s.76, Özdal Matbaası, Ocak 2005.

70 Yılmaz Zeynep, Çölde Bir Vaha Nevin Güllüoğlu, Şanlıurfa 2005.

71 Mahalli Halk Oyunları Şenliği Kataloğu, 15 Eylül 2004.

Yiğit güzel el ele
Topuk vur el çırp el şöyle
Söle hala hala hey
İşte bu halaydır hey⁷²

Urfa'nın bir ilçesi olan Siverek düğünlerinde genellikle halay çekilir. Halayda ise şu oyunlar sergilenir. Dik, Halay, Lorke, Ağır (delilo grani), Tek Ayak, Çift Ayak, Çepik, Duzo, Çiftetelli, Köçekçe⁷³. Şanlıurfa halk oyunları birçok şairimizin şiirlerine de konu teşkil etmektedir. Örneğin;

Sazını adı çöğür
Halay çek hey hey bağır
Diz çöküp hoyrat çağır
Fasıl fasıl Urfalım⁷⁴,

Şevk el ele kol kola
Dönerken sağa sola
Ahenk verdirmez mola
Damarlara kan gelir⁷⁵

Elinde ipek mendil, kırmızı beyaz
Kâh oturur kâh kalkar yoruldu demez
Davulcunun önünde titrer titremez
Duygular bir sel olur taşar ha taşar⁷⁶

Şanlıurfa düğünlerinde ve halk oyunlarında kavalcı Hüso'nun önemi büyüktür. 1915 doğumlu olan kavalcı Hüso 1997'de vefat etti. 15 yaşından itibaren halk oyunlarına

72 Karahan Kara Zuhul, Şiirlerle Harran'dan Önce Harran'dan Sonra, Özdal Matbaası Şanlıurfa, 2003.

73 Siverek Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Siverek'ten İstanbul'a Siverek-liler Rehberi, S115-116, İmaj Reklam, Şanlıurfa, 1997.

74 Balan Abdullah, Fasıl Fasıl Urfalım.

75 Öcal H. Mehmet, Halk Oyunları.

76 Akbıyık Abuzer, Halay Şiirleri.

sonraki süreçte de köy düğünlerinde kaval üfürmesiyle parmakla gösterilen kişi oldu. Kendim de çocukluğumda onun dayımın oğlu İzzet Akbaş'ın düğününe gelip kaval çalıp, insanları hem oynatıp hem eğlendirdiğine tanık oldum. Şurkav Vakfı ölümünden üç yıl (1994) önce ondan birçok oyunu izleyip kendisinde var olan değerleri kayda geçirmiştir⁷⁷.

B- HALKIN DİLİYLE FARKLI DÜĞÜN ÖRNEKLERİ:

Ropörtajlar

• **Mustafa TOPRAK, Bozova 1956, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, 31.01.2007, Şanlıurfa.**

1- Urfa'da yakın tarihte gelin adayının tespiti nasıl yapılırdı? Açıklaya bilir misiniz? Bu anlamda ilçe ve şehir merkezinde düğünler arasındaki farklar nelerdir?

1960'larda genç kız ve erkekler: "Ben şu kızla veya erkekle evlenmek istiyorum" diyemezdi. Genç kız ve genç erkekler ailenin (yaşlı, olgunlaşmış) belli bireyelerine evlenmek istediklerini dile getirirler, bu yaşlı kişiler de kız tarafına bir iki ay önceden gidip söylerlerdi.

Evlenecek genç kızı; erkek, tarlada, kuyudan su alırken ya da bağda çalışırken görürdü. Başka bir şekilde göremezdi. Erkek, gelin adayını yaşlı bir akrabasına açılır ve ailesine söylemesini ister. Aile karar verir. Karar olumluysa kız istenir. Evlenecek erkeğin yaşına bakılmadan, fikri alınmadan annesi ve babası tarafından belirlenen kızla evlenmek zorundadır. Şehir merkezinde kızı yine ya hamam yolculuğunda ya piknikte ya da bir kına gecesinde görebilir. Akralalarda bazen kız beğenip gencin hangi kızı alacağına karar verebiliyor. Ya da etki ediyorlardı. Bu halası, teyzesi ve yahut amcası da olabilir.

2- Genç kız ile genç erkek nasıl araştırılır?

Casuslar görev başındadır. Yaşlı bir ya da iki bayan, kız evine herhangi bir bahaneyle misafir olurlar. O esnada halı altının temizli-

77 Üzümcü Şükri, Şanlıurfa Halk Oyunları, Özdal Matbaası, Ocak 2005.

ğine kadar araştırılır. Hatta kızın yanaklarından öpüp ağız kokusunu bile kontrol ederler. Konuşturup lal ya da peltek olup olmadığına bile bakırlar. Dişlerin sağlığı el ve ayak düzgünlüğüne dikkat ederler. Tuhaf sorular sorarak kızın psikolojik durumunu kontrol ederler. Bir seveninin olup olmadığı, yürürken kambur mu değil mi hepsi bir rapor halinde gencin ailesine sunulur. Ayrıca kızın çeşmeden su çekmesi esnasında güç tespiti yapılır. Fiziki özelliği ve aile temizliğine çok dikkat edilir. Günümüzde bu rapor asgari orana düşmüştür. Erkek tarafı raporu beğendikten sonra bu sefer kız evine gidilip kıza talip olduklarını söylerler. Bunun üzerine kız ailesi de bize bir hafta mühlet tanıyın der. Düşünelim, danışalım. Bu arada kız tarafında genci ve gencin ailesini araştırmaya başlar. Kadınlar erkek tarafının cimriliği, aile yapısını, adetlerini araştırır konu komşudan rapor alınır. Kaynananın huyunu öğrenirler. Erkeklerde gencin huyunu ahlaki yapısını kötü alışkanlığının olup olmadığını araştırırlar. Bu araştırmaya babası da dâhildir. Genç, mahalledeki komşularına sorulur. Bu izleme sonucunda kız tarafı kızını verecek olursa hayırlısı olsun, kaderde varsa olur der. Cevabı erkek tarafına iletir. Eğer raporları yetersiz bulursa kızımızı akrabalarından biri istiyor, daha yaşı küçüktür diyerek “çobanı kızdırma kızını da verme” deyiimiyle red eder.

3- Kız istenirken ailesi ne gibi taleplerde bulunurdu?

1960–70 yılları arasında ve günümüzden birkaç yıl önce tahıl-hayvan-para talep edilirdi. Şimdilerde ise para olarak veriliyor. Benim anamın başlığı: mercimek, buğday, 10 keçi biraz da paraymış...

— Çeyizde ne tür şeyler olurdu?

Önde gelen 3–4 kişi kızın ailesine gider. Kızın babası da kendisi ailesi ile kararlaştırmış olduğu çeyizleri söyler. Oradaki cemaatte çeyizleri azaltmada yardımcı olurlar. Bu kişiler çeyizde muhakkak indirim yapardı. Kız tarafının örnek bir çeyiz isteği;

- İki kat yatak
- 1 adet sandık
- 10 adet altın
- Yüzük

- İki takım elbise (yöresel)
- Bir kilim (el dokuma)
- Bakır kapacak
- Gaz ocak ancak zengin ailelerin çeyizlerinde bulunurdu. Her ailede bulunmazdı istenmezdi de.

Günümüzde ilçe ve merkez dâhil bir evin ihtiyaçları doğrultusunda çeyiz listesi hazırlanmak ve istenmektedir. Genellikle 2 metre kordon, 3 çift burma bilezik, beyaz eşya, ortalama 5 kat yatak ve mobilya istenmektedir. 1990 ve sonrasında gelin evi ayrı olmaktadır.

4- Nişan nasıl gerçekleştirilirdi?

Daha önceki dönemlerde kız istendikten sonra 3–6 ay en fazla 1 yıl nisanlı kalınabiliyordu. Asker dönüşü beklenirdi. Nişana giden erkekler ayrı odalarda oturlardı. Geline herkes hediye sunardı. Nişanlılık âleme ilan edilir. Kız bir daha kimse istemesin diye bu tören için etli yemek yapmak mecburiyeti vardı. Masrafı erkek tarafı üstlenirdi. Kız tarafı da evdeki malzemeye katkı sağlardı.

Günümüzde köy kesiminde, ilçede nişanlar, davullu zurnalı, video kamera çekimleriyle yapılmakta gelin ve damadın her kesin ortasında oynaması, kadın erkek el ele oynama gibi hoş görülmeyen adetler sergilenmektedir. Batı ve medya aracılığıyla özünden uzaklaştırıldı. Köylerde nişan iki gün sürüyor, tabancalar patlıyor, insanlar gece yarısına kadar rahatsız ediliyor.

5- Kına gecesi nasıl olurdu?

Karşılıklı mani atışmalarıyla gelin ve annesi ağlatılırdı mutlaka.

Bize bir mani örneği verebilir misiniz?

- Şişe şişeye benzer
- Köşe köşeye benzer
- Şu mahallenin kızları
- Ölmüş eşeğe benzer

Çocuklar bayanların elbiselerine kına sürer elbiseleri jiletlerlerdi. İkindiden kınaya gelenlerden çoban bahşişi alınmadan kapı açılmazdı. Sabah kapısı gelin alma esnasında kardeşi ya da her hangi bir kişi bahşiş almadan gelini vermezdi

6- Gelin konvoyu nasıl gerçekleşirdi?

1960'larda atla, kamyonla, yeşil jeeple, taksi ile gerçekleşirdi. Gelinin eşekle götürülmesi ayıptı. Eşekle çeyiz götürülürdü. Kız evinden bir tas bir kaşık geceden alınır. Gelin alındıktan sonra gelinin ailesine tabakla (taş) kaşığı bir birine vura vura gösterilirdi. Misafirlere akşamdan damat tarafı düğün yemeği hazırlar. Koç kesilir, kuru fasulye etli pilav, bamya yapılırdı. Artan yemekler köye dağıtılırdı. İlçenin yöresel oyunları sergilenirdi. Bu oyunlar gece yarısına kadar devam ederdi. Günümüzde düğün yemekleri lahmacun, sofra yerine gazete kullanılmakta ve plastik kap kacaklar verilmektedir. Öncelerde ise bütün köylünün kap kaçakları toplanır, boya ile işaretlenir ve sonrada geri verilirdi. Gelin eve geldiği zaman bardak veya nar fırlatılırdı. Buradan gelinin gücü psikolojisi ölçülür. Gelin ata bindiği zaman önüne bir yastık arkasına 4-5 yaşlarında kendine güvenen bir erkek çocuğu biner.

— Bunun sebebi nedir?

Gelinin ilk çocuğunun erkek olması için. Tabi gelenek ve inançla alakalı bir düşüncedir.

7- Gerdek olayı nasıl gerçekleşir?

Damada törenle elbise giydirilir. Damat saklanır. Yerini ona elbise giydiren kişi bilir. Arkadaşı tarafından damada vurulur. Yatsı namazından sonra gerdeğe girer. Gerdek esnasında erkekler odanın önünde bekler. Günümüzde ise bu gelenek yok olmuştur.

• *Hacer ÇİFTÇİ, Harran 1943, Ev Hanımı, 01.02.2007, Şanlıurfa.*

1- Evliliğin belli bir yaşı var mıdır?

Belli bir yaşı yoktur ama genellikle kadınlarda 14-15 erkeklerde askerlikten önce olduğu gibi askerlikten sonra olabilir. Daha çok ekonomik yapıyla yakından ilgilidir. Ekonomik yapıdan kasıt başlık parasının olmasından kaynaklanıyor. Çünkü başlık parası olmayan gencini evlendiremiyordu. Başlık parası çok yüksek miktarda isteniyor. Örneğin. 20-30 milyara kadar başlık olduğu gibi daha fazlada olabiliyor. Ekonomik durumu iyi olmayan aileler "berdel" dediği-

miz evlilik türüne başvuruyor. Berdel, ailelerin kızlarını değiş-tokuş etmesi anlamına geliyor. Bu da ileride sorunlara sebep olmaktadır.

2- Gelin tespiti nasıl yapılır?

Kızın ailesinin hangi aşiretten olduğu oldukça önemli. Genellikle aynı aşiretten olan kızlar istenir. Ayrıca kızın boyu, posu (boyu, fiziki özellikleri) çalışkanlığı da önemlidir. Kızın akrabalarında kısır olan var mı ona dikkat edilir. Çünkü gelinin kısır olması onun için olumsuz bir durumdur. Tabi bunlar kabul edilirken ne kızı ne de gence bir şeyler danışılır. Gençle kızın fikri belirtmeye hakkı yoktur. Kızın veya gencin kimi istediği kiminle evlenmek istediği aileyi ilgilendirmezdi. Aile sadece kendi aklı ile hareket eder. Kız hakkında karar verdikten sonra cevap olumluysa kız ailesine haber verilir. Kızı istemeye giderler. Kızın amcasının oğulları yeya yakınları kızı vermeyebilirdi. Çünkü öncelik onlarıdır. Geçmiş dönemlerde erkeğin kızı görmeye hakkı yoktu. Ama günümüzde erkek kızı bir kereye mahsus görebiliyor. O da ya kızın mahallesinden geçerken ya da uzaktan görebilir. Kız istedikten sonra kadınlar tarafından hamama götürülür ve vücudu kontrol edilir. Bu araştırmalar erkek tarafındaki gençler damadı araştırırken erkek tarafındaki kızlarda gelin adayına araştırır. Gizli olarak gelinin evine gidilir. Gelini tanımak için çeşitli sorular sorulur. Erkek damadı aralarına alırlar. Daha önceki dönemlerde neler yaşadığını bir sevdiğinin olup-olmadığı sorulur. Konu komşuya sorulur. Araştırılır ve asıl karar verilir. Tabi bu araştırma 6-7 günü geçmezdi erkeğin ne iş yaptığı önemlidir. Günümüzde önemli olan kız ile erkeğin ne iş yaptıklarıdır. Bu kural kız için tam olarak geçerli değil kızın başlığının miktarı yüksek olursa kızdan vazgeçilebilirdi.

3- Çeyiz nasıl belirlenirdi?

Erkek tarafı çeyize karışmazdı. Başlık parasını verdikten sonra her şey kız tarafının elinde olur. Erkek tarafı başlık parasını verir ve çeyiz hazırlıklarının tamamlanması için bekler. Kız ailesi kızı için yapacağı şeyler o kızın başlık parasına göre değişiyordu. Tabi o dönemde genel olarak yapılan çeyiz geleneğine bakılır. Genellikle çeyizde şunlar bulunurdu.

- 10-20 altın
- 6-7 kat yatak
- 4-5 takım elbise
- Kap kakac

Günümüzde beyaz eşya ve elektronik eşyalarda buna eklendi. Berdel dediğimiz evlilik türünde ise herkes aynı şeyleri yapardı. Ne eksik ne de fazla. Her iki taraf aynı şeyleri yapardı. Günümüzde de bu kural geçerlidir. Kız evi bir oda dizdiği gibi bağımsız bir evde dizebilir.

4- Çeyiz alışverişleri nasıl yapılırdı?

İlk önce saf dediğimiz yün alınır. Berdelse ikisi beraber alır. Yatak takımları hazırlanmaya başlanır. Konu komşu kadınları yardıma çağırılır. Gelinin kız arkadaşları da yardıma gelir. Çeyiz hazırlıkları 1 haftayı geçmezdi. Çünkü hemen düğün yapılması gerekir.

5- Daha önceden nişanlılık var mıydı?

Hayır dedim ya 1 haftada her şey olur biter. Nişanlı kalınmazdı. Kız istenir hemen düğün yapılır.

6- Başlık parasından başka bir şey verilir miydi?

Kız tarafı tarafından kızın dayısına, amcasına belli miktar para verilir. Bu para verilmeden kız evden kesinlikle ayrılmazdı. Şimdilerde ise biraz azalmıştır bu anlayış.

7- Kına gecesi nasıl olurdu?

Düğünden bir önceki gece kına gecesi olurdu. Kına için erkek tarafı hazırlıklarını yapar ve akşam yemeğinden sonra yola çıkardı. Burada erkek tarafındaki kadınlar kınayı yoğurur ve kınayı yaparlardı. Kızı kınaladıktan sonra kızın elinden aldıkları (kızın eline sürdükleri kınadan) kınadan biraz alıp erkek tarafına götürürler. O kına gençler tarafından damadın avuç içine ya da serçe parmağına sürülürdü. Erkek için kına töreni pek yapılmaz en fazla 1 saat sürerdi. Günümüzde de aynı kural geçerlidir. Berdel de ise herkes kına için toplanır. Ve erkek gelin tarafı herkes kendi gelinin kinasını yakar.

8- Çeyiz nasıl alınır, çeyiz almaya damat katılır mıydı?

Çeyiz geçmiş dönemde ya at arabası ile ya da traktörle getirilir-

di. Çeyiz erkek tarafı tarafından alınır. Eşyalar yüklenirken de kız tarafı yardım etmez sadece seyrederek. Evi korumaya alır. Çünkü erkek tarafı evden dalgınlık anında bir şey çalabilirdi. Damatta çeyiz götürmeye katılmaz gelen misafirlerle ilgilenirdi.

9- Gelin nasıl damat evine getirilirdi?

Eski dönemlerde atla, traktörle şimdilerde taksiyle getiriliyor. Erkek tarafı kızı almaya gittiğinde gelin arabası süsler. Özellikle arabanın içindeki kadınlar gelinin yanında oturur türkü söylerler. Berdelde herkes kızını arabaya bindirir, aradaki mesafeye bağlı olarak ortada buluşur. Gelinler değiştirilir. Ardından gezdirilir ve eve getirilir. Gelinler arabadan inmezler. Tabi bu bahşiş koparmak için. Kirvesi bahşişi verdikten sonra kız arabadan iner, damat çatıda onu beklemektedir. Eline aldığı şekerleri başına atar. Kız kapıdan girmeden önce eline bardak v.s verilir. Kız bu bardağı kıracak, kırmadığı takdirde uğursuz olarak nitelendirilecek. Odaya getirilir genç kızlar etrafında toplanır. Türkü söyler bu seferde oturmak için bahşiş alır. Damat çağırılır. Kızın duvağını açar. Kızın anlına öpücük kondururdu. Günümüzde aynı şekilde devam etmekte olan bir adettir. O esnada davul çalınır. Biraz oynanır. Halay çekilirdi. Damat giydirilir, damat gelin gelmeden önce giyinmezdi. Çünkü damadın üzerine her an bir yumurta atılabilir. Ya da su serpilebilirdi. Çünkü damadı kirletmek adettir. Günümüzde ise bu gelenek azalmıştır.

10- Düğün yemeklerinde neler ve nasıl yapılırdı?

Yemek için hazırlıklar akşamdan başlardı. Yaşlı kadınlar tarafından kazanlarda pişirilen yemekler şahane olurdu. Etlili pilav, kuru fasulye, zerde dediğimiz yemekler olurdu. Köy halkına yetecek kadar yemek yapılırdı. Geniş geniş sofralar serilir. Çay ocakları bile kurulurdu. Konu komşunun tabağı, kaşığı toplanırdı. Yemekten sonra geri veriliyordu. Günümüzde şehir merkezinde daha çok olmakla birlikte bu gelenek kalkmaktadır. Fırınlarda yapılan lahmacun köye kadar götürülmektedir.

11- Gerdek olayı nasıl gerçekleşirdi?

Herkes yemek yedikten sonra, tabaklar toplanır sıra kadınların yemek yemesine gelir. Kadınlarda yemek yedikten sonra herkes da-

ğılır. Damadın 1. dereceden yakınları kalır. Akşamdan sonra imam nikâhı kıyılır. İmamın belirlediği yüz görümlüğü, damat odaya girdikten sonra yüz görünümlüğünü geline verir. Namazı kılar. Gerdek gerçekleşmişse gerdek çarşafı büyüklere sergilenir.

KARACADAĞ, SİVEREK, VİRANŞEHİR YÖRESİ 60 YILLIK EVLİLİKLER:

(Fatma AZLAL 65 yaşında)

Kız isteme görücü usulüyle olurdu. Damat, kızı görmezdi; Kızı, açtığı yufka ekmek, sağdığı koyunlar, diken toplaması gibi çalışmalardan izlerdi. Buna göre kız istenirdi, bu da evin önde gelen yaşlılarına düşen bir görevdi. Kız babası da başlık olarak koyun keçisi (70–100 adet yâda deve gibi hayvanları) isterdi. Ayrıca kızın dayısı, amcası, ağabeyi de “Hılat” alırdı, hılatta at, deve, tabanca, para gibi farklı şekillerde alınırdı. Kıza çeyiz olarak da 1 kat yatak 1 takım elbise alınırdı. Birazcık da altın verilirdi. Tatlı yoktu, gelin aynı köyde ya da farklı köydeyse buna göre kına gecesi değişirdi. Aynı köyde olunca gece gelin kınalanırdı. Farklı bir köydeyse 4–5 kadın ile birkaç erkek gelin kınasına giderdi. Kınaya giden kişiler gelinin evinde yatardı. Kına yakarken erkek çocuk doğurmuş bir kadının kına yakmasına özen gösterilirdi. Geline kına yakarken yastık üzerine oturturlardı. Ağıtlar yakılırdı. Muhakkak gelini ağlatırlardı. Kınaya gelen kadınların elbiseleri bıçaklanırdı. Sabah geline damadın evindeki misafirler develer ve atlarla gelirdi. Develer todeye bağlanırdı ayrıca şeritler halindeki kilimlerle bağlanırdı. Sonra gelinin evine geldiği zaman gelin alındığında “sabah kapısı” parası alınırdı. Ayrıca sandığa oturan evin hizmetçisine de bahşiş verilirdi. Geline duvak yerine sarı tülbent bağlanırdı. Yöre yelegeği ceket şeklindeki sırmalı boncuklu giydirilirdi. Gelin, damadın evine götürülürken damadın evinde 1 gün önceden suya konulmuş tahta kaşığa basıp kırması gerekiyordu. Tahta kaşığı kıramayan gelin pasif, beceriksiz olarak nitelendirilirdi. Gelinin evi kıl çadırın içinde gelen misafirlere de kıl çadırda yemeklerini yerlerdi. Genellikle düğün yemeği olarak güveç, kuru fasulye, pilav veya dövülmüş buğday soğan ve

et (kutayı) yapılırdı. Yemeği kadınlar yaparlardı damadın elbiseleri pek törenle giydirilmezdi. Zaten gelin köye gelince itibaren damat kendisi bir yerde saklanırdı, damat bulunduğu zaman yüzüne siyah is veyahut kül sürülürdü. Bu da halkın eğlendiğini gösterirdi. Düğünlerde bol bol tabancalar patlatılırdı. Aynı köyde olan gelin için ise gelin konvoyu oluşturulurdu. Köyün etrafında bir tur atıldıktan sonra düğün evine getirilirdi. Gelinler genellikle çadır içinde ikamet eden damadın ailesi ile birlikte yaşardı. Durumu iyi olan aileler çadır içinde gelin damat için ahşap çatalardan bir oda kadar bir bölme yaparlardı.

70 YIL ÖNCE MERKEZ URFA DÜĞÜN ADETİ

Mahide GÜLLÜOĞLU, 1923 doğumlu, 1943 yılında evlendi, Kendi düğününü.

Kızlar görücü usulüyle evlenirdi, gelin adayı genellikle hamamda, piknikte, düğünlerde ya da tavsiye üzerine gidilip istenirdi. Kız tarafı kızını verecek olursa kesim kağıdını hazırlardı. Kesim kağıdında “Bismillahirrahmanirrahim” ile her iki tarafa hayırlı olsun ibareleri yer alırdı. Örneğin benim kesim kağıdında (2 akıtma, bilezik, kelep inci, 11 beşi birlik, firenkbağı, elmas gerdanlık, elmas broş, sedir takımı, urfa divanı, yatak odası, karpuz lambalar, gümüş nalın, 4 takım elbise, şerbet bardakları) yazılıydı. Damat tarafında kesim kağıdında değişiklik yapılırdı. Kız tarafı kabul ederse olurdu kabul etmezse bu düğün iptal edilirdi. Kızın annesi ise kızına çeşitli hediyeler alırdı. (altın bilezikler, kordon, saat, altın gerdanlık kızına alırdı benim annemin aldıkları)

Benim ailem sözünü verdikleri için kayınpederim babama sevincinden bir at hediye etti. Birkaç yaşlı erkek giderdi, kız tarafı çiğ köfte, tatlı (baklava, sarı burma, muhallebi, meyve) ikram ederdi.

ÇEYİZ ALIŞVERİŞİ

Gelin, alış verişe gitmezdi, gelin tarafından alış verişe gelen tüm kadınlara erkek tarafı hediyelik kumaş alırdı, alış veriş esnasında kesim kağıdı bulunurdu. Alınan her şey kız evine getirilirdi. Elbiseler terziye verilir, terzi parasını da erkek tarafı öderdi.

ÇEYİZİN DAMADIN EVİNE GÖTÜRÜLMESİ

Genellikle Perşembe günü olurdu. Kimisi davullu zurnalı, kimisi sessiz sedasız götürürdü. Durumu çok iyi olan aileler geline 2 oda, durumu normal olan aileler 1 oda döşerdi. Buna gelin odası denilirdi. Kına gecesi iki ayrı evde yapılırdı. Gelin evinde yapılan da kirvenin karısı tarafından kına yoğurur ve kadın tarafından gelenler gelinin avucuna bir altın koyardı, mumlar yakılır. Gelinin eline kırmızı bezle bağlanır. Gelin yastık üzerine oturtulur, muhakkak ağlatılırdı. Bu da manilerle nağmelerle yapılırdı. Geç saatlerde kadın ve erkek bir arada olurdu. Maniler, türküler, orkestra, çiğ köfte olurdu. Buna Urfa'da güveğinin asbap gecesi denirdi.

BOŞ GECE

Gelinin kız kardeşi tarafından gelinin gideceği hafta içerisinde kendi aile dostları, akrabaları ve arkadaşları için tertiplendiği eğlenceli geceye denir. Bu geceye genellikle kadınlar katılır. Gece evde yahut salonda yapılırdı. Salonda yapılan gecede orkestra grubu kesinlikle kadınları görmezdi. Perde arkasında çalınırdı. Geceye gelen tüm misafirler yiyeceğini yanında getirirdi.

GELİN ALIMI

Gelin, genellikle perşembe veyahut pazartesi günleri alınır. Konvoy oluşur, zilgıt çalınırdı. Nameler eşliğinde gelin arabasına 4 metre kırmızı kumaş bağlanırdı. Ayrıca gelin kumaş üzerinde yürütülürdü. Gelin, damadın evine geldiğinden arabandan inerken önünde kurban kesilir bu kurbanın eti ALLAH rızası için dağıtılırdı. Gelinin eline bir nesne verilir, o da onu kırardı. Ayrıca konvoy esnasında yol kesenlere de zarf içinde bahşiş verilir. Düğün evi süpha yemeği hazırlamış artı süpha yemeği için sini sürerler (damat evine çeşitli hediyelerin gelmesine denir).

Gelinle beraber gelen kadınlara aşçı tarafından yemekleri götürülüp ikram edilirdi. Ayrıca aşçı da bahşişini alırdı. Salonda veyahut düğün evinde gelin 8 metre uzunluğunda serilmiş 2 top kumaşın üstünde oynatılır, bu kumaş kadife veyahut saten simli can alıcı renklerde olur. Gelin oynarken görümceleri de diğer misafirleri kadınları oyuna davet eder. Bu kumaş daha sonra evin diğer hizmetçilerine verilir.

NOT: Gelin istenilince damadın evine gelene kadar damat adayı gelin adayının mahallesinde geçmez, geçtiği takdirde mahallenin gençleri tarafından dövülürdü.

DAMADA ELBİSE GİYDİRİLMESİ

Kimi aileler damada elbise giydirmek için özel geceler tertipler. Özel yemekler yapabiliyordu. Kimi aileler de düğüne 2 gün kala gece damat elbiselerini giydirir. Genellikle damadın giydirilmesi gelin geldikten sonraki saatlerde yapılır. Damat için bir taht süslenir, üzerine minder yastık konur, tahtın etrafına da zeytin dalları ve mumlarla süslenirdi. Tahtı damat kirvesi süsler. Üzerine minder yastık konur. Tahtın etrafı zeytin dalları ve mumlarla süslenirdi. Tahta damat ve kirve oturtulur. Damadın elbiseleri kayınvalidesinin evinden getirilir. Elbiseler, sırmalı işlemeli örtü üzerine takım elbise, ayakkabı, saat, iç çamaşır, şeker kolonyayla birlikte damadın oturduğu tahta getirilirdi. Damat bir odada giyinir gelir ceketini kirvesi giydirir, çalgıcılar da bulunurdu. Daha sonra gelin odasına götürürler. Akşam kalabalık bir grupla sokağın içinde iki tarafa dizilmiş gruplar arasında dualarla hoca gelir dini nikâhı kıyar.

GÜVEĞİNİN HAMAMI

Düğünden bir sonraki gün erken saatlerde damat, kirvesi tarafından alınır, hamama götürülür ve yemek yapılır. Bu yemekten kadınlara da götürülürdü.

DUVAK GECESİ

Düğünden 2 gün sonra kadınlar tarafından damadın evinde yapılır, bir çocuk gelinin duvağını kaçıtır damada verir bahşişini alır. Ayrıca kadınlara ikram verilir, aynı günün gecesinde gelin damat gelinir. Kaynanası ve kayınbabası ile birlikte gelinin babasının evine giderler, damatta kayın babasının elini öpmüş olur. Bu gecede geline hediyeler verilmiş olur.

1. CUMA

Gelin önce gelinlik giyer, daha sonra normal bir elbise giyer, gelin ile kaynana yan yana otururlar. Kayınvalide varsa gümüş sandıkta takıları, gelen misafirlere gösterir, misafirler de geline hediye verir. Gelin, gelen misafirlerin elini öper.

GELİN HAMAMI

Düğün olduktan 15 gün sonra yapılır. Hamama, damadın ve gelinin tüm akrabaları davet edilir. Damat tarafından bunlara yemek verilir. Ayrıca hamamda yıkama parasını da damat tarafı öder. Gelin, gümüş sandığını hamama getirir, tüm takılarını koyar, yıkama bölümüne getirir. Sonrada kayınvalide takılara bekçi olur. Hedik, haşlanmış nohutla getirilir. Misafirlere ikram edilir.

NOT: Kimi aileler hamamı kapatır(hamamın kendi akrabaları dışında kimseye kullandırmama o günün tüm masrafını hamamcıya verir.)

NİHAT KÜRKÇÜOĞLU'NUN İZLENİMLERİ İLE URFA DÜĞÜNLERİ

Kız isteme görücü usulüyle olurdu başlık parası vardı. Nişandan sonra damat kızın mahallesinde gezemezdi. Kesim kağıdında inci, kelep, elmas, gerdanlık, akıtma, 3 çift bilezik, kordon yer alırdı. Kızın kardeşine de tabanca istenirdi. Teşekküre damadın annesi ve babası giderdi. Gelin adayı saklanırdı. Gençler teşekküre gitmezdi. Teşekkürde şıllık, çiğköfte, çekçek, bastık ikram edilirdi.

Nişanda ve nikâhta kızın “evet” demesi ayıptı kızı zorlardı. Gelin, gelin olduktan sonra 1 hafta gelinliği yanında kalırdı. (gelinlikler kiralanırdı) Gelin için bir oda düzenlenirdi. Nadir olsa da 2 oda düzenleyenler de vardı.

ESBAB GECESİ

Kadın düğün gecesi... Yemekte çiğ köfte tatlı ikram edilirdi.

SABAH HAMAMI

Erken saatlerde gidilir, dellek güvekten bahşiş isterdi. Çırçay keman bağırsız cümbüş çalar (ermenî) uzun hava gazel okunurdu. Oyun havası çanırdı.

GERDEK GECESİ

Damat evden çıkmaz hanımı ile tanışır muhabbet ederler haber almak için damadın kapısı çalınır. Gerdeğin gerçekleştirilip, gerçekleştirilmediği sorulur. Gerdek gerçekleşmemişse damat evden çıkmazdı. Kimi zaman bu olay bir aya kadar sürerdi. Damadın ilişkiye girmeme-

si halk arasında bağlanmış, kağıt yapılmış, psikolojik baskı, heyecan şeklinde yorumlanırdı.

1.CUMA

Gelin sandalyeye oturulur, gelenlere çeyiz gösterilirdi. Gelin evine gelinin çeyizi kamyon normaller, traktör, fakirler at arabası ile çeyiz getirirlerdi.

SENET

Kızın babası, damat tarafına senet imzalatırdı. 2.T.C. (resmi evrak) kızın başına bir şey geldiğinde bu senet devreye girerdi. O zaman kızı için senet imzalatırdı. Sonradan senetler iptal edilirdi.

ASBAB GÜNÜ DAMAT ELBİSESİ

Kız evinden getirilir, bir çocuk ya da kadın bahşişi alırdı. Dab-luka, keman, cümbüş çalınır. Şarkı türkü söylenir, eğlene eğlene gidilirdi. Damat orada traş edilirdi. Kirvesi ile birlikte tahta oturulur şeker atılırdı.

SÜPHA YEMEĞİ

Sini sırma, şeker, lokum, vazo, kolonya, gömlek (1960 yıllarında yapılırdı) Gerdekte damadın arkadaşları beklerdi. Yarım saatte bir kapı çalınırdı. Ne oldu haberini almayana kadar gitmezlermiş. Zengin aileler çok para saçalardı. Güveğ elbisesini getirmede total lakaplı ve kız Mıço adlı biri parayla kiralanır, bunlar tepsiyi taşıyan misafirleri eğlendirirdi. (kadioğlu mahallesi, Büyük yol) düğünlerde değenek oyununu canlandırılırdı.

KINADAN SONRA

Gelin getirme gece olurdu. Gelin, at sırtına binerdi. Yanındakiler hoyrat ve türkü okurdu. Değenek oyunları oynanırdı. Damadın babası veyahut ailesinin uygun gördüğü kız alınırdı. Damat itiraz edemezdi. Çünkü itiraz çok ayıptı. Düğünde mutlaka yemek verilirdi.

SONUÇ OLARAK

Bu çalışmada zengin bir kültürün değişik yönleriyle beraber aktarılması üzerinde durulmuştur. Kitap incelendiğinde görülecektir ki: bazı adet ve gelenekler İslami kaynaklı olmakla beraber zaman

ve cahillik tırpanıyla tırpanlanarak yanlış anlaşılmiş ve asıl amacından saptırılarak İslami anlayıştan uzaklaştırılmıştır. Bazıları ise yaşam şartlarından kaynaklanmıştır. İslam'da evlilik ve yaşamda da her şeyde olduğu gibi rehberimiz Kur'an-ı Kerim ve bizzat Hz. Muhammed (SAV)'dir. O'nun hiçbir zaman müsaade etmediği tasvip etmediği, baskı, zorlama, tehdit, rızayı dikkate almama gibi kuralları çiğnemeye sebep olacak adetleri kabul etmiyoruz. Ve şu hoş sedayı fısıldıyoruz.

Zulm ile âbad olanın
Sonu berbad olur.

kesimler koy duşğel m
yükle vey mebeli kışın
vüle

Ufra'da bir gelenektir gelinin kız kardeşi çehiz sandığının bahşinin alması.

Çakmak çakmağa geldik kına yaklmaya geldik.

Baba ocağından ilk ayrılış.

Hem ağlarım hem giderim veda anı.

Kayın valideler ilk günde gelini emrine alır.

İlk çocuk erkek olsun diye oturan gelinin kucagina erkek bebek verilir.

Urfa'da düğün yemekleri pratike dönüşmüş. Süpha yemeğinin yerini lahmacun almış.

Urfa dgnnde halay çekmek başka olur.

Gelinler evden çıkmadan önce erkek kardeşinin güvencesi altındadır. Arkanda ben varım..

Tüm izdiham bi şeker kapabilmek için.

Urfa düğünlerinde sosyal dayanışmanın bir örneğidir savaş. (Para Toplama)

Düğünler her zaman ilgi odağı olmuş. Bir gösteri anı.

Aşiret düğününde kadın erkek omuz omuz.

KAYNAKÇA

- 1- Hizmet Gazetesi, 22 Kasım 2006, S. 4.
- 2- YILDIZ Selami, Peygamberler Diyarı Urfa, Ankara, 2006.
- 3- EKİNCİ Abdullah, Ortaçağda Urfa, Ankara, 2006.
- 4- YETİK Zübeyir, Harran Dergisi, Şanlıurfa, Sayı 51.
- 5- GÜLER E. Selâhaddin, Urfa Tarihi, Şanlıurfa, 2004, S. 59.
- 6- GÜLER E. Selâhaddin, Urfa Tarihi, Şanlıurfa, 2004, S. 59.
- 7- GÜLER E. Selâhaddin, Urfa Tarihi, Şanlıurfa, 2004, S. 59.
- 8- ÇELİK Muharrem, Anadolu Gençlik Dergisi, Sayı: 92.
- 9- ÇELİK Muharrem, Anadolu Gençlik Dergisi, Sayı: 96.
- 10- Bakara Suresi, Ayet 187.
- 11- Ahmet Bin Hanbel, Tirmizi.
- 12- Nisa Süresi. Ayet 4.
- 13- Et-Terğib, C. 3, S. 41.
- 14- Cemilü's Sağir, 1977.
- 15- Cemilü's Sağir, 6339.
- 16- Dr. Doğan Mehmet, Büyük Türkçe Sözlüğü S. 1046
- 17- Dr. Doğan Mehmet, Büyük Türkçe sözlüğü S. 14.
- 18- Demiray Kemal, Türkçe Sözlük, S. 10.
- 19- Dr. Doğan Mehmet, Büyük Türkçe sözlüğü S. 461.
- 20- Demiray Kemal, Temel Türkçe Sözlük, İnkılâp Kitapevi S. 355.
- 21- Dr. Doğan Mehmet Büyük Türkçe Sözlüğü S. 482.
- 22- Büyük Larus Sözlüğü ve Ansiklopedisi Milliyet c. 2 S. 201.
- 23- Demiray Kemal, Temel Türkçe Sözlük, S. 939.
- 24- www.milliyet.com, Sanat, 07.03.2007.
- 25- Dr. Doğan Mehmet, Büyük Türkçe Sözlüğü S. 834.
- 26- Karakoç Sezai, Edebiyat Metinleri S. 46.
- 27- T.C Şanlıurfa Valiliği Şanlıurfa İl Yıllığı, 1997, S. 149.
- 28- T.C Şanlıurfa Valiliği Şanlıurfa İl Yıllığı, 1997, S.149
- 29- Uygarlığın Doğduğu Şehir Şanlıurfa, Şurkav Yayınları, 2002, S. 252.
- 30- Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Urfa, 1973, S. 124
- 31- Mutlu Ahmet.
- 32- Akbıyık Abuzer Sitesi, Şanlıurfa Düğün Adetleri, Makale.

- 33 Mahide Güllüoğlu, Nihat Kürkçüoğlu, Ressam Ali Korkmaz.
- 34 Bozkurt İbrahim, Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri, 2003.
- 35 Cumhuriyetin 50. Yılında Urfa, 1973 İl Yıllığı, S. 124.
- 36 Çelik Muharrem, Fedakârlığın Sembolü Kirvelik Sistemi, Gap Gündemi Gazetesi, 2003.
- 37 Siverek Kültür ve Dayanışma D. Yay, Siverek'ten İstanbul'a Siverekli Rehberi, İmaj Reklâm, 1997 S. 110.
- 38 Halkın Sesi Gazetesi, 7 Haziran 2005, Yıl 3, Sayı 683.
- 39 Gap Gündemi Gazetesi, Kültür Sanat Eğitim Sayfası, 15 Mayıs 2007.
- 40 Çerçi Fatma, 72.
- 41 Kürkçüoğlu Nihat.
- 42 Görüşlerini Aldığım Mehmet Çağlayan'ın Evinde Bu Örtü Bulunmaktadır.
- 43 Çerçi Fatma, 72.
- 44 Mahide Güllüoğlu.
- 45 Okutan Ömer, Emekli Okul Müdürü.
- 46 Şanlıurfa Hoyrat ve Manileri, S. 30 – 43.
- 47 Şanlıurfa Valiliği, Şanlıurfa İl Yıllığı, S. 97 – 152.
- 48 Kürkçüoğlu A.Cihat, P. Şehri Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür Yay, 1995 S. 32.
- 49 1-Güneş Şefika, Art The British Council Gallery Resim Sergisi Kataloğu,1998. 2- Güneş Şefika, T.C Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Sanat Hizmetleri Kitabı S.15- 16 3- Rastgeldi Hasan, Şanlıurfalı Ressamlar, S. 38, 2001. 3- Kürkçüoğlu Nihat, Renk Renk Urfa, Şanlıurfa Belediyesi, 4- Çelik Muharrem, Ağlayan Gelin, Afyonkarahisar Valiliği Koleksiyonu, 2006.
- 50 Gazi Lisesi Kültür Edebiyat Kulübü Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, Şanlıurfa, Nisan 2007.
- 51 Uluyardımcı Ali, Cumhuriyetin Ellinci Yılında Urfa, 1973 İl Yıllığı S. 155.
- 52 Manideki isimler damat ve bir küçük erkek kardeşinin ismine göre değişir.
- 53 Akbıyık Abuzer, İnternet Sitesi, Şanlıurfa'daki Düğün Adetleri

Makalesi, Çağlayan Mehmet, Kürkçüoğlu Nihat ve kendi izlenimlerim.

- 54 Karataş Şemse, İslim Çelik, Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir Şurkav Yayınları 26. Baskı, S. 257, 2003.
- 55 Çağlayan Mehmet'ten alıntı.
- 56 Bozkurt İbrahim, Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri, S. 53, 2003.
- 57 Çağlayan Mehmet, Rahmetli ninem Akbaş Fatma, Çelik Rabia'dan alıntı.
- 58 Sembol Gazetesi, Şanlıurfa, 24 Nisan 2008.
- 59 Gap Gündemi Gazetesi, Kadın Gözüyle Güllüoğlu Emine, 8 Mart 2007.
- 60 Güneydoğu Yayıncılık, İşte Urfa, 2. Baskı, S. 60, 1995.
- 61 Çelik Muharrem, Gap Gündemi Gazetesi, S. 7, 8 Mart 2007.
- 62 Bozkurt İbrahim, Berdel Aşiret Töresi midir? Gap Gündemi Gazetesi, 26 Mart 2007.
- 63 1-Mehmet Çağlayan 2- Bozkurt İbrahim, Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri, S.74, 2003.
- 64 Kapaklı Kemal, İşte Urfa, Güneydoğu Yayıncılık, 2. Baskı, S. 59, 1995.
- 65 Şanlıurfa Anadolu Gazetesi, S. 3, 24 Kasım 2006.
- 66 Çeviren Kapaklı Kemal, Urfa Hakkında Salname 1927, Şurkav Yayınları, S. 48, 1998.
- 67 Çeviren Kapaklı Kemal, Urfa Hakkında Salname 1927, Şurkav Yayınları, S. 48, 1998.
- 68 1-İslim Çelik, Rahmetli Abdi Çelik, Rahmetli Fatma Akbaş, Mehmet Çağlayan 2- Bozkurt İbrahim, Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri, S.72-78, 3- Laçınok Nevra Yaraç, Resmi Usul ve Skandal Uyarı Yazısı, Makale, Aktüel Dergisi, Mart, Nisan 2007.
- 69 Üzümcü Şükrü, Şanlıurfa Halk Oyunları, S.76, Özdal Matbaası, Ocak 2005.
- 70 Yılmaz Zeynep, Çölde Bir Vaha Nevin Güllüoğlu, Şanlıurfa 2005.
- 71 Mahalli Halk Oyunları Şenliği Kataloğu, 15 Eylül 2004.

- 72 Karahan Kara Zuhâl, Şiirlerle Harran'dan önce Harran'dan
Sonra, zdal Matbaası Şanlıurfa, 2003.
- 73 Siverek Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Siverek'ten
İstanbul'a Siverekliiler Rehberi, S. 115–116, İmaj Reklâm,
Şanlıurfa, 1997.
- 74 Balan Abdullah, Fasıll Fasıll Urfalıml.
- 75 Öcal H. Mehmet, Halk Oyunları.
- 76 Akbıyık Abuzer, Halay Şiirleri.
- 77 zmc Şükrü, Şanlıurfa Halk Oyunları, zdal Matbaası,
Ocak 2005.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamın ortaya çıkmasına katkıda bulunan, maddi-manevi desteklerini esirgemeyen aşağıdaki kişi ve kuruluşlara saygılarımı arz ederim.

- Nevin GÜLLÜOĞLU, Şanlıurfa Kültür ve Turizm Müdürlüğü Emekli Müdiresi.
- Dr. Yusuf GÖKÇE, EMUDER Başkanı, Afyonkarahisar.
- Mahmut KAÇAR, Sağlık-Sen Genel Başkanı.
- Ender DİVRİKLİOĞLU, İstanbul Ulaşım AŞ. Elektronik Şefi.
- Muammer KARAMAN, Eğitim-Bir-Sen Eskişehir Şube Yönetim Kurulu Üyesi.
- İsmail ALTINKAYNAK, Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Eskişehir Şube Başkanı.
- İbrahim COŞKUN, Eğitim –Bir-Sen Şanlıurfa Şube Başkanı.
- Fuat KEŞKÜŞ, Anadolu Gençlik Derneği Şanlıurfa Şube Başkanı.
- Yunus YEĞİN, Öğ-Der Şanlıurfa Şube Başkanı.
- Dr. Müslüm SUNAY, Şanlıurfa Vakfı Şube Başkanı.
- Sabri PALA, Eğitim-Bir-Sen Şanlıurfa Şube Yönetim Kurulu Üyesi.
- M. Sait KASKA, Şanlıurfa İl İzci Kurulu Başkanı.
- Murat KONTBİLEK, Afyonkarahisar İl İzci Kurulu Başkanı.
- Feyzullah GÜLTEKİN, Anadolu Gençlik Dergisi Editörü.
- Mehmet GÖBEK, Şanlıurfa Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu Müdürü.
- Ömer AKIŞIK, Şanlıurfa Telekom İlköğretim Okulu Müdür Yardımcısı.
- Bahar MELİK, Şanlıurfa Ertuğrul Gazi İlköğretim Okulu Müdür Yardımcısı.
- Mehmet KARATAŞ, Sınıf Öğretmeni, Şanlıurfa.
- Mehmet Emin ŞAKA, Sınıf Öğretmeni, Şanlıurfa.
- Fatih BECERİK, Tarih Öğretmeni, İstanbul.
- Necmettin ŞAHİN, Beden Eğitim Öğretmeni, Şanlıurfa.

- Mehmet DAL, *Rehber Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- Fatih GÜNEŞ, *Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- İlknur BİBER KILDAN, *Sınıf Öğretmeni, Bursa.*
- İmam Ali ATALAR, *Avukat, Öğretmen, Şanlıurfa.*
- Mehmet KÖPRÜBAŞI, *Fen Bilgisi Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- Nejla TOSMUR, *Harran Üniversitesi Resim Bölümü Öğretim Üyesi, Şanlıurfa.*
- İbrahim ÇERÇİ, *Seramik Öğretmeni, Mersin.*
- Halil ATLI, *Türkçe Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- Abdulkadir ÖZER, *Bilgisayar Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- Arif Ferit SEĞMEN, *Sınıf Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- Murat ÖNEN, *Sınıf Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- Mehmet AKBAŞ, *Eğitimci-Yazar, Şanlıurfa.*
- Mehmet CAMCI, *Öğretmen, Şanlıurfa.*
- İbrahim Halil GÖÇMEN, *Matematik Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- Mehmet BÜYÜK, *Matematik Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- Abdülaziz BEYLEM, *Sınıf Öğretmeni, Şanlıurfa.*
- Mehmet VARİŞ, *TRT Prodüksiyon Yardımcısı, Diyarbakır.*
- Mustafa KARAKAŞ, *Özel Birikim Lisesi, Şanlıurfa.*
- Mahmut YILMAZ, *Müslümoğlu Şirketleri, Şanlıurfa.*
- M. Akan İŞIKYILDIZ, *Işıkıldız Eczanesi, Şanlıurfa.*
- Ahmet EKİNCİ, *Ekinci Tekstil, Şanlıurfa.*
- Can Ali TOYS, *Şanlıurfa.*
- İbrahim Levent ÇELİK, *Eczacı, Şanlıurfa.*
- Ş. Müslüm ÇADIRCI, *Çadircioğlu Özen Kepenk, Şanlıurfa.*
- Ramazan ÇAKMAK, *Çakmak Halı Yıkama, Şanlıurfa.*
- Tosun BAYRAM, *Bayram Ticaret, Şanlıurfa.*
- Abdurrahman ÖNEN, *Analiz Mühendislik, Şanlıurfa.*
- Hüseyin KARA, *Aday Turizm, Şanlıurfa.*
- Bünyamin DİNÇ, *Hasan DENİZ. Gelişim Emlak, Şanlıurfa.*

BERDEL

Annem İslim Çelik (Akbaş) için

İçler gizliden yana yana,
Hasrettir gönül o ana,
Hiçbir yanan seveda,
Kafa tutamaz zamana.

Töre bildiği yoldadır,
Sevenlerin ciğerini dağlar.
Dördünü yakar bir anda,
Sevmeyenleri de bağlar.

İki beyaz kanatlı beygir,
Belde pembe nakışlı gül,
Kırmızı yüzlüler gelin,
Mutlu günün mutsuzu gelin.

Kızgın diye horlandın,
Sevdiğini seçemezsin.
Boyun büküp bu düzene,
Berdel olup yürüyeceksin.

Köy meydanında ahali
Atılır ciritler, atlı gelin
Adetler ipe dizilir
Kıl çadırlar bezenir.

Karanlıkta dolunay parladı,
Düğünle dünyanız bulutlandı.
Arzular, nefrete dolandı,
Töre bildiği yolda boylandı.

Birinde görülürse acı,
Dördünü kaplayacak bu sancı.
Töre ile şekillenecek,
Bu hayat belki mezarda bitecek.

Yere serilir bedenler birer birer,
Toprağı al kanlar sular.
Berdel çiçekleri kimi gönülleri bağlar
Töre ile adetler nice ocaklar yakar.

ISBN 978-605-60626-0-5

9 786056 062605